

ЧЕРЕМШИНА

FOLIO

Верховина

Оповідання, поезії,

твори для дітей

МАРКО ЧЕРЕМШИНА

Верховина
Оповідання, поезії,
твори для дітей

ХАРКІВ
«ФОЛІО»
2024

УДК 821.161.2
Ч-46

Серію «Рідне»
засновано 2020 року

Художник-оформлювач
Ксенія Дацюк

У виданні збережено основні особливості лексики,
синтаксису й орфографії авторського тексту

ISBN 978-966-03-9439-1
(Рідне)
ISBN 978-617-551-914-1

© К. С. Дацюк, художнє оформлення, 2024
© Видавництво «Фоліо», марка серії, 2020

Верховина

Пішло з дурниці. Присяжний громадський Янцьо Кше-сінський кликав старого Федора Орфенюка в куми, бо сподівався багацької крижми. Дід відпрошувався по-господарськи. Насамперед показав присяжному сволок, на якому був вирізьблений рік, в котрім дід родився, а другий рік, в котрім будував хату. Хаті сорок шість, а дідові сімдесят років, то вже старому гляба діти до хресту держати. Вже ноги і руки не статкують, вже не вдержав би фіна, не діждав би його дружити, то що такий кум вартує?

Присяжний не вгавав просити і хвалив діда, що він ще годен верхом їхати, й що, доки люлька смакує, доти сила бірує, та що сила не в молодій крові, але в розумній голові, так як путеря у багача, а не у голій хорбаці.

Але дід не похочував і чемно відмовлювався, а присяжному желав, щоби його червак ріс до черевика, а від черевика до чоловіка. А щоби присяжний не покмітив дідової неохоти, просив дід його зичливо, щоби колись показав йому ту свою дитину, най би харкнув її у твар на вроки, най би дав овечку на розплодок.

Присяжний догадався, що багач ним гордує, і просив діда, аби йому вибачив його докучливість, та й відійшов швидко і не дався дідові відпроваджувати через подвір'я у грешній розмові.

А дід дивувався з невісткою:

— Такий старцун, такий торбей громадський, така ленка дрантива мене в куми забагає! Ех, коби не такий час, не так би я з тобов покумавси, ти, палице гола!

Невістка радила дідові, аби собі язик кусав і тихше говорив, бо присяжний може дідові слова зачути, а тепер він має власть і селом трясє.

Дід відтяв, що не боїться пустого бука, але однако голос приглушив у собі так, аби лишень невістка чула, і зараз таки сумнівався:

— Може-бо й є, чув проклетюк безчесний?

Невістка, вдоволена, що дід її слухає, безпечила його, що вітер віє у противний бік, а не за присяжним.

Відтак дід досерджувався вже в хаті по вечері:

— Гет світ обмінився: такий нероба-полатайко тепер над людьми міць має, тепер його верх, його орел над селом літає, тепер він напереді, а ти його бійся!

Ти, голаку, а ти против мого коліна?

Аби я тобі копилюка ерстив? Аби я з тобов за стів сїдав? А йди ж ти дранко латана. Машір мені з хати, ти, кашкетнику рогатий!

Дідова твар черленіла, а очі, як два вуглики, світили.

То ще було сьогодні, а на другий, в саме полудне, у діда гості: присяжний з двома паничами.

— Давай, діду, підводу для коменданта!

— Ей, сарачетка, у мене кінь хромає.

— То ніц, — каже білявий панич.

— У мене віз розсипався!

— Ми його складемо, — відрізує чорнобривий панич.

— У мене син погиб на війні, моя ґаздиня погибла від кулі, а я сам з невістков, та онучет двоє.

— То ніц не робить, — відрізують паничі, — маєш, старий, коні, мусиш їхати, хоть би що було.

— Нема кому фірманити, — борониться дід.

— Пожене невістка, — посміхається чорнявий панич і моргає на дідову невістку.

— Невістка маржину та й діти кутає!

— То поїде дід, — каже білявий панич.

— В мені пушка духу, де ж я годең?

— Я також не годен, а служу паньству, — рубає чорнявий панич.

А присяжний все мовчить і тільки здвигає плечима та відвертається, коли дід кладе на нього свої очі.

Та один панич тут говорить, а другий вже на дворі з присяжним віз виточив і коні запрягає.

Звертівся дід, гей веретено, та до невістки на раду.

Невістка каже: «Поїду я!»

А старий шепче: «Їду я!»

— Ви, дедю, не годні!

— Тому поїду я, аби довго не тримали.

— Коли може вдарити плюта та й тогди передрегнете, дедю!

— То борше випустять мене, старого, як тебе, молоду!

— А ви ж, дедю, годні цьому видержати?

Дід підійшов до присяжного, поплескав його по плечу, приязно усміхнувся з-під сивавого пристриженого вуса і допитувався уперто, куди паничі потрібують підводи, аби знав, кілька паші брати.

Присяжний споглядав в долину і, кидаючи зором на паничів, клав пальці на губи та й давав дідові знати, що йому не вільно нічого казати.

Дід вийняв присяжному люльку з камізельки і набив її своїм тютюном кришеним, а паничам подав капшук.

Та й вогню їм викресав.

А тоді паничі ніби добрїли і радили дідові брати паші на добу, а присяжний повів рукою долів в сторону міста і назад додому.

Дідові легше стало, й його сиві очі зраділи, що лиш до міста і з міста назад має їхати.

Паничі впрягли коні й квапилися сідати.

Дід закликав невістку в комору і розповів їй всі важніші тайни господарські, віддав ключі і радився, що має брати з собою в дорогу.

Невістка убрала діда швиденько і верх киптаря та чирчикового петика накинула ще й сиву гуглю з чирчиковим

ковніром і бовтицями. І питалася, чи харч возьме дід у скірянний бордюг чи у бисаги, — а дід казав, що по Петрі красне верем'я і тому возьме бисаги.

Невістка вложила в бисаги три книші, кусак солонини, вузлик бринзи, і ракву масла, та й гарчик робленого молока.

Дід ріс із вдовolenня, що невістка його так щиро дозирає, але назверх гальмував по-багацьки невістчину щирість, кажучи, що не годен і половини схарчувати. Відтак увійшов ще раз в хату, добув з грядок скруцак тютюну і сховав у ремінь, а погладивши обидвох внуків по голівці, наказав їм, аби слухали нені. Перехрестився на дорогу, а тоді невістка вхопила йому з рук бисаги, і подала капелюх, та й поцілувала в руку, а несучи бисаги і батіг до воза, желала дідові, щоби добре гостив і здоров вертав домів якнайшвидше.

Паничі і присяжний позасідали на возі і покривлювалися дідові, що подобає на комісара сторожі цлової.

Невістка подала дідові до рук батіг і ремінні поводи та й говорила так, аби паничі чули, що сподівається діда на завтрішний ранок. Дід тріснув батогом, потвердив невістчин здогад, а виїхавши поза браму, пристанув. Невістка, знаючи, що дід щось забув з собою взяти, прискочила 'д нему близько, а він шепнув їй до ушка, аби винесла йому десять злотих. Коли невістка побігла у хату, дід став за нею накликати, аби винесла також і джерги, бо треба буде попасати і коні накривати. Невістка передала дідові гроші і підстелила крашені джерги, а тоді дід пригадав собі, що не взяв ключа від воза. Паничі сердилися на дідову забудливість, а дід впевняв їх, що і вони будуть забувати, коли сьомий хрест переступлять, — а відбираючи ключ, завйокав на сиві коні і від'їхав.

Присяжний розсміливився і показав дідові, щоби їхав на пляцівку, бо відти має когось везти долів.

Пляцівка була серед села у Малярчукових хатах. Малярчук був перед війною перший багач у селі, але згинув на фронті під Раранчем, а жінка Одокія лишилася вдовицею і не уміла відгризатися, і через то війт легко забрав їй хату на приміщення постерунку, а її саму витрутив у ліси у зимарку.

У зимарці найшли її перед Різдвом застрілену, а тоді жан-дармерія зайняла і зимарку, щоби порожня не стояла.

Такий кінець Малярчуків все пригадував дідові Федорові, що і його родові загрожує подібна доля, коли ззагоді, ще за свого життя не звінчає молоду невістку з біривливим парубком і не покладе на талані силу. Малярчукові хати потинали діда ще й тому в серце, що все пригадували йому небіжчика сина Миколу, його праву руку, одинака дорогого, його оди-ноку втрачену надію.

Заїхав дід возом перед самі вікна, а коли паничі зіскочили з воза, вийшов з хати комендант і казав робити місце на дві їмості, аби вигідно собі сиділи.

Дід зрадів, що буде везти пані, а не шандарів, бо думав собі, що пані не будуть у місті баритися і він скоріше верне домів.

— Повезеш, бадю, ці обі їмості долів у місто на відпуст, бо завтра Матки Божої-шкаплержної, — каже комендант.

— Аби пані тривали та й храмували, — каже дід Федір.

— Не кажеться нам «пані», лиш їмості, бо ми вам не рів-ня, — поправляє комендантова. Її веснянкувата твар, кругла, як раква, набігла кров'ю під білявими бровами, а її товстень-ка червонява ручка погрожувала дідові.

Чорноока, худа її товаришка, яку худенький, як протичка, панотчик тримав попід руку, сама з себе оправдувала діда, що він межи панами небувалий і тому не знає добре, кому і як має честь віддати.

— Аби-сте нам здоровенькі їмостували, наші файні та молоденькі їмостечки золотенькі, — поправлявся дід уклад-но і швидко.

Так само, як панотець, голений комендант гукнув на най-мички, аби винесли вино та й тістечка, бо віз гей розсохся та й треба його підолляти, щоб не скрипів під їмостями і щоб не скробав їх молоденького серця. Метнулися наймички і ввесь стіл на віз перенесли.

Панотець поблагословив і вино й тістечка, а комендант роздав повні пугарі їмостям і панотцеві та й паничам в руки і просив, аби всі пили до дна, аби біля їмостей щастя сідало.

— Аби їмостям срібні стремена у дорозі ніжок не давили, — докидали паничі.

— Аби їмості по дорозі з ладними кавалерами здибалися, — желав панотець, підсміхаючись зичливо.

— Та й аби у добрий час ми від'їхали, — пригадувався дід. Тоді комендант подав і дідові повний пугар, а дід роз'яснив свою твар і став приповідати:

Молоденьке панство ясне, всі ірщені люди,
Напиймося того винця, як Біг даст, так буде!

Комендантова наказувала свому ґазді, аби тямив, що має жінку, та й аби не вакався йти в село до молодиць, бо вона дізнається і буде йому вуха крутити, а панотцева ґаздиня пригадувала панотцеві, щоби не сповідав молодиць, ні дівчат гарних, аж вона верне з відпусту, бо як ні, то її кулак буде в роботі.

Комендант покликувався на панотця і прирікав, що буде разом з панотцем весь час ґречний і оба будуть постити та своїх ґаздинь виглядати.

Комендантова ґаздиня підозривала коменданта:

— Ти, Вальорку, не дури мене, бо я чула, що ти закусив зуби на ту молоденьку удовичку, на ту невісточку Орфенюкову!

Дід глянув допитливо на коменданта, а комендант заперечив рукою.

Панотцева їмость свому ґазді наказує:

— Ти, Ясю, не крути і не відкликайся на Вальорка, бо я вас добре знаю, ви оба однакі, оба псіюхи!

Комендант обняв панотця поза шию і кривдувався:

— Видиш, Ясю, як нас наші ґаздині малюють?

А панотець помагав комендантові:

— І твоя Рузя і моя Маня гадає, що ми такі, як вони, не наситні!

Паничі посміхнулися.

— Дай Боже спасувати та не хорувати, — вмішується дід і пригадує їмостям, що час їхати, бо сонце вже високо і по дорозі буде їх у личко скоботати.

Комендантова бере свого мужа 'д собі на бік і йому щось в ухо шепоче, а відтак обіймає його і цілує та й плаче так сильно, що її кругле та повне лице бороздиться бороздами, гей обручами, а на ньому білявий пушок збивається у маленькі горсточки, сльозами мочені.

— Голубе мій, соколе мій, скарбе найдорожчий, не тужи за мною!

— Ластівочко моя, перепеличко моя, їдь здоровенька, вертай борзенько!

Панотець також свою газдиню відкликає набік і в обі ручки цілує та й у личко гладить і розцілюється.

І знов обі пари цілуються та й обіймаються і шириньками очі утирають.

І обидва газди на фіру свої газдині висаджують, аж упрівають.

І тоненькими килимами їх ніжки накривають і парасольки над ними розпускають.

Комендант пригадує ще своїй газдині, щоби на відпусті дзеркало до спальні купила, а панотець наказує, аби його газдиня не забула купити оливи до пугарів у церкві.

Дід тріскає батогом і, перехрестившись тричі, виїжджає в дорогу.

Та лиш він подався за ворота, а пані десь-відкись біленькі хусточки повидобували та й вимахують ними напротив любові своєї на першій скруті дороги, та й на другій, та й на третій, під Синім грунем, аж їх ручки ізболіли.

А як Синій грунь проминули, то вони парасольками понакривалися і солодкі тіста їли та меди пили, запашний тютюн курили. Та помалу-помалу обі їмості роз'яснилися, розлебеділися, розспівалися попід кичерами, попід малявами.

А дідові навперед очей невістка станула:

«Таке воно, гей тот марець, тота челядь: тут хмари на чолі збирає, тут уже посміхаєси, голубе небо 'д тобі нахиляє. Правда, невісточко, що ти мене слухаєси, і шануєси, і доглядаєси, як рідна дитина, але най на твоє серце глипне сонечко, та й ти діда із тими сиротюками на піч покладєси, а собі

молодюка приймеш, та й буде тобі дід заважати! Правда, що ти пустим не орудуєш, але тепер по смучій війні удовиці походили з розуму та й віддаються за таких барабів, що не варт їм за наймитів бути. А най на невістку сяде муха та най вона збицкаєси, та й пішов Орфенюків талан межі псярство, бо він у тестаменті її весь свій маєток записав».

Щось гейби запекло діда у серце, щось привиджується дідові, але він не хоче цьому вірити, аби комендант на його невісточку закусив зуби. Але тота його газдиня таки до очей йому того уповіла. Видко, межі ними був якийсь колот через його невістку, видко, щось там коїться, та не знати що: чи комендант сам кинув око на невістку, чи гилить її когось? Ледве він сам схоче під невістку підсипатися, коли дома свою газдиню має. Але і панотець гляба ревнувати, бо панотець заходить собі із своєю газдинею, так як з жінкою вінчаною, і так щире її виряджає та її голубить, то над нею розщибається, як рідний чоловік над жінкою справедливою. Хоть би прем його наставники духовні заборонили йому шлюб брати, то він тоту заборону десь чує, бо він, певне, сам собі дав шлюб потайки так, що наставники не знають, — ну, і має шлюбну жінку в хаті. Наставники гадають собі, що він парубочить та й на церкву робить, а він собі вінчану жінку тримає та й на свої діти робить. Але-бо цей панотець ще молоденький, ще й селом до челяді прилипає, ще й любаски має! Та хоть би він і прилип до невістки, то із-за попа нема стиду та й дід непотрібно журиться за невістку. Але як він змовився з комендантом і хоче якогось барабу на талани розмістити — та його з невісткою звінчати, то це гірше може бути, бо невістка попа послухає та й коменданта збоїться. Та й тоді, діду, пропадьоска! Шибает дід гадками, а через дорогу навперед коней заяць: скакіц! Дід перехрестився, а їмості розсміялися:

- Щось вам, діду, не поведеться, — каже комендантова.
- Най ворогам нашим не ведеси, — відмахується дід.
- Не поцілує вас ваша любаска, — вгадує панотцева газдиня.

— А ви ще собі з любасками заходите? — питає діда зди-
вована комендантова.

Дід обминає відповідь, приповідуючи:

Аби пані панували, аби пані жили,
Аби пані молоденькі паничів любили!

Їмості впевнювалися, що дід десь у долішнім селі має ще свою любаску із молодших літ, і допитувалися, скільки разів у місяць її відвідує.

Дід знов обминає те питання і відрікає, що все на світі є в божих руках, — а коли уздрів при дорозі чистий жолібець, станув, роззубелав і напоїв коні, щоби відвернути увагу від себе.

Їмості видобули дві фляшки вина і казали дідові їх у воді застудити, а відтак казали їх розкоркувати і одну фляшку подали дідові, а другу поклали межі себе та й стали по черзі пити і своїми чоловіками вихвалюватись:

— Мій Вальорко, — казала комендантова, — так мене любить, що все село вистріляв би за мене одну.

— А мій Ясьо, — казала панотцева їмость, — так за мною пропадає, що сам мене розбирає, сам суконку розпинає і сам роззуває. Та й не заснув би, доки я його на своїх грудях не заколишу.

— Та й мій Вальорко інакше не засне, доки зі мною не напеститься, а не раз і вночі мене будить. А такий для мене добрий, що навіть мої гадки відгадує. До тогід то робив слідство у тім арешті на подвір'ю, де тепер у нас стайня. Приведуть не раз тих арештантів, чи комуністів, чи соціалістів та й у тім арешті коло них упрівають, аби від них дізнатися правди. То такі звідти били у хатні вікна зойки та стогнання, що вікна дрожали, а мій малий Юзьо в колисці будився і плакав. Гей, чоловіче, думаю собі, таже я оглухну від тих криків, а дитина виплаче собі очі за пустих бандитів! А він мені нічого не каже, лиш я дивлюся на другий день, а за хатою робітники мурують з плит глибоку пивницю. Питаюся його, нащо йому

такої камінної та глибокої пивниці, — а він усміхається та й більше нічого не каже. Минає тиждень, а зойків не чути, гейби тоті бандити понімили. Питаюся, чи тим опришкам рот заціпило, а він заходиться від сміху і розповідає, що арешт переніс вже у пивницю і хоч би там стріляв із гармати — то ніхто цього не почує. Так мені мій Вальорко з лица читати уміє!

— Я також гріх би мала, коли б на свого Яся нарікала. От як я свого Владзя мала, то він мені аж з міста привіз доктора і мошю та й крепдешиною всю мою постіль заслони́в. Другі попівські жінки ходять у перкалях та цейгах, а у мене налом шовків, та креп-сатинів, та креп-марокенів, та жоржетів, та золотої лями. А мої капелюхи — ти бачила, Рузю, — такі зелені та червоні, що професоровій очі зривають! А мої сандалі перлами цятковані! А мій плащ велюровий! А мої коралі, Рузю золотенька!

— То все правда, Манусенько солоденька, але таких дорогих перстенів, як у мене, то навіть у місті тоті радникові не мають. Як лишень лучиться мому Вальоркові якась ліпша нагода, зараз мені перстенець із зіркою приносить. Або мої бранзолети мають у місті собі пару? Ти, може, чула, приятелько, що злісна стільки разів хорує, скільки разів мою тоалету бачить! То нема що таїти, що мій Вальорко як уп'ється, то до неї ходить, бо я не терплю п'яниці, але він її не любить і як від неї прийде, то навколішки паде та й мене просить, аби я йому простила, що він так погано забувся. А я йому кажу, що не дивно мені було би, коли б тота злісна була хоть красна, хоть молоденька, хоть гожа, але то така купа мерші, що олені від неї утікають, а як іде в ліс із стрільбою, то ворон над нею криче. Але де п'яний розуміє, що краса, а що погане? З тою злісною маю я то само, що ти, голубко, з тою професоровою. Ти гадаєш, що твій Ясь пішов у школу релігії вчити, а він пішов з професоровою набуватись у її спальню!

— Не гніви Бога, Рузю!

— Через що, Маню?

— Бо прецінь і ти любиш відвагу злісного так, як я люблю спів учителя, та й кривди нема з нас нікому. Я сама кажу своєму Ясеві, що, доки він не покине жінки учителя, доти я не прожену від себе учителя, а Ясь мені каже, що за ту правдомовність він мене ще більше любить, а вчительку тільки дурить.

— А мій ніби не дурить злісну?

— Може, дурить, а може, знає про злісного, та й клин клином вибиває?

— Що про злісного знає?

— Що ти його любиш!

— Вибач, Маню, я його?

— Може, ні?

— Ні, ні, то він мене, він гине за мною!

— То він не любас тобі?

— Любас, але із люби до мене.

— А на цю забаву не він тебе запросив?

— Він, але і тебе просив.

— А мене задля кого, Рузю?

— Задля твого учителя, того чорногривого любаса твого.

Може, брешу, Маню?

— Аби тебе за твої слова Біг здарував сином.

— Дай, Біг, тобі також!

— А ніби чого ж ми туди їдемо?

— Ба і я так скажу!

І обі їмості допили вино та й обцілувалися та й, штуркаючи діда в плечі, питалися, чи бірує ще танцювати.

Дід лиш ждав якої-небудь зачіпки, бо коли випив фляшку вина й оббіг гадками весь свій талан та й упевнювався, що внуки підростуть та й одружаться ще за його життя і стануть добрими наслідниками його і сина, — забаг дуже говорити з ким-небудь і вже надслухував, що їмості говорять, щоби десь вхопитись у бесіду з ними.

— Іноді чоловік ще такий легкий, що й аркана пішов би!

— А тепер ви, діду, тяжкий чи легкий?

— Аді, видите, їмостечки, я діправди чуюся легким, але однако траба би мені ще зо три скрипці та й з десять флюяр, аби я присів гайдука на підлозі.

— Ба хто в селі найліпше танцює?

— Є, є в нас по молодюкові, що у тій смучій війні світами бродили та й навчилися всекої танцювати, але таки нема понад злісного та й понад учителя!

Їмості розсміялися й дивувалися очима, що дід підслухував їх бесіду.

— А моєму чоловікові ніби щось хибує?

— Пан комендант — аби здоров був — то файний пан, нівроку!

— А мій старий, діду, вам не вдався?

— Най неволя христінинові не вдаєси, а панотець у нас на самім переді. Лиш село наше таке засмолене та неумиване, шо не розуміє, шо такий чоловік вартує. Шо-сь це село наше тих панотців перепустило, але такого, ек цей — аби із своєю їмостею старості діждав, — то таки не було. Таку красну та мудру бесіду має, що варт пійти у церкву й послухати. Каже та проказує тогід на саму Богородицю: «Дорогі та чесні парафіяне! Шо я знаю, того ви не знаєте, а шо ви знаєте, того я не знаю, а чого я і ви не знаєте, то один Біг знає!» Люди зумілиси і звертілиси, а панотець підносить угору свою реверенду та й каже: «Адіт, мої парафіяни, я лишень в сорочці і — не до вашого гонору кажучи — в поркиницях, а нагавиць нема та й кабату нема! Це, — каже, — лишень я знав, а ви цего не знали. А скільки грошей кождий з вас у ремени або в хустці при собі має, то лишень ви знаєте, а я не знаю. А скільки грошей ви скинете у скарбону і узбираєте для мене, — того ані я, ані ви не знаєте, — то лиш один пан Біг знає!» Такої бесіди до прикладу нарід не зятявив, і хто лиш мав деякий гріш при собі, кинув у скарбону, та й кажут, що тогди люди накрили дві сотці. Чи годен хто таке придумати, хоть би мав дві голови?

Їмості розреготалися над дідовим оповіданням, але однако не дозволили дідові закурити люльку, щоби їх не дусив дим із маркотки.

Дід протинав за то їмостям, що коли б сам панотець на возі сидів, то позволив би йому курити, а їмості перечили дідові і питали його, звідки він то знає, коли ще не возив панотця?

— А на храм до Широкополя хто возив нашого панотця, ек не я?

— Ви самого панотця везли чи з професоровою?

— Була й жінка учителя, але курити не боронила.

— А панотець були сумні чи веселі?

— Ей-га, ше й екі веселі! Десь переймили нашої співанки та, вертаючи з храму, цілу дорогу співали, аж гори лунали.

— А ви тямите цю співанку, бадічку?

— Шос темлю, а шос не темлю, але екби я закурив, то пригадав би собі зараз.

Панотцева їмость просила діда, щоби курив зараз, і сама йому губку в люльці запалила.

Ледве дід люльки попахкав, а їмості вже до нього прискіпалися, щоби переповів їм тоту співанку, якої панотець співав, з храму вертаючи.

Дід став гумкотіти:

Сіда-ріда-дана,
Не піду за Йвана,
Але піду за Данила,
Абих не робила!

— Цеї співав панотець, діду?

— Сохрань Боже, — але екби я від цеї не зачав, то і тої не нагадав би, ану, погодіт крішку, а зараз мете чути:

Я сапала кукурудзки та й стяла фасольку —
Полюбила панотчика, купив парасольку!

— Цеї, бадічку?

— Ше ні, але зараз буде:

На тім боці при потоці вбив половик каню,
Тікав вчитель від попаді, загубив кресаню.

— Цеї, бадічку, цеї?

— Цеї співав панотець на весілю сестри навчителя, а з храму їдучи, нічма співав ще дрібнішої. Ану, чуйте:

Через греблю вода йде,
Умий ноги, попаде!
Ой я вмий в неділю,
Бо ся попа надію!

— Ей, де ж би панотець співав такої поганої?

— Їмостечкам це погана, а панотцеві була файна, цілу до-рогу співали, а жінка вчителя реготалася та й голосом панот-ця підбечовувала.

— Тим кобилячим голосом?

— Знає його біс, чи кобилячим, чи єким!

— Та вона уміє лиш рзати, а не співати!

— Тогди, видко, добре горло помастила та й підспівува-ла май-май!

— А злісну, бадіку, возили-сте також? — питає комен-дантова.

— Ой, тота не даст себе возити, тота скрізь верхом їде, гей улан.

— А вона краща від професорової?

— Не годен я, їмостечко, вам то уповісти, бо ні одної, ні другої краси я не мірив, та й не примірював, але пан комен-дант — аби здорові — то надопевне будуть знати.

— Ей, бадіку, ви знаєте, а не хочете сказати!

— Абих по тій правді діждав ще свої внуки подружити. Бо де ж я годен дугу на небі ізмірити, або цвіт у маю ізлічи-ти, або верем'ячко в косовицю оком перездріти, а хоть ріку запашної ночі зорям із шиї здіймити?

— Видите, бадю, які ви недобрі?

— Їмостечки молоденькі, такі-сте, гей зазулечки, ми-ленькі, гей весна, красненькі, гей медок, солоденькі, а та-кі-сте невірненькі, що й мені, старому, слова не повірите й догану даєте!

Їмості топилися, як віск, від дідових слів та й від сонечка упрівали.

Поруч з гостинцем у яру бігла річка з каменя на камінь і ловила сонце, що купалося на її синім дні межі зеленою смечиною.

— Ей, то ж то кортить мене скупатися, Рузю!

— А біжутерія і шовкова сукня — що?

— Овва!

— Та чи ти здуріла, Маню?

— Для чого, Рузю?

— Бо хто ж забагає купатися, коли на баль їде? Прецінь від води тіло стягається і синіє, а під очима виступають круги і на личку показуються курячі лапки. Фе, Маню!

— А я однак пішла б зараз та й скупала б ся!

— Видко, що ти з села, а не з міста!

— А ти не з села, Рузю?

— Але у моїм селі є дідич, а у твоїм самі хлопи, та й тому ти така дика.

— То правда, шо я у дідичів не служила, так як ти, Рузю, але до того доктора, де я була, приходили різні пани, ше більші, як дідич.

— П-с-т! дикунко, най дід не чує!

Напротивко на скруті гостинця вибігла згорда, неначе прямо із ліса, бричка і високі сиві коні в золоченій упряжі, а за бричкою підбігав візок, людей повен.

— Ба хто то їде, Рузю?

— Не пізнаєш? То Зельманові коні, от і він сам сидить у бричці із своєю рудою бородою, а біля нього то присланий новий вїт щось йому розповідає.

— А у візок ззаду кого він наметав стільки?

— Божка його знає!

— Вже нас пізнав Зельман, вже кланяється, вже спер коні, ану, станьте й ви, діду!

З брички зсунувся, як бочівка, грубенський Зельман у білому порохівнику, з-під котрого шкїрився до сонця грубий

золотий ланцух. За ним зіскочив червонолиций війт у чорному кабаті, з течкою актів під пахвою.

— Дзінь добрий пані комендантовій та й вам, пані ксендзова!

— А, то наш пан Зельман!

— Тепер можу паням лиш погратулювати!

— Є чого, пане Зельман?

— Баль буде першої кляси!

— А музика яка?

— Першої кляси!

— А дансери будуть?

— Ще паням треба казати?

— Но, прецінь!

— Ваші дансери вже там є.

— Ов, без нічого?

— Чому без нічого? Я везу паням довгі золоті ковтки з брильєнтами. Прошу відобрати і зараз заложити, бо мені пан злісний і пан професор вимикали б бороду, коли б цих ковтків ще нині не побачили.

— А то що за пани у візку так тиснуться, гей оселедці?

— То друга кляса — музиканти!

— А ви куда їх везете?

— Вони так їдуть трохи у село, хочуть свіжим повітрям віддихнути і, може, трохи заграють.

— Кому ж?

— То вже є друга кляса.

— Може, злісній?

— Може бути.

— Може, і професоровій?

— Чого пані питають, коли все знають?

— А у кого ж то буде тота забава другої кляси?

— Може, у мене, може, у лісничівці, а може, навіть у господаря.

— У котрого ж?

Зельман справив рукою на діда Федора, який скористав з перестанку і оббирав шум з коней та й обганяв муху.

— А то звідки взялась ворона у клітці?
— Бо там є молода невістка, нівроку!
— Та й мій старий там буде?
— Не знаю, ласкава пані!
— А може, і мій старий там буде?
— Не знаю, ласкава пані ксєндзова!
— А хто ж казав музику привезти?
— Можуть пані бути спокійні, коли я тим всім кермую.
— Ну, прецінь!
— То будуть заручини чорнобривого панича із тою ба-
гацькою невісткою.

— А що ще нового, пане Зельман?
— На один день ще більше треба?
— А ви ж мені не обіцяли шовкову мантильку, як тільки
мій Вальорко всадить до арешту премудрого Полонинчука
молодого?

— Або я кажу, що не обіцяв?
— Ну, то коли буде?
— Як тільки буду у Львові, то викуплю своє слово, ніби
то послідний наш інтерес?
— А я коли уздрю свої доляри?
— Най лишень ксьондз докінчуть то, що ми знаємо, та
й доляри самі зайдуть у кишеню.

Їмості злегонька накивували пальчиками на Зельмана
і цікавилися, де він примістив нового вїйта.

— Як-то де?
— На мешкання!
— Як у мене шість покоїв порожніських із нудьги позіва-
ють, то я мав би серце пана комісаря в хлопську хату пускати?
— Честь вам, пане Зельман!

Вїйт усміхнувся і, здіймаючи капелюх перед Зельманом
і перед панями, признавав, що Зельманові дійсно належить-
ся честь у селі за його розум та за то, що знає всі хиби хлопів
і їх злі вчинки, уміє підійти і вислідити злочинців і все йде на
руку владі, яка без нього у тій дикій і чужій гірській закутині
була би безрадною, як слабе око без окулярів.

Їмості допитувалися Зельмана, де буде сього вечора танцювати його жена, а Зельман божився, що не знає, бо перед двома неділями вислав свою жену до Марієнбаду, того самого дня, коли вїйт вислав свою жену до Криниці на купелі боровінові.

— Ну, то ви заглянете до нас, пане Зельман?

— Ого, я вже своє відтанцював, ми сеї ночі разом з вїйтом маємо тяжку службу.

— Таж ви стільки багато полонин маєте і ще вам хочеться при жандармерії служити?

— Полонини не мої, ласкаві пані, лиш божі, а їсти хочеться щодня — то хто постарає, як не моя голова?

— А ті глухі ліси на Кітелівці, то не ваші?

— Яка мені з них користь? Ліс треба сто років кохати, а де ж я тільки буду жити?

— А тартак не ваш?

— Тартак їсть дерево та й мене їсть!

— А ваш шинк нічого не приносить?

— Той шинк бере мені жите. Хлопи перепачковують собі нічма румунку через ріку і не дивляться на мою коршму, а зеленюки мають горівки стільки, що можуть у ній купатися, а ти, Зельмане, плати, небоже, скарбові патент і податки і лови мухи, як який павук!

— Який же ви бідний, пане Зельман!

— Ласкаві пані насміваються, а я кленусь здоровлем моєї жени, що завтра маю платити вексель на тисячу долярів, а звідки їх взяти?

Вїйт потверджував той Зельманів клопіт, а їмості крізь сміх бідкалися над Зельмановою скрутою і потішали його, що його голова і з-під землі роздобуде ще не одну тисячку доларів.

— До милого побачення, пане Зельман, і ви, пане комісар!

— Честь паням ласкавим, падаю до ніжок, найнижчий слуга!

Дід Орфенюк тріснув батоном, і коні побігли, а їмості проклинали Зельмана за того, що тільки багатства має та й ще платнею конфідента не гордує і хотів би, щоби вони його із-за бідноти жалували.

Сонечко викупалося у ріці й сіло собі на горганах на смечині, та й заглядало їмостям у личко попід парасольки, та й скоботало їх на голих грудях, та й ручках голих.

Смеречина шуміла легоньким шумом і нашіптувала їмостям, що сеї ночі буде їх любовіть обіймати і на ручках заколисувати і над личком лебедіти.

Верхи гір прижмурювали під сонцем свої великі очі і слідкували, куди їмості їдуть такі веселі, та й усміхнені, та й красно убрані.

Віз клекотів під їмостями, як деревляний млин під лотоками.

Їмості кидають навперед себе з воза на дорогу довгі і крилаті тіні, які лучаться із тінню кінською і дідовою і граються над ліщинами та бучиною, як тоті птахи, що над дорогою мушку ловлять і перевертаються на сонячних проміннях.

Їмостині думки також перевертаються і граються, вилітаючи далеко навперед воза і гуляючи на золотих нитках радощів і надії. Їмості добули із своїх шовкових торбинок туалетне приладдя й стали примальовувати свої личка, та й свої устонька, та й свої брови, та й поправляти своє розкучерявлене волосся, а сонячні промені стали до їх дзеркальців заглядати й їм покривлюватись.

— Манусенько дорогенька, то вже Краснолісся зараз, а наші личка такі запорошені!

— Мабуть, ліпше було не маститись тим французьким кремом, був би порох так до нас не прилипав, Рузю!

Дід Орфенюк став допитуватись, де має попасати, а їмості відповіли, що коло дирекційної вілли у Краснолісся.

Та лиш їмості то сказали, а з-поміж соснових лісів із Магури вихилилася на дорогу і заглядає горда, висока палата,

вся закосичена квітками та біло-червоними хоругвами, як тота дівка, що йде до шлюбу.

— Манусенько, онде вже дирекційна вілла!

— Ей, де ж би?

— Так, так, то вона сама, — притакував дід і радувався в душі, що зараз стане на попас.

— А ви вже там були, діду?

— Всередині ще не був, їмостечки файні, христінинові нема там ні доступу, ні потреби.

— Там всередині дуже гарно: є велика зала до танців, а навкруг неї спальні, та будуари, та їдальня, та купальня — такі, гей в казці.

— Шкода, шо така палата пусто стоїть, — зауважує дід Федір.

— Що вам Біг дав, де ж вона пусто стоїть? Там прецінь відбуваються забави всіх злісних і зарядців, коли приїде панство із дирекції зі Львова на полювання, — там всі наші забави відбуваються, там пани з усіх гір аж від Чорногори з'їжджаються, та й бавляться, та й набуваються, аж душа радується, аж вся верховина здригається.

— А з того кому користь?

— Ви, діду, не розумієте, що то є панська забава, і тому так нерозумно говорите.

— Аби-сте прожили, їмостечки гонорові!

Їмості хотіли розповісти дідові, яка є користь із забави, але перед ними розгримілися стріли, а з кедринової алеї, що веде від палати на дорогу, появилася громада панів і сперла коні. Їмості сплеснули в долоні, а пани взяли їх на руки й ізсадили з воза на землю та й віталися з ними, як браття із сестрами.

Злісний цілував комендантову в обі руці, та й рамена, та й кругленьку шийку, а так само обцілював професор панотцеву їмость.

І радувалися, і цілувалися, і попід руки ловилися, та й до себе притискалися, до вілли ідучи.

Дідові приказали пани за собою їхати і на задньому по-
двір'ю за віллою стати та й тут ночувати, бо переднє по-
двір'я зайняли вже брички та вози злісних, та й зеленюків,
та й навчителів, та й парубків-панотців.

Дід врадувався, що не буде дальше їхати, і швидко дав
коням їсти.

На мармурових сходах заграла музика на привіт їмостям,
а зеленюки стрілили знов двічі з крісів, щоби всі гори знали,
яка у них честь їмостям падеться.

Панотцева їмость йойкнула, а навчитель засміявся із її
переляку та й обіцював її, що буде добре бавитися.

— А може, мій старий почує та й приїде?

— Ні, Манусенько-серце, не приїде, бо він з комендантом
бавиться сеї ночі у Орфенюка старого.

— А вони що там упантрили?

— Хочуть Орфенюкову невістку збаламутити та й із чор-
нобривим шандарем заручити.

— Здуріли?

— Ні, не здуріли, бо то Зельман тим усім кермує та й обі-
цяв їм одну полонину, а вони тую полонину своїм паням-доб-
родійкам на іменини подарувати мають.

Комендантова зачула ту бесіду і хвалила Зельмана, що
такий розумний і кожному уміє добра нагилити. І питалася,
скільки тая полонина вартує, бо вона хоче собі восени нову
кримку справити та й на М'ясниці у Варшаву поїхати. Учи-
тель упевнював їмості, що тая полонина стане їм на крим-
ку, і на золоту ляму, і на Варшаву. Їмості сплеснули в долоні
і просили учителя, щоби шукав їм купця на Орфенюкову
полонину.

А злісний вхопив їмості за праву ручку і питав, скільки
хочуть за ту полонину, бо він вже купця має. Їмості запра-
вили по тисяч доларів, а злісний приплеснув рукою і казав
вчителеві перетягти руки. Їмості підтанцьовували із радості.

Сумерк намагався разом з лиликами через вікна влеті-
ти досередини вілли, але зеленюки метнулися і в одну мить

розсипали снопи світла через усі вікна та й паням личка за-
красили, груди підоймили, ніжки відслонили, ніздря розтво-
рили, очі запалили.

Музика розігралася.

Зала розхвилювалася і розтанцювалася. Радість розсмія-
лася. Ліси розспівалися, верхи у верховині розхиталися, рі-
ками зорі розморгалися, долами роси розперлилися, нора-
ми звір розбудилася, дуплами птаха розшепотілася, хатами
люди розстогналися...

Дід обійшов коні, повечеряв і через вікно з воза придив-
лявся танцям, а коли не міг розпізнати своїх їмостей серед
кружляючих гологрудих пар, — закурив люльку і проганяв
з очей дрімоту аж геть-геть поза північ. Коли коні полягали,
приступили до воза три зеленюки і розпитували діда, чому
не спить і скільки років мають його коні, а дід оправдувався,
що через музику не може спати, а його коні ще молоденькі,
лиш по одному зубкові поклали. Зеленюки хотіли почасти-
вати діда горівкою, але дід їм подякував, а тоді вони вийняли
дідові з уст люльку і подали папіроску, та ще й самі її дідові
запалили і радили йому, щоби за віз і коні не боявся і спав
собі, як дома, бо тут злісних, та зеленюків, та шандарів кож-
дий боїться і ніхто дідові нічого не порушить, а їмості і так
будуть гуляти до схід сонця, а відтак ще будуть спати, і най
дід собі дурно не збавляє ночі.

Роздякувався дід із зеленюками та й докурював папі-
роску. Та чує дід, що сон його ломить, до сіна його голову
нахиляє і притискає, із рота папіроску витручує, очі йому
заклеює, силу з рук і з ніг відбирає, соколом над ним літає.
Дід підймає голову і сміється із сокола, що над ним, як над
курятком, кружляє, а сокіл застидався та й відлетів. Полетів
далеко-далеко облаками та й за хвилюк вертає і на круг воза
коло діда сідає. Дивиться дід і своїм очам не вірить: то не со-
кіл, то його син Микола.

— Ей, дедю мій рідний, а ви що дієте?

— То таки ти сам чи лишень душа твоя, синку?

- Я сам, дедику, хочу на вас подивитися.
- А ти де лежиш, синку?
- Під Львовом, дедику!
- Та де тебе там шукати маю?
- Із самого Львова підете на полудне та й минете один ліс, а відтак хрести за лісом, а відтак другий ліс та й знов хрести, а відтак третій ліс та й хрести самі березові, а на самій середині лиш мій хрест яловий. Та й там я лежу вже на осьмий рік!
- А газдиню свою не хочеш видіти, синку?
- Ой ні, дедику, не хочу.
- Ба через що, синку?
- Сеї ночі вона мене ізрадила.
- Та з ким тебе сука ізрадила?
- Із шандарем чорнобривим.
- А ти, синку, там чуєш, як я за тобов тужу та баную?
- Чую, дедику, але тільки нічма, як роса паде.
- А як же ти, синку, віднайшов мене тут коло цього псярства?
- Зорі мене до вас справили.
- А за діти не питаєш?
- Я тепер їх видів.
- Файні хлопці?
- Буде їх вітчим збиткувати.
- Я не дам, не бійси!
- Дедику мій добрий!
- Синку мій загніваний!
- Підіт, дедику, у місто до нотаря і скасуйте тот тестамент та здійміт ґрунт із невістки та й перепишіть землю на хлопців!
- Так кажеш, синку?
- Так кажу, дедику, бо ваша свічка догоряє!
- А не буде гріху за невістку?
- Ні, бо вона не неня своїм дітям.
- Мику'!

— ?

— А де ти, Мику'?

Дід протирав очі і допитувався, де подівся його Микола, але син не відзивався. Крізь сосни світало напротив діда небо, а на ліщині рипів деркач і будив діда із усієї сили. Дід розглядається, а він лежить на сіні та помостині, а воза та й коней нема! Встає та й перешукує подвір'я, а коней та й воза нема! Йде в залу мельдувати їмостям, а розтанцьована зала у сміх.

— А ви чого заснули, діду? — дорікає злісний.

— А ви не знали, що за рікою волоскі злодії гуляють? — протинає учитель.

Вибігають розпалені їмості й сварять діда та й посилають зеленюків над ріку дідової шкоди шукати.

Зеленюки вертають голіруч і розповідають, що слід веде на саму ріку до броду, та й божаться, що віз і коні вже на Волощині, вже навіки пропали.

Дід сплюнув і згійкав, а відтак посмотрив рукою в ремені і врадувався, що злодії не забрали йому грошей з ременя.

— Танцюйте собі, їмостечки здоровенькі, а я мандрую долів у місто.

— Та чому не додому?

— Бо так.

— Та чому, прецінь?

— Бо маю ґрунт переписати на внуків.

— А то через що, діду?

— Пропали коні з возом, пропала невістка, то най хоть божа земля не пропадає.

— А невістка що винна, що вас обікрали?

— Бо чужу віру на приймака взяти хоче.

— А вам то що шкодить?

— Мені то вадить, бо увес талан на пuste піде.

Дід офукнувся, перекинув бисаги на плечі і, гійкаючи, справився долів у місто.

Їмості подивилися на себе і дивувалися, звідки дід Зельманові тайни знає.

А відтак сердилися і голі ручки собі ломили та нарікали, що пропаде їх полонинка, скоро дід на внуків землю перепише. Та й Зельмана за неосторожність кляли, та й дідові наглої смерті желали, та й із злості аж поплакували. Шпотаючись, вийшов до них злісний і за голову взявся.

— Яке ж то нещастя вас зустрінуло, любки дороженькі?

— Старий Орфенюк пішов у місто ґрунта свої на внуків переписувати, бодай голову вломив по дорозі!

— Та й із-за того ви, дітоньки, плачете?

— Бо наша полонина пропала!

— Ні, не пропала!

Їмості ахнули із радості, а злісний закликав набік дрімаючого на крісі зеленюка і щось пошепотав із ним, та й зеленюк вхопив кріс у руки і скочив долів, гей вовк за вівцею.

Злісний голубив їмості і просив, аби за полонину не журилися анітрішки, бо дід вже не зайде у місто і ґрунтів не перепише, а його, старого, не треба жалувати, бо вже досить на світі нажився.

Їмості догадувалися, куди побіг зеленюк, і казали, що боються тільки, щоби дід довго не мучився.

Злісний сміявся із них і безпечив їх, що той зеленюк над водою так вивчився стріляти, що птаху-рибалку б'є у лету одним стрілом.

Їмості вихвалювали того зеленюка й успокоювалися та обіймали злісного і дякували йому, що висушив їм на личку сльози.

В лісі луснув стріл і розшумівся понад Красноліссям та й шумом ударив у вікна вілли.

Біленька звізда на небі закрутилася, та й поточилася, та й упала на дорогу і в порохах згасла.

Птаха з ґруня на ґрунь перелітала, а ворони на дзвіницю сіли і закрякали.

Заяці і сарнюки поховалися у темних ярах, а медведі у своїх леговищах тільки очі розжмурили і позивали.

П'яна зала упрівала і реготалася, а учитель вийшов до їмостей і, вимахуючи руками, заспівав в їх честь п'яним голосом:

Верховино, світку ти наш,
Гей, як у тебе тут мило!
Як ігри вод, плине тут час
Свобідно, шумно, весело!

Їмості гладили учителя по голові і вторували:

Свобідно, шумно, весело!

А верхи гір переспівували:

Свобідно, шумно, весело!

Роман Мокан з верхів, голова читальні у Рогізні, виходив у живний четвер із судової зали розправ дуже приголомшений і розболений.

Найдужче топили його шандарі, а за шандарями злісний, а за злісним війт, а за війтом таки його свідки.

— То ці вороги тановлять мене у бульбону, а мого адвоката заціпило!

Свідки обступили і потішають його, що рік не вік, переїде йому в криміналі скоріше, ніж на війні, а жінкою і дітьми не має журитися, бо люди будуть їм помагати.

Ця розрада тільки ще більше лютила Мокана.

«Аби-сте по тій правді здорові були, по якій говорите, — думав він собі. — Ой, люди допоможут! Таке допоможут, як ці свідки помогли. Питає суд: «Чи чув ти, бадіку, як Мокан говорив на вашім вічу проти панів та й проти паничів?» А такий баран каже один за другим: «Не чув». Питає адвокат: «А може, ти, бадіку, чув все, що Мокан говорив, і, може, чув-ес, що він не говорив нічого лихого на панів і паничів?» А свідок знов свеї: «Не чув!» А шандарі все чули! А я цих глухманів три дні з гір до міста звозив і три дні годую тут, гей волів! А він мені тепер каже, що люди моїй газдині та й моїм дітям допоможут. Не питають мого криміналу, але заговорюють мене, аби ж їх вів до Муська на горівку та на буженицю. Кров пили би собі із-за нігтів оці облесники ненаїсні!»

Високий, гей бузьок, свідок з бесагами на плечах спльовує з-під чорних вусів і шепче йому до вуха:

— Романку, братчику, ми в жмені тепер, їх право, а наш кримінар!

Сухотварий, маленький свідок засвітив з-під великої баранячої шапки зеленими очима і, накривши долонею уста від сторони патрулюючих жовнірів, кляв зичливо:

— Най таке право шляк трафіт, що христінинові дихати не дає!..

Лицатий і кушкатий свідок штовхає Романа збоку і без печить:

— Спаде і на них смучя година.

Кругленький, як булочка, свідок поправляє собі шовкову шириньку на кругленькій шиї, а другою рукою обіймає Романів стан і дивується:

— А я, хло', заложився з Митром Попенюковим, що ти виштрикнеш, та й що з того, програв заліжку!

А тоті свідки, що йшли подалеки, вгадували, що Мокана женуть вороги із світа у криміналі, аби більше не вступався за селом. З-поміж цих свідків оброслий чорнолиций Оласій наближується також до Мокана і хвалить його:

— Панцкий маєш розум, що-с упросився на місяць весну звеснувати, а відтак вже панцка воля!

Ще дальше позаду йшли свідки боязливі, котрі зострахи перед злісним свідчили на два боки і потакували так прокураторові, як також оборонцеві, а приперті до чола, толкувалися, що стояли оподалік і добре не чули, що Мокан говорив, але божилися, що він не мовчав. Вони й тепер глипають то навперед себе на Мокана, то обзираються за жандармами, наче хотіли б впевнитись, хто їх заведе до шинку на полуденок.

А Мокан кається гірко думками:

«Коби я тоту катушу ще пересидів, то абих видів, що хлопа ріжут, як вепря, то не обізвуся, бігме, ні, ще буду кричати: келюхи з него сотайте, посічіт 'го на дрібні кусні, бо правду каже злісний, що хлоп добрий лиш печений і солений!.. Таким цапам треба України? Смоли їм у горло, ше й обухом у голову! Ти сироти за него жінку та й діти, а він з тебе кров хоче пити. То нарід? То гаде сорокате!»

Ті Романові кудлаті думки поплескав разом з головою його сивенький довгоносий адвокат, що подогонив його, протиснувся проміж свідків і вмовляв в нього, що має велике щастя, що дістав тільки рік криміналу, бо за таку провину параграф пише найменше п'ять літ тюрми.

Коли Роман на се нічого не відповідав, адвокат був певний, що він вірить тому своєму щастю, і, кладучи йому руку під паху, допоминався:

— Треба буде мені ще соточку доплатити, бо самі видите, що я собі коло вас три дні збавив, а кара маленька!

Свідки посміхнулися з маленької кари, а адвокат відповів усмішкою і подався убік.

Моканові гадки що раз, то більше студеніли і корчилися під хмарою чорного жалю.

Виглядав, як підпилений ясінь.

Його подовгаста твар викривилася під надстриженим вусом, а сині очі потали в долину, гейби не хотіли дивитися на тоті сірі мури, на тоту узброєну варту, на тих облесних і ненаситних свідків.

Вийшов з брами і оглянувся, як пострілена птаха оглядається в сторону свого вбивця.

Такий великий, камінний цес мур, що очі його не завтякають обіздрити. Сам камінь і глина, самі роззявлені гаврі, саме руде залізо. Сонце тут не нашпарить, не дотиснеться, хіба зеленим мохом крадьки підкрадеться. Студінь відти норами позиває.

Щось Мокан забагато у цей мур дивиться, щось він очима шукає. Щось він собі думає, щось собі нагадує.

Свідки глипнули у того місце, куди він вдивлюється, а там на мурі тремтять маленькі оченята, як два метелики синьокрилі.

А личко, як біла платинка, на мурі від вітру хитається, а дрібні пальчики кошелик тримають і червоніють.

Тоті жалісні оченята глянули на Мокана і на бадіків-свідків і чогось зраділи.

— Ти чия, небого?

- Івана Паладюкового.
- Того, що у ліщинах сидів над Прутцем?
- Того самого.
- Того, що його вояки убили?
- Того самого.
- Шо його звали радикалом та й йому хату спалили?
- Того самого.
- А ти шо тут у таким місті робиш?
- Я тут у панів служу та й прийшла неню відознати.
- То неня тут у припоні?
- Вже рік у катуші, вуечки файні та пишні!
- Та за що, хло, єї катують?
- За це саме, за що дедю убили.
- Варє?
- Кажут, що, адіт, за тоту Україну.
- Ото їх у горлі давит!

На Мокановій тварі запалився черлений вогник.

- Ба шо ти, душко, принесла своїй нені?
- Аді: писаночки красні.

Дівчина відкрила кошелік, а зсередини, як зірочки, усміхнулися до бадіків писаночки писані, такі, гей живі очі...

- Їй-га, то ти, казати, таки увесь Великдень нені справила?
- Буде й нені, буде й багнетникам простибі за тото, що передадуть нені.

— Та й така мала удаєш писати?

— Я і вам по кошелікові повиписую, вуечки добрі та пишні, лиш аби-сте хоть сьогодні увечір, хоть завтра запалили у ліщинах над Прутцем вогонь за дєдеву душу.

Бадіки прирікали, що з радної душі запалють вогонь за її дєдю зараз, як лиш додому прийдуть, аби усі гори знали, що Паладюкова пам'ять сяє.

Дівчина цілувала бадікам руки і божилася, що їх нагилив її Біг. А ще не доступила до Мокана, як він уже гладив її біляву головку і весь палав із радості:

- Рости велика, зозулько маленька!

— Рости велика, — повторили бадіки-свідки і забували за полуденок.

— Аби-сте тривали, вуечки срібні!

Так, наче б дивився Мокан, як його темні гадки сідали воронам на крила і утікали від нього та й пропадали десь межі мурами та коминами, а на їх місці мерехтіли усміхнені писаночки із кошеліка доньки Паладюкової і на кримінальному мурі зоряними пальчиками виписували Паладюкову Україну...

— Адіт, таке воно мале та невидне, а стариню завстидала!

— Аби тебе, писарочько, ручьки не зболіли!..

На темнім коридорі судовім збився, як вівці, гурток мужиків, обтерханих бисагами, і нараджувався, що їм діяти.

Одні піддавали гадку, чи не піти їм поскаржитися до судового старости, а другі зараз відганяли ту гадку, бо знали, що староста має люту кров і як уздрить у дверях своєї канцелярії мужика, то у тім моменті гукає на возних, а тоді возні кидаються на чоловіка, як вовки, і виводять його надвір, але при тім виводі сягають під киптар і під байбарак та й рахують йому ребра, аби більше не вертався та й аби усьому хрещеному мирові відраджував такої докучливості.

Були ґазди, що радили піти до ключника до хати й там розложитися табором та й нікого не просити, ані перед ніким не жалітися, але й ця рада швидко гиньла, бо практиковані бадіки махали на неї руками і доказували надопевне, що така робота нічого не варта і ніде не пишеться.

Ще одні радили піти ще раз до директора Ржондзіцького і просити його ще раз, аби мав над людьми обачіння, аби не збавляв їх весни божої та й Великодня.

Але і сю раду заплювали мужики слиною.

Низенький і, як скіпка, сухенький бадіка з твар'ю, як камінна жовтава плитка, тручає шапку назад і, б'ючися кулаком по чолі, заявляє, що мужик є завше дурний і тому мусить радитися мудрішого, і тому повинні вони всі піти до адвоката та й покласти, що заправить, і запитати його, що мають робити.

Та як він це сказав і ударив палицею по долівці — то всі бадіки йому притакнули і справилися за ним до канцелярії адвоката.

Надворі грає марець.

Звівається вітрець і то заслонює, то відслонює сонечко. Бадіки чаляпають своїми корзакками по грузькій улиці і радіють, що із зими робиться каша, а в їх надією помальовані очі зазирають руді та лисі, гей обголені, хребти гір і пригадують їм, що десь за третіми горами йде в цей край весна, яка потребує їх сили і роботи.

Гірськими засколобинами біліють ще сніги, але вже запорошені, вже не такі студені, вже від погляду сонця гинуть, вже не будуть морозити дітей у колисці, маржину в колешні, рубачів бутинами, ґаздів у дорозі, птаху на смереці, кленів у воді.

Тоті розварені сніги леда день спливуть у бистрець і втечуть у море, а на їх місці зазеленіють левади і луки та й прикличуть зазулю, аби бадіків щастям дурила.

Але ще не знати, де тота зазуля бадіків застане, звідки вона їх буде закликати, аби йшли весну веснувати.

Цим бадіки найдужче зажурені.

Адвокат добре обдивився, розпитав бадіків, якої ради шукають, розперся у кріслі і сховав свою платню до шухляди.

— Ви, — каже, — ґазди, такі дурні, як оті вівці ваші, що ви їх доїте і вовну з них собі обстригаєте, а вони голі і голодні бігають за вами услід і ще бляють за вами.

— Ми люди робітні, пане, ми весни шкодуємо.

— Що вам весна принесе, коли у вас землі обмаль?

— Станемо десь у дворі на роботу, але весни не змарнуємо.

— Двори мають своїх, вами не требують.

— То будемо у долівських ґаздів спілки брати.

— То такі самі голаки, як ви.

— То підемо на трачки робити.

— А як і там не приймуть?

— Буде, як Біг дасть, але не в неволи.

— А ваші бесаги від чого так попухнули?

— То ми вовни набрали, бо хочемо там прясти, аби нам не навтямлювалося.

— Ей, хлопи, хлопи!..

Низенький бадіка звертає адвокатові увагу, аби залишив цю бесіду:

— Ми не тому до вас прийшли, аби ви нам покривлювалися, лиш аби-сте нас вислухали та й допомогли у нашій біді. Ви наш, а ми ваші. Ми прийшли до вас, аби від вас дізнатися, чи то є директорова повинність, чи його ласка, аби він нас сьогодні приймив.

Адвокат поклав жовте олівце на чоло і, подумавши, відрік:

— То його ласка, бо таких, як ви, є багато!

Низенький бадіка кладе перед адвокатом друге питання:

— А як тото ласка, то по кілько то нас має коштувати?

Адвокат знов підпер чоло рукою і, нахмурений, надумався, а опісля вирішив:

— Дасте йому кождий по п'ятці!

Бадіки ойкнули.

Низенький бадіка кладе перед адвокатом третє питання:

— Але ви самі з ним поговорите?

— Та що маю з вами робити?

І бадіки обтулювали адвоката медовими словами, щоби лишень ішов з ними, щоби квапився.

— Та чого вам туди квапитися?

— Аби нам нинішний день рахувався.

— А гроші маєте?

— Щось маємо, а щось по дорозі у Майорка собі ухватимо.

Адвокат, неначе картаючи себе за те, що на хвильку забувся і сам собі відмовляв та знеохочував клієнтів, змінив швидко свій погляд і, плескаючи по плечу низенького бадіку, безпечив, що він з директором Ржондзіцьким добре собі заходить і хоть справа бадіків є тяжка, він її поведе так, аби було добре.

Бадіки ловили його за слово і підганяли:

— Веди, веди нас, любий панчіку, так, аби було добре, абих ті згадували, аби-сми других ґаздів до тебе справляли.

І пішли.

Пан директор Ржондзіцький колишеться, як бочівка, коридором, а коли заздрів адвоката з бадіками, швидко зайшов до своєї канцелярії і луснув за собою дверми так, аж весь суд здригнувся.

Бадіки вгадували, що директор тому такий лютий, що тепер адвокату не зможе вже відмовитись і не посміє гаркати на нього так, як гаркнув був на них, коли за себе його покірно просили.

Лоскіт пішов темним коридором і заглушив поздоровлення, яке адвокат вислав за директором.

Бадіки лишилися під дверми, а їх заступець правний, усміхаючись, увійшов у директорську канцелярію.

Чути бесіду, чути сміх, а відтак хвилька тиші.

Адвокат виходить червоний, бере бадіків набік і навчає:

— Справа є дуже тяжка, бо є переповнення, бо таких, як ви, є багато, а всім не можна догодити, бо місця нема. Але я бачу, що директор рад би мені піти на руку і зробити тоту ласку, аби ви дурно домів не вертали, — але сієї ночі такса пішла вгору, бо хлопів налізло, як трави та листу.

Бадіки споважніли:

— Ба, чи дуже підскочила?

— Вже удвоє!

— Преч би ся казало!

— І то ще не похочує!

— Варє?

— Кленусь на свої діти!

— Лишіт, ми вам віримо!

— Бо то, знаєте, кождий хоче жити...

— Знаємо, пане, ще й як знаємо!

— Та й знаєте, панове ґазди, що тото, властиво, не вільно...

— А ви до чого пан?

— Я до параграфів.

— Ей, говоріт свеї, шо нам не вольно, то вам таки вольно!

— Ні, і мені тото не вільно, бо я ваш чоловік... Але ви зложіть між собою по десяточці оцему низенькому ґазді до рук, а я зараз навчу, як він має ті гроші давати.

Бадіки обернулися набік і стали шпортати пальцями у своїх ременях, а їх заступник взяв низенького бадіку по-під паху набік і пошепки учив його, що треба робити.

А як адвокат, оглядаючися назад себе, скінчив свою науку і прощався з бадіками, то у жмені низенького бадіки узби-ралось дванадцять десяточок і всім бадікам засвітилися очі, коли за низеньким своїм товаришем входили у директорську канцелярію, а директор, похилений над столиком, щось собі писав і не виганяв їх з порога.

Низенький бадіка підійшов до директора і, кладучи зі-брані гроші на стіл, повістував, що вони ті гроші найшли у суді на підлозі і їх підйомили та й віддають там, де вони належуть.

Директор не звертає на це уваги і пише далі, а бадіки почали покашлювати й підганяли очима свого низенького товариша, щоби все сказав.

Низенький бадіка укладається, як до оченашу, і зачинає від самого початку.

— Будьте нам зобашні, директорю наш панський, презусе наш дорогенький!

— Спадайте на рани і не забавляйте нас божої весни і прийміт нас до того смучого криміналу, най ми цими сло-тами та фуфелами свою кару відбудемо, заки земля божа осу-шиться та й нагріється.

Директор наче прокинувся спросоння.

— Ах, то ви?

— Ми самі, панчіку пишний та й файний!

— Ви до арешту, так?

— Ой так, так, комісарю наш годний!

— Ви ще за того віче, правда?

— За віче, за віче, любчіку наш любий!

— По кілько ви тоді зафасували?

— По місяцеві, добрітко наша добра!

— Та й вам доконче тепер?

— Якби ваша ласка, панчіку грешний!

— Кортить вас дома паску їсти?

— Святе ваше панське слово!

— Але я казав вам, що там глітно, нема де шпильки опустити.

— Межи людьми і ми примістимося, як ваша ласка!

Директор впорядкував свої акти, понакривав їх дощечками, притиснув камінцями і, відхиливши двері, щось крикнув, а до канцелярії вбіг ключник, ключами подзенькуючи.

— Спиши мені їх і бери собі цю свіжу марфу!

Бадіки, відходячи в тюрму, топилися під директоровою ласкою, як той мартовий сніг на горах:

— Аби-сте, панчіку, прожили!

— Аби-сте тривали!

— Аби-сте нарік діждали!

— Аби вас, панчіку, Госпідь милосердний укрит своєв небеснов ласков!..

НА КУПАЛА, НА ІВАНА

(Нарис з гуцульського життя)

I

Хоть Купало, хоть Лопушник, але це є справедливий Іван. Відьми вночі на раду скликає, мушками світить перед русалками, рікою вінки долів пускає, лісами любість підкидає. Та й полонинами 'д газдам присідається.

Нашіптує Іванові Шепитарюкові у стаї при ватрі на полонинці на волоськім боці:

— Зійди-ко, тезку, на ляцкий бік у село ід своїй газдині, бо тот ревізор білявенький не годен через ню ні спати, ні їсти!

Шепитарюк не похочує маржину на наймита лишати:

— Як вона газдиня, то ревізорові хати не відтворит, а як вона ніхтолиця, то єї я не всокочу.

Але святий швидко перебиває:

— Не сокоти, брате, жінки та й збудешся єї, молодой. Пташка паруєся з пташков, мушка з мушков, рибка з рибков, самець у лісі з самичков, а ти слюбну жінку лишив саму на подушках під джергами та й лінуєшся єї у таке велике свято відознати? Спам'ятайся, тезку, і сідлай коня та перебіжи нічма Черемош, як ревізори муть спати, та й розвеселиш молоду жінку і мені завтра покладеш свічку на вівтарі!

Шепитарюк хмарить чоло і передумує ще раз:

«Молодиця Мочернакового роду, чей не подивится на ленку, чей не осоромит роду. У неї робота жде на роботу, нема коли пустим перебувати. Та й коби хоть образ, а то кривоустий!

Але той ревізор не з добра наймив собі на найближчім ґруні хату, не з добра вечерами на гармонії грає.

Грайдь собі, зайдею, фартушанкам своїм, а моя ґаздиня твої гри не чує. А ти шо против неї?

Таже у неї цвіт у личку торит, а ти як надута кишка.

На твою кушкату, закривлену твар не кине голубим оком моя Марічка, не покладе своєї весни під твоїми грузькими обцасами.

То годна та дужя, та красна у мене ґаздиня, то душа моя...

Ше тепер мені жаль, шо не зганыбив я мельничку за мою ґаздиню.

Насипаю я у кіш нараз мливо, а вона підсміхається:

— Не разуйте, Йванку, лиш питлюйте, брачіку, бо ваші гості разового хлібця в рот не возмут...

— Які гості? — питаю, а вона вже відрікає:

— Ніби ви не знаєте, таже тот присадковатий ревізор кривоустий, тот Збишко Прушковський, шо за вашою ґаздинею пропадає.

— Тот теребилюлька від граничарів?

— Той-той, зеленюк із Попадюкового груня.

— А як же він пропадає?

— Каже, що навіть аби угинув, то відбере вам вашу ґаздиню.

— Таж то не квітку урвати!

— А такий бараба того питає?

— А я де?

— Ви, Йванку, граєте полонинами та зимарьками на волоскім боці, а зеленюк попід вікна: добрий день, душко!

— А ви тото чули?

— Ей-га, чи лишень тото? Ти, — каже він, — молодичко, зриваєш мені очі, ріжеш моє серце. У чім, — каже, — красна квітко, ти личко своє іскупала, шо воно мене з розуму ізводит? Увесь широкий та довгий край, — каже, — я перезнав, переслідкував, а такої, як ти, не надибав. Ой, возму я тебе, — каже, — файна квітко, та й у свій рідний край пересаджу, щоби ти там межи Прушковськими цвіла їм і мені на славу!..

— А моя шо йому відповіла?

— У личко червоніла і сміяласи.

Десь та смучя мельничка серед села сидит та й усе чує, та й знає...»

Іванів вівчар Дмитро приніс овечий подій у стаю і божився, що зараз дістане від свого ґазди тютюну повну люльку, бо має йому щось важне сказати.

Шепитарюк став його про тоту важкість допитуватись, але вівчар не пускав з себе пари, доки не учув у жмені маркотку. Тоді розповів він ґазді, що у явірнику здибав його тот низький кривоустий зеленюк-ревізор і казав ґазді переказати, що його ґаздиня робить завтра за його дедю обід і хоче, аби її ґазда сеї ночі збіг у село до хати. Та й казав, аби ґазда переходив хітар Копилашевим плаєм, а він сам там буде на варті і ґазду миром перепустить через Черемош.

Шепитарюк ніби сварив вівчаря за тото, що його здурив і задурно вигулив жменю тютюну, але всередині був вдоволений, бо під вагою тої новини рішився поїхати конем до своєї ґаздині і відсвяткувати свого та й дедевого патрона обідом і поминками за дедеву душу, аби дедя і сього року знав на тім світі, що доброго сина та добру невістку лишив у своїм дворі, на талані своїм.

— Однак шось мене отік спирає, але я таки збіжу долів, а ти, Митрику, пантруй ватри і трембіти!

І Шепитарюк осіддав коня, натерхав скоромою у бесагах і пропав у Копилашевім плаю...

II

Ніч срібна, найсрібніша.

Місяць везе у срібній чайці голого Купала Івана над горганами, а зорі прижмурились із стиду й у лісі порозбігались боками.

Небо, гей на морі піна.

А з тої піни срібна роса паде на ліси, на гори.

А з того неба Купало любість по землі сіє...

А де то та любовіть упаде, там білий вогонь з землі виростає.

А за тим білим вогнем темна хмарка тінь розстелює.

Бо любовіть одно крило біле, а друге темне має.

А як той вогонь забрів у Черемош, тоді чорна тінь із берега йому межи очі з дубельтівки плюнула.

Луснув стріл у зворі, погас вогонь у броді, розбігся смертельний гомін лісами...

Купало на небі обіздрівся і золотим пером записав котрись душу у свої книги...

Як оком кліпнути, нетлінні нявки урвали танець над рікою, а чугайстер шпурнув арідникові плитою у його чорні ребра.

Черемош ударив скоками у скали, а скали застогнали...

Ліси похитали головами і згійкали на тоту чорну тінь, що з берега стрілом найсрібнішу ніч прострілила...

III

Хоть Купало, хоть Лопушник, але це є справедливий Іван.

Бере та й сонцем зарінки сушить. Лісами холоди віником вимітає, у деревині соки переварює, запахами в перекотах дише.

Муху роями на сонце випускає, маржину у зелену ліщину загонить, бджілку на солодкі меди веде.

Птахам яечка у гніздах вигріває, дівчатам ягоди у кошелі мече, дітвору грибами в росу гулить, зілля силу дає, папоротин цвіт збирає.

Мисливцям звір множить, орлам зайчиків на конюшинці показує, рибарикам рибку підкидає.

Полонинами молока в бербениці наливає, скором пряче ід Петрі.

Скали розпікає, гаддя на камінню гріє.

Барабульку та й кукурудзку з землі за чівку на сонце витягає.

Вітри в печерах запирає, аби світ був тихий, та запашний, та ясний.

Бере та й дівчатам личко красить, молодицям в очі принаду насипає, аби були гожі, як Шепитарюкова ґаздиня, — тота, що зеленого ревізора з розуму ізводить.

Тота, що очима потинає...

В церкві жінки Іванів вівтар зіллями убирають, гей до шлюбу:

— Гей, Іванчіку божий, Іванчіку чорнобривий, роздай діти межі молодиці, аби-с мав шо ерстити, аби-с мав де у кумах бувати!

Лиш Шепитарючки тут не видко. Віді, вона святим не требує, бо пишна та красна над усю челядь.

Але перед Івановим вівтарем горить Шепитарюччина свічка, а вона сама ходить ід ґаздам і ґаздиням і шепотом запрошує їх чемними словами на обід за душу чоловічого деді. Навіть панотець прошений. Будуть ґазди і ґаздині харчувати, будуть за панотцем молитви відмовляти. Буде покійникова душа радуватися...

А святий Іван межі челяддю та межі свічками упріває.

А панотець, що приязно службу править, що красно говорить:

— Дивіться, — каже, — люди: сонечко пражить землю та й випражує з неї ягідку і рожу, а з тебе, хлопе, не годно випражити навіть вужевки. Але не тоту вужевку, що ліси і дараби в'яже, але тоту вужевку, що усіх хлопів у один нарід в'яже.

— Най же цес нарід каїться, най свою Україну шанує!

— Най хлоп хлопа тримається, най свою віру держить.

— Най молиться за всіх Іванів, що за цю землю зі світа пішли!

Нарід їсть панотцеві слова і росте високо.

Та лишень закінчив панотець боже слово, а церква замушила.

Став мир до дверей пхатися, стали люди виходити, бо пішла погана чутка, що до трупарні коло церкви привезли шандарі мерця пороти.

Нарід глотиться, а шандарі кольбами у груди.

— Ба кого ви, паничіки, в трупарні поклали?

Шандарі здвигають плечима.

Але челядь прилипла до стін і через шпари розпізнала:

— Таже то твар Шепитарюкова!

— Ба, варе, котрого?

— Івана Іванового.

— Цего, що напротив Паладюкового груня.

— Того самого!

А Шепитарючка як тото почула, та як не заверещить, аж трупарня здриглася:

— То його убив ревізор кривоустий!

— Брешеш, жінко, — боронили шандарі.

— Бігме, кривоустий ґазду мені стратив!

Та й скочила понад кольби до трупарні, як громом підкинена.

Трупарня із жалю тріскає. А нарід ломить собі голову і руки.

Вийшов панотець з церкви, а шандарі його хап попід пахи та й просто до міста.

— Та за шо нам панотця берете?

— За його казанне!

— А того, шо ґазду убив, на суд не ведете?

— Вам засій від того, пся кров, собача!..

КОЛЯДА

Гейби не та сама ніч, тота різдвяна ніч, гейби вона ходила й говорила, гей тота церква у великий храм. Гейби то небо до села прихилилося, гейби до села щось шептало. Отік тоті морози кулаками лускають у газдівські хати, отік вони газдів чогось посварюють. Тоті далекі зорі щось нахилюються та й у газдівські вікна на стіл заглядають, отік вони перезнайти хочуть, чи газди на столі пшеницю мають, чи вечерю поживають.

Тоті зорі щось міняться, щось вони поморгують, щось вони оповісти хочуть, лиш гляба їх розуміти.

Відай, вони тих сімох колядників по селу водять, відай, їх коляду леліють. Обвели їх посеред села та й завели до побережницького двору.

Ідуть колядники попід зорями, переходять всі три побережникові перелази та й заколядували під побережниковими віконцями:

«Зажурилиси гори й долини, що не зродило жито-пшениця.

Зажурилиси всі полонини, що гей великі зими упали.

Зажурилиси та й господарі, що обмінилась наша землиця: що нема правди на божім світі, що гине нарід у самім цвіті; що царем стала темная тюрма, за добре слово в голову куля. За темне слово, чорную зраду кличут сідати, подають ручку. Бо темне слово — червак в яблочку, ржа в залізочку, пісок ше й в очку.

Гей, сидит зрада посеред села, її пізнати, гей трійлозела. Бо п'є горівку, їсть солонинку, а за то нічма на постерунку продає брата, продає неньку, продає челядь, ще й шлюбну жінку.

Красно убраний та й ще веселий.

Дві порошниці йому верх грудей.

Полегки ходит, масно говорить, до свого брата зраду підводить, у чужу тюрму село загонит. Знати-пізнати, шо криво робит.

Йому дай, Боже, всю пімсту Божу,
Газдам дай, Боже, на хліб урожу,
Най зрада гине, най вірність росте,
Най нарід знає, де серце пусте.

Ще й вовкам, Боже, болу на зуби, на очі більмо, кольку у клуби, вуха без слуху, носи без нюшку — доки муть їсти з народу юшку.

Аби їм ріки повимерзали, аби їм ліси повигоряди, аби їм двори позапалились, аби їм лани перерубались, аби їм ключі розгубилися, аби їм пушки потопилися, аби їм гори порозсувались, аби їм тюрми порозтворяди».

Колядники співають під сліпими вікнами, бо побережник примкнув усі віконниці, заки сів із гостями по кінець стола.

Однак через шпари продирається світло і ловить срібний віддих колядників та й грається з колядою, морозом посрібленою.

Хату розпирає така тепління, що шандарі порозпинали свої кабати, а вусатий побережник верг свій киптарик лиш наопашки та й хусточкою з червоного лица собі піт обтирає.

Побережничка порозкладала на дубовім столі усі страви та й усі пугарі поналивала. Але поклада під скатерть забагато сіна, та й пугарі хитаються і розливаються, а шандарі віщуть із того господарям щастя.

Побережник веселить своє лисяче лице і приповідає:

— Ще ця хата не гостила таких файних, та пишних, та пугарних гостей. Ще ці миски і полумиски не тримали страву перед такими делікатними та черлененькими губками, а ці пугарі ще не дзоркалися в таких біленьких та пухкеньких ручках панських.

— Ану-ко поживайте, ану-ко досягайте, мої дорогі та золоті гості, наставники годні!

Із страв б'є пара на шандарські точені лица і заливає гостям очі та й заважає їм їсти й пити.

У віконниці ударили, як груда, мужицькі голоси хропаві. Здриглася у вуглах хата.

Як комендант зачув з-перед вікон коляду, обрушився дуже і кинувся до постерункового:

— А то по-якому? Таж я всьому селу наказав колядувати, лиш одному Казикові Тшецецкому дав позвоління!

— Сповнився розказ пана коменданта, — каже постерунковий.

— А то що?

— То, що чуєте.

— То ж то не Казиків голос, та й коляда не наша!

— Є там і Казик межи ними, бо Іван Гавриш зробив з ним спілку. Я здибав їх уже у вїйта, що так само дивувався, як пан комендант. Я до них з карабіном, а Казик мені ваше позвоління перед очі тиць: «Не важся, — каже, — тих хлопів арештувати, бо то мої спільники, — я вистарав позвоління, а вони мають колядувати, то буде і мені, і їм дижма». Читаю, його правда.

— А то раз гунцвот, — добріючи, дивується комендант.

Побережник мішається несміло до тої бесіди:

— Бо то, прошу, пане коменданте, тот Казик Тшецецкі непривишний навіть до такої роботи, як коляда. Він таки ще за Австрії, ек був у нас шевцем, то робити анітрішки, ані не подивиться в той бік, де робота, лиш ціле літо лежить холодами та й лиш посвистує. Єму, бувало, аби так дес рибку у ріці зловити, заячика в лісі убити, курочку за простибі дістати, та й жив у селі коло газдів — не до вашого гонору кажучи — такий собі бараба. А тепер він у селі великий, де би він сам

пішов колядувати і коляду носити! Але я отут межи нами кажу вам вірну правду, що єму не варт поляком бути, бо то — шануючи образ і вас ірщених — таки пустий друк та й решта.

— А з ким же він став на спілку? — питає комендант.

— З ким, як не з кримінальниками, — відповідає побережник і вияснює: — Тої середи випустили з фурдиги Івана Гавриша, того бунтаря, що у читальні був головов та й кооперативу провадив, а він почув, що Казик має на коляду позвоління, та й гайда до него: «Робім, — каже, — малу кооперативу: ти дай-ста позволінне, а я зберу колядників, та й половина коляди буде тобі, а половина піде на нашу школу». А Казик лиш цього хоче. Та й вже тримають собі сервус.

— А хто ж ще до них пристав?

— Хто ж, ек не тоті стрілці, тоті опришки, що є їх лиш п'ять, а конірують цілим селом.

— Ті, що сиділи за війта Порембського?

— Ті самі.

— А може би, їх, прецінь, зараз замкнути?

— Зараз як зараз, але досвіта буде можна.

— Та чому так пізно?

— Бо як набудемоси, то пан комендант, як звикле, схочут дес попогратиси, а Гавришева Марічка над усі дівки найфайніша. То най старий удовець Гавриш колядує на школу, а ми підемо до єго доньки колядувати. Я підкину у хоробах стару рушницю, а як він прийде до хати, то пан постерунковий знає, що має робити: ланцуюк на руки та й навперед себе...

Цих слів не чула вже кругла побережничка, бо почула, що коляда скінчилася, і вона винесла коляду надвір, а комендант поплескав побережника по плечах та й хвалив собі його раду.

А постерунковий, врадуваний, вхопив револьвер і вибів на подвір'я та й стрілив три рази, аби й село, і колядники знали, що шандарі не сплять, та й аби страх мали.

Гомін полетів понад колядниками та й понад селом, ударився об ледяні верхи гір та й розшумівся горганами і долинами та давав вовкам знати, що село їм нової коляди співає.

БО ЯК ДИМ ПІДОЙМАЄТЬСЯ

(Згадка)

Присвячую пам'яті деді

Десь зійшлося шість дедів у Кутіх і змовилися, що в середу вже відвозять своїх синів до шкіл в Коломию, хоть найнені плачуть, хоть най під колісе лягають.

Досвіта хлопця у віз та й холодом, холодом у пістинським лісі з'їдуться так, гейби не хотячи, гейби на попас під смеречиною. Та як хлопці з-поза смерік звідти не звідти здиблюються і, як писанки, скачаються та й розпізнаються, то всю тугу з себе у росу поскидають, а коли ще й доля їх пальчиком закличе, то, як молоді голубці білі, у мури крильми летіти будуть. Не буде їм привиджуватися, що село їх здоганяє, навперед воза лягає і до міста не пускає. Не буде їх ніщо у грудях спирати, не буде їм дорога порохом в очі метати.

Буде їм сонечко цвітом личко малювати...

Так деді себе безпечили та й так зробили, бо дєдева міць в хаті, а ненині сльози.

Ще заки село пробудилося, дєдя заставили Іванчика поцілувати неню в руку та й на віз на сіно сідати.

— Таки везеш його ситити, — ломили собі руки неня.

Дєдя містили на возі зелену скриньку та й квапилися, гей перед тучею.

Неня відкликали Іванчика до комори і шепотіли, що в гарчику на дні у молоці є три срібні леви. А відтак перешінкали Іванчика, а відтак переперезали, а відтак червоне яблучко в писану торбину поклали, а відтак плакали.

А як гуси загегали, овечки забляєли, коровки замукали, то Іванчик вже сидів в білій корушинці на возі коло дєді і минав хату.

Вікна глипали за ним і хмурилися.

Двері запиралися і сердилися.

Плетені перелази руками махали.

На горбочку зелений ясінь підоймився і показував нені, куди її син їде.

Отави росу пили, ненин голос стелили: «Чи мені хибло ложки, чи миски, що я дитину від хати у світ пустила? Хто тепер буде мені косити, хто буде в бутин ходити, хто буде гонти робити?»

А як дедя на то розгнівалися, то ненині слова утекли вгору і в хмарах горіли, аби Іванчик не банував за селом, аби вгору на небо дивився.

— Коби-с, хло', утік із цього смучого села від довбні та й барди, то би-с колись мені декував, старому!

Іванчик дивився на червоне небо і палав коло деді, гей той ранок коло сонця на сході.

Але то погані коні, їдуть, як змії!

Так як дві слові заговорити, а вони вже вуйків сад перебігли. Ото будуть вуйко неню сварити, що їм не сказали, коли Іванчик до школи їде. «Був бих йому грушок у торбину насипав, був бих кинув лева на скриптури, аби, гунцвот, книжки брався».

Та й були би казали: «Мой, хло', Йва', чітай, саняку, глібоко тоті коменюші, може би-с на злісного вивчився! Нема в селі понад него. Піп лишень на Різдво та на Великдень вепра ріжет, а він кожного місяця такого, як медведя, на ватрі шмалит! А які там набутки, гай-гай! П'ют, данцюют, з віри виходют. Гримни, кажет, Семене, з моєї дубелтівки зо три рази, най село знає, що злісний Шпаніло з молодицями п'є та й гуляє!»

А дедя зацитькували б вуйка: «Ану, заткайся, Семенку, братчіку, таки що піп, то не злісному пара: скорнеєси рано, відгалакає своє та й увес день може пупом догори лежати, а ти, злісний, чімхай пляями, та вертепами, та печерами, доки тебе звір не збавит або христінін до вершка берези горі ногами не присилит!»

То вони собі перечуться, а Іванчик вже видить, як грубий злісний Шпаніло, прив'язаний ногами до вершка берези, гойдається синіський у повітрі та й руками галуззя ловиться, а галуззя ломиться, і він усім тілом теліпається, як повішена ворона...

— Відрубайте, дєдику, курмей, най злісний не мучиться!

— Ей-га, ти задрімав, хлопче, а попи, аді, вже службу правляють!

Іванчик стидався, а дєдя погладили його по голові і показували батіжком попові гори, що ранісько рядом поставали і червоними кременними вершками молилися над селом, як три заживні попи над хлібом при парастасі.

— Буде, небоже, красна днинка, коби тобі така доля!

Дєдева твар сяла, як гай до схід сонця. Такі добрі були дєдя лиш тоді, коли з міста вертали, або десь котрої неділі, або коли у тетиної Маріки на весіллю були, або як колядували. Бо дєдя не мали коли веселитися і хату пестити. Як посиділи коли на стільчику коло печі і люльку закурили, то лиш доти, доки себе не вдарили по чолі і не сказали: «Ти сів, Юро, та й з тобов усе сіло!» Не раз Іванчик з братом і сестрою грався дєді та й нені, та й тоді брат Сюта вуглем малював собі вуси, сїдав коло печі, поправляв волосся так, аби напереді підоймався вихор, і, пахкаючи люльку, удавав дєдю: «Мой, хло, ану, барди в руки та й сїчїть ріще! Ану, маржині їсти дайте, ану, поліг обертайте, ану, хутко, живо, раз-два!»

На тото сестра Єлена убирала ненину хустку і боронила: «Мой, Ю, уступиси від дїтей, най сили набирають!»

А на тото Сюта Іванчика за вухо хап та й крізь двері: «Ци тобі тото дєдя говорит, ци хто?»

А сестра Сюту за зашінки та й у плач: «Мой, Ю, а ти нащо дитині відорвав вухо, ти остікси?»

— Най робит або най гине!

— То ти такий дєдя?

— А ти така неня? Меш нужду їсти!

— А ти до чого газда?

— Я не газда?

І тоді Сюта біг за сестрою навкруг хати, питаючи, чи він не газда. А дедя і неня десь із-за вориння показувалися і казали дітям, що виріють, але їх твар сяла.

Нема в світі понад сестру і брата та й понад неню і дедю!

— Дедю, — питається Іванчик, — а ви де діли Сюту і Єлену?

— Вони сеї ночі у діда та й баби ночували.

— А ви чому мене туди не пустили?

— Бо ти до книжки, а вони до роботи.

Іванчикові стало так банно за братом і за сестрою, що раптом забаг скочити з воза і до них вернутися. Чому його з ними розлучили, чому його беруть геть від роботи, а їх лишають, чому його убрали по-великодньому, а на них руб на рубі? Він буде собі десь у хаті книжку читати та й блавучити, а Сюта буде гній з-під маржини тіскати, а Єлена буде на слоті маржину пасти! Будуть їх дедя та й неня щодня сварити, а його будуть хвалити!

— Дедю, вертаймося 'д хати, та й беріт ще Сюту і Єлену у школи!

Дедя посміхнулися та й сперли коня. «Тепер злази, небоже, з воза та бігай ід своїм камратям, бо це вже Пістинський ліс над нами».

Лиш дедя то сказали, а з ліса: «Гоп, гоп!»

А дедя собі: «Гоп, гоп!»

А ліс собі: «Гоп, гоп!»

Та й з'їхалися фіри, як наймлені. Тоті карі коні — то вуйка Костина Будза, а тоті білі — то вуйка Мартинюка, а тоті гніді — то Кулешіреві, а сиві — то Лазорекові, а тоті черлені — то Дутчекові. Та і дедя вхопили Іванчика за ручку і 'д вуйкам підвели:

— А шо, позагулювали-сте, братя, свої котета солімкою так, як я своє?

— Аби-с здоров був, брачіку Ю'!

— Аби-сте здорові, побратими пишні!

— То цес зеленоокий не хотів робити на дедю та й неню?

— А це ваші паничі сардакові, аби здорові були?

— Най усі здорові будут, ні довбні, ні барди не знають!

— Най ростут великі та дужі!

— Най і мужик покушіє панства!

— Прости нам, Боже!

Хлопці цілували вуйків в руки, а вуйки їх гладили і шустками обдаровували.

— Ану, бігайте у ліс, хлопці, та обнюхайтесь добре, аби-сте в приятельстві жили, як деді ваші!

Хлопці подалися набік у ліс і обнюхувалися очима.

Перерахували себе та й начислили, що є їх чотири Івани, один Микола і один Михайло.

Івани будуть попами, Микола навчителем, а Михайло лісничим.

Попи будуть храми справляти, навчитель буде людські діти бити, а лісничий буде дівчатам кошелі з ягодами відбирати.

Але тоті чупри, тоті лошачі гриви вже не довго будуть вітром буяти.

Але оці добрі, сонішні деді вже не довго будуть їх, гей курята, з руки годувати!

Але зелене село вже не буде їх своїм сонцем гріти, своїми водами купати, своїми лісами холодити, травами росити, садами веселити.

Гей, верше наш, верше,
Та зелений верше!
Вже нам так не буде,
Та як було перше!

Не злюбив собі тоту тугу злісний Михайло і вийняв з торбини пістоля та й хвалився, що сам його зробив і що воно мудро стріляє.

Ледви попи і учитель обізірили тоту збрую, а злісний вже набив капсю на коминок і стрілив в повітря.

Покотився лісом гомін і поніс хлоп'ячу тугу у дебри і скали.

Хлопці повеселіли.

Попи розспівалися, учитель вирубав собі ліщиновий прут і давав їм такт, а злісний набивав знов пістолє.

Шоби вдати заспівати, шоби до притоки
Та шоби нас не колола смеречина в боки.
Та ци ліпше свині пасти, ци кози доїти,
Та не буде від жентиці в череві боліти.

Рада в раду, та й деді закликали хлопців з ліса на толічку, та й казали їм навперед себе стояти і слухати добре, що вуйко Мартинюк їх питати будуть.

Вуйко Мартинюк мали у тварі гейби п'ять лискучих ножів, бо гострий ніс — то один ніж, а спичасті уха — то два ножики, а довгі вуси — то два ножі напротив себе.

Вуйко Мартинюк мали тепер в чорних очах такий позір, що як глянули, то здавалося, що мають під сардаком прут і зараз будуть бити.

Цей вуйко говорили, гейби ковбки на гонти розколювали: «Мой, хлопці, мой, нас тут старих опришків є шість, а вас є шість молодих опришків. Не штука, що ви розпізналися і розіграли-сте-ся, але ви нас можете талану збавити, другі наші діти осиротити, з торбами пустити. Чи ви знаєте, що ви нас можете строшити на прах?

Вісім рік — то вік, то є коли на вас талан з хати виносити! А най котрий з вас відтак кине книжку та й раптом ні цап, ні баран, такий бараба вертає на нашу голову! Тогди хоть топися, хоть стріляйся, хоть пропадай у безвісті! Тогди вигинула би стариня ваша з самого стиду перед селом. Тогди і вам і нам смерть смертельна! Тепер ми кажемо вам нарозумне: хочете коло книжки степенити, то їдьте до шкіл, а ми послідну дранку з себе здоймемо і будемо вас бечувати, а як кібзуєте, що не маєте тої волі, то вертайте назад 'д хаті і не калічте ні нас, ні себе самих! Кажіт, чи їдете дальше, чи вертаєте?»

Хлопці, неначе обзубелані тими словами, похнюпилися і питалися себе очима.

Деді натискали: «Кажіт, що вибираєте, чи каламар, чи мазницю?»

А вуйко Мартинюк додавали: «Чи колач, чи малай?»

Деді підганяли: «Чи постіл, чи черевик, чи нужду, чи гаразд, чи лиху, чи добру долю, чи мўку, чи жите?»

Хлопці гризли пальці і дивилися на злісного Михайла, а вуйко Мартинюк ніби відгадував, що вони, видко, не хочуть їхати до шкіл, коли так мовчать.

На то злісний Михайло вицідив крізь зуби, що хоче їхати до шкіл, а за ним то само повторили і попи, і учитель.

Вуйко Мартинюк говорив далше: «Не штука, що ви хочете бути панами, але чи писано вам панство? Всі ми під сонцем жиємо, всім нам писана доля. Нарубайте смеречини та й накладіт ватру. Як дим буде стелитися до землі, то видко ділу, що земляця — то доля ваша: а як дим підоймеся вгору — то писано вам панство!»

Хлопці розбіглися на всі боки і хутко поприносили галуззя та й розіклали ватру.

Деді вп'ялили очі у ватру.

Зелена смеречина тріскала, порскала, неначе лютилася, і раптом спалахнула.

Біленька хмарка диму, як колач, полетіла вгору понад голови дедів, понад ліщину, понад березину і присіла на дубині, а коли узріла, що деді поздіймали капелюхи та показують її руками хлопцям і радуються усім серцем, — то підлетіла вище і ще вище...

Вже деді посідали на вози, вже їхали з хлопцями до доброї долі, а та біла хмарка все вгорі перед ними та й все підоймається вище та вище...

Межи землею та сонцем розколядувалася новая радість.

Бо як дим вгору підоймається, то отим хлоп'ячим голубим і зеленим оченятам в овечих корушинках писаний легкий хліб...

Такий легкий і білий, як пухкий колач...

— Ще лишень вірою животію і втікаю із свого гробу. Ви-йду на царинку, а тут хліб росте, підіймається. Але є й така стебелінка, що в'яне, усихає. Думаю собі: це я саміська.

Скажи мені, сонечко, ти боже очко, чи видиш ти мого Юрійка золотого?

Може, десь далеко на чужій царинці, хоть на полонинці, хоть на дарабі на бистрій річці, хоть на широкім лані?

Наверни наперед мене його солодкий погляд з-під брів лискучих! Принеси з його личка той його усміх парубоцький, присунь легеньким леготом його віддих любий!

А як він у могилі, то понеси тоту сльозу з моїх очей на ту синю цвітку, що його очима з могили до тебе поглядає. Шепни мені ти, довгий лісовий шуме, за мого Юрійка хоть одно, щонайтихіше слово!

Полинь облаками ти, біла хмарко, мого милого шукаючи!

Заржав кінь у лісі, а я минаюся.

«Беру, — каже, — свій кріс та й свого коня, може, борше тоту Україну виборемо».

А як я коня заскочила та й чорну гриву заплела заплітками, то він присягався, що не на війну, але на весілля їде.

А яка, питаю, буде тота Україна?

А він схопився у стременах срібних та й каже: «Всі гори-долини та й полонини, як земля вширшки, як небо ввишки».

Та й душив мене, обіймаючи.

Весь ліс замаївся, всі трави позацвітали, вся птаха розчебеталася, всі води розігралися, всі гори порозштрикалися.

А він верг на мене пав'яний вінчик та й битим гостинцем конем заграв. А за ним хлопці сама охота, самі молодці, легіні грешні, як ліс молоденький. А село каже: то наша сила, наша надія, то наші стрільці, а напередовець — як божа днинка, як сонце в жнивка.

І відлетіли, як орли сиві, як вітер з гаю, як піна бистої ріки.

А я жду, сподіваюся...

Білю полотно над рікою та й переказую: може, десь ви, води, споїтеся з другими водами та найдете в світі мого Юру, то скажіть йому, що сльозами поливаю полотноце йому на рантухову сорочку білу...

Піду 'д маржині в полонинку та й визирую та виглядаю, а його нема. Коровки пізнають мій страждунок та й мукають, аби милий відозвався, а овечки бляють та й у травах афіни показують. Та кому я їх буду рвати, мої ярочки любенькі? Та кому я буду скором прятати, коровки красенькі?

А зимарка каже: нема кому кризь віконце загомоніти, нема кому полонину розвеселити!

А дощик дрібно намовляє: надівайся миленького кожної години!

Кажу я до ліщини: зроди горішки для мого Юра на колядочку!

А до явора крислатого: тримай холод для миленького!

А до кедрини: цвіти, голубко, на весіллячко!

Чорний дуб перебиває: проси майстра, най йому хрест втешуть!

А ягідки з-під листочків не перечуть, ні!

А сині голуби не лопочуть крильцями, ні!

А вгадлива папороть не радіє, ні!

Куди гляну, самі цвіти, то червоні, гей луна, то сині, гей тото небо, що по нім сизі орли літали.

Щось в'ється д'горі, як довга фана.

Серце видить, а очі ні.

Але та фана грає на сонці та й б'є мене по тварі.

Таже то тая стежечка, що він нею ходив ід мені!

Йде попід смеречину, а смеречина здалека моргає на мене.

Йде попід березину, а березина хап за бинду на кресані та й кресаню д'горі.

А ліщина лягає навперед него та й грається кидки.

А бистрець то підглядає та й бігом до мене: твій милий іде!

Трави клоняться і стеляться йому під ноги.

Радуйтеся, гори-долини, мій милий іде!

А де ж його густі брови, де твар молоденька?

Де рушниці назад плечей?

Де легкий хід парубоцький?

Де усміх саду увесні?

Де погляд ясної днинки?

Де запах меду?..

Вітрець повіяв, весь його образ звіяв...

Круто йде стежечка, йде геть від мене, не обертається, не оглядається, як тота розпруга межи гробами...

З-поза зимарки підходять до мене неня, зіллям личко умивають.

«Не вся птаха, Марічко-чічко, з вирею повертає!

Не всіх стрільців Україна додому повідсилає!

Не всі перстінці поміняються!

Не всі напередовці повертаються!

Ти, донько, пережурися, та й перемініся, та й розвеселися!

У добрі бродиш, в талані ходиш, ти одиначка!

Скинь геть перстінець, скинь з чола хмарку, скинь з серця спузу, а з очей слоту!

Є тобі пара, другий легіник з красного роду!»

Захиталися дуби-явори, захиталися зелені гори.

Нічо не скину та й не покину. Хоть най зів'яну, згорю у тузі, не розлучуся, не розминуся, не розійдуся з напередовцем, стрільцем відважним, ні з його слідом на полонині, на

крутих плях, на строминах, на перехрестях, на переходах,
далеких полях...

Так як увесні летів здалека до мене на білім коні, як кре-
мінь білий.

Сховався у смеречині і будив мене, співаючи:

Виряжала-с мене мила понад тоті гори.
Розчесала-с кучерики понад чорні брови!
Кучерики розчесала-с, вни си закотили,
Бувай, любко, здоровенька, вже-м си розлучили!

А верх нього орли впали!

А як вони в село впали, то гаддя крильми збило і над се-
лом хмарою заклекотіло та й присні душі в село закликало.

А село здригається та й сонечка визирає, аби вийшло
з божого ока та й аби тоті хмари розігнало. Аби над селом
небо сійнуло. Аби наверху золоті дуги, яснії мечі.

Яснії мечі в стрілецьких руках, золоті дуги в стрілецьких
бровах, ярії рожі в стрілецьких ніжках, яснії зорі над голо-
вами, а присні душі аби пощезали пріч за ріками, за горами,
за синім морем...

Жду милого та й сподіваюся із Підгір'єчка, із-під сонечка,
із далекої України...

Парасочка

ПАРАСОЧКА

I

Там, де три плаї сходяться, хатку поклатала, вапном підбілила, аби єї здалека видко, аби хата на газдів моргала.

Що воринка, то перелаз з усіх боків, аби газдам і легіням легко заходити та й виходити.

На перелазах днує, красно убрана, у лист піє, співанки співає, аж селом голос лігма стелиться. Регочеться на все село, в долоні плеще, по литках б'ється, аж гора дροжить.

Лице, як калина, малиною крашене, брови барвінкові, очі, гей на царинці дві керничці, коси, гей головня, чорні, аж блищуться, отік би їх віл пооблизував.

Коралями та сороківцями дзвонить, лиш груди підойма. Шовковою хусткою з вітром грається.

Бо легонько жиє, роботи не робить, за мершю дбає, нешта ота безчесна!

Бо копиля її хату поклато, її годує панськими грішми. Щомісяця нові сороківці падуть з панської кишені, гей вода з перевода.

Бо люба її вінок загрузила, стид деревцем спалився.

Тому вона не газдиня — тота Параска Саїнка, сойка тота.

Тому дівки та й газдині міряють її згїрдним зором, обминають і в селі, і в бабинці церковнім. Словом обізватися не сміє, бо до челяді не пишеться, бо від челяді її засій.

Газдині на очі її видіти не хочуть, догану дають:

— Коби не людська праця, не парубоча охота, май стонкли би єї тоті руки точені, тоті бесаги на грудіх, тоті росохаті крижі.

— Не вбувала би тоті берівки в онучі крашені, постільці легонькі.

А то сорочічка чісанненька, гей біль, біла, плечіка на сухозолоті, киптаричок кучерявий, дзьобня через плечі, під ніздрем васильок.

— Бола би єї взела, мерзу оту!

— Дес деді наші з ґаздинями собі заходили, суку кілем з села гнали. Та й не нашим ґаздам пара. А нашим дес дорога через Саїнчин плай. Агій!

— Єго на царинці спрага пече: «Скочу, — каже, — до Саїнки за збанком на воду!» А пив би-с кров з-за нігтів, таже жолобец гезде!

— Най дощ на сіножіть крапне, вже цес лишьє сіно недокидане, вже він у Саїнки. А зимарка таки гезде!

— Йде з кіньми в полонинку на ніч, то лиш коні спутає, вже скік до Саїнки, копила колише, дойни волоскої співає. «Вона, сарака, — каже, — сама, ґазди не має».

— А твоя дитина най трісне, най плаче!

— Легіні на подри переверци йдут.

— От пометінне.

— Проби віта, аби не пускав погань в село, аби 'д ґаздам клокічкові зуби не шкірила, а він плечі докупи та й насмішку-еси. «Тільки хлопської скороми в селі!» — каже.

— А вітував би ти в очереті!

— А єї скрізь право, і в селі, і в суді. Не вільно бабам таку даму омражбити, суд каже.

— Ми хочемо за ню розповісти, вона... — а ключьник повх ключьми по плечіх: «Поцулуйте в руку даму та й пана сендзього, шо вас лагодют».

— Ану, позвольте слово заговорити, мете видіти, шо вона за одна...

«Заткайси, бабо, роби токму або шуруй до арешту!»

— А очима креше, ногами тупає: «Запріт хавки, баби! Підпишітси, ало, ловіт за пюро!»

— А до неї так файно, так м'єко говорить, попідбородь бере, а вона все: проше, проше!

— Ого, це не наше право. Підписуємося на тото, шо газдів наших лишит, ні вона до нас, ні ми до неї, шо вона така, ек доси була, а ми газдині.

— Та й вже по тім праві.

— Але світила би си оця война, шо тій мерзі суд заперла.

II

Впало до села віданечко, що котра газдиня свого газду відознати хоче, най іде на третє село, там на долині стоїть військо і форшпани. Газдиням це два рази не казати, бо газда — то талан коло хати. Най буде п'янюга, най жінці ребра місить, най тіски до лавиці в'яже, — то він однако газда, всему ред дає. Пішов газда на войну, та й пішов гаразд з хати. Аді, маржинка риче, овечки отік плачут, кіт зажмурился, пес у днину виє. То все за газдов банує.

Йкас тота хата отік темніша, отік сумніша, йкіс тоті світці на образах отік зболені.

Така глушя, такий туск коло тої хати. Ні страви не доїш, ні молитвів до кінця не договориш.

Йдуть газдині пишні на третє село, три втерхані коні за собою ведуть. На однім коні то страви для газдів, на другім коні то газдівське плаття, на хромім коні сам тютюн та люлька, зілля й сопівка.

— Кобих його хоть уздріла!

— Ой, то бих його обіручь обіймила!

— Кобих его ручку ймила!

— Кобих си до него притулила!

— Перезула бих ті.

— Обхаїла бих ті.

— Аби-с не збанував на мене!

— Аби-с чув пораду від мене!

— Любчік мій любий.

— Сокіл мій красний.

— Йкий ти струджений!

- Йкий запорошений!
- Йкий ти збіджений!
- Питай, шо дома, шо село діє?
- Питай, чого-сми змарніла?
- Кажи ми: душко-ззулько.
- Ци ті ручьки не зболіли, ніжки не пов'ели?
- Господарю мій файний та чесний!

Уже другі церкви ґаздині минають, уже третьої гори ловлються. Уже бесіду урвали, хустки на головах поправляють, гerdани і пацьорки на грудіх порядкують. Верхів догонять, очима шукають.

— Аді, гонде долина, вoсько розтаборилоси. Йй-га! Єк трави та листу. Сила-силенна. Йкий там клекіт, чуєте?

- Адіт, кабатів не злічив би.
- А коней, а возів тільки!
- Адіт, рушниці шторцом у миглах.
- Ей, брє...

Варта говкає на ґаздині, пашпортів питає. Війтівські квитки позліплювались і позатирались ґаздиням у пазухах.

— Це пусті пашпорти, бо печітки не пізнашні!

Молодиці показують варті, де печатки прибиті:

— Гезде очі, ніс, брови, гезде чупер, гезде вуси, а озде смушкова шепка. А зверху писано, шо своїх ґаздів відознати йдемо.

Варта подобріла.

— Йдіт, молодичьки, на оту ватру, там, де тот стіг диму, там мужжя з вашого села.

— Дековать вам файно, летимо, не йдемо.

III

Веде вулиця молодиці на толоку, трохи в долоні не плеще. Уже їм дим очі їсть отік навкірки. З-поза диму, гей з-поза оденка, чують сопівку та й розгойдані співанки сільські і розпізнають голос ґаздів своїх.

— Сарачетка, боле, шо годні співати!

Гей діти, перекрадаються через дим, аби ґаздам несподі-ванку зробити.

Нараз зойкнули, гейби їх гадина вкусила. Аж лиця кривлять, так вдивлюються, очам своїм не вірять. Гейби перед ними грім упав.

— То тут такий данець?

— Ти онь, суко, аж тут ґаздів наших завітрила?

— Ти гадала, шо ми вигибли?

— А то раз, гей шнирька шниріє!

— То вона борше від нас тутки?

— Вона до чужих ґаздів перша!

— Лайдацько, гукле, омразо, лецта!..

Отік медведиці на злодія своїх дітей, кинулися молодиці на Парасочку. Вояки відскочили від неї, гей коні з чужої отави, і терхівку розтерхували, убік дивилися та данець закашлювали, привітатися зі своїми ґаздинями відваги не мали.

Молодиці пальці закусили, всім горлом кричали і Саїнку скубли, гей курку.

— Аді, розпатрошимо ті, грузь з тебе зробимо...

Але грузі не зробили, лишень гонор з неї здоймили. Одежину і сорочину подерли на шкамутки і на ватру вергли.

— Єк ті мать народила, так через села на наду йди!

Та й тіски смикали, гей вовну з куделі, мальовані квітки і гердани ногами доптали, гейби навкруг неї танцювали.

Чужі вояки, як журавлі, рядом поставали і ґаздині вихвалювали, а з Саїнки реготалися, аж лускіт ішов.

— Коли-сте єї асентерували, то давайте-ста до абрихтунку, — насмішкувались вояки.

Лиш старший військовий не злюбив собі тоті зойки і голосно загрожував молодицям:

— Гальт, баби, нащо дівку мальтретуете?

Молодиці старшому поклонились, уста запишнили і оправдувались:

— Це, проше ласки пана капітана, це не дівка, — це, вибачьте, лерва.

Сиділа на стільчику на квартирі капітана, лиш у зелену мантлю вбрана, і плакала, гейби дзвінком видзенькувала.

Капітан чорнобривий гладив її косиці і перебирав її лють з серця. Відкривав мантлю і дув на її синці на грудіх, як на мохнаті гусятка.

Убирав її в білий рантух, обвивав її рушниками.

Розпадався над нею, гей дедя рідний, гей братчик старший, гей любчик любий.

Трепетався, як павич коло пави.

Голубив її словами, як медівниками.

Аби личка слізьми не точила, аби ручок собі не ломила, аби свого цвіту не обпорошила.

— Парасочка пишна, дитина гречна, ягода в лісі, квітка на скелі, пташка у гаю.

— Парасочка мила, Парасочка-чічка, днинка проти сонця, веселичка в хмарах, зоря із моря.

— Парасочка барвінкова, Парасочка любка гожья...

А вона клала голову у його ручки і личком, гейби до сонця, оберталася.

Як листок, розвивалася, як ластівочка після бурі, радувалася, щebetала.

Аби пімстився, аби роззлився за її нечесть, за біле тіло, за синці сині, поругу чорну, сором глибокий.

На землю припадала, ніжки йому цілувала, очима просила:

— Старшино війскова, наставнику тісарский, керманичу годний, начальнику красний, побий тоті нересниці за мене, молоду!

— Скарай тоті мідиці за мою кривду, за мої сльози!

— Вгати своєв силов у їх подуфальність, у їх богацку гордість!

— Бо я не впала їм в провину, я їм долі не забрала. Шо-сми Василя полюбила, я тому не винна. Але смучя богачька мені його відобрала. А єї рід єв гавкати на мене, єв мене

осоружити. А ек ти мене вінка збавила та й селу під ноги кинула, то я тобі твою долю потолочила та й твоєму родови корила. Аби село знало, шо може дівка лишена, шо зведениця уміє. А ек село на мене свистало, то я йому навкірки співала, молоденьких ґаздів принаджувала. Най богацкі молодиці мене знають, най на мене банують, ек я на них банувала. Тоті юди, тоті осуди, тоті вуводи гонорні. Тоті хавки капанисті, тоті рібі каправки прижмурені!

— То мені засій від Василя, засій від його кабату, засій від його шабельки!

— То моя убера пріч з мене, най гину гола із стиду!

— Най Василь видить, най харькає. Ото вам радість, ото вам душа на місци!

— А я остатна, дівка прокуратна!

— Капітане делікатний, вірле-ясновиде, скажи, що я їм винна?

— Скажи, шо покладеш на їх плечі свій гарапничок дротяний!

Капітан відривав її від ніг і здіймав на руки та й клав на постелі.

Свідчився своєю нагайкою, що пімста буде білої днинки у самім селі.

І гасив світло і закривав себе темною нічкою.

V

Ранніми зорями вертали молодиці від своїх ґаздів, злегонька йдучи.

Росу з ліщини стрясаєли, білі личка умивали, сині круги під очима затираєли.

Бо нічку не спали, бо ґазди їх пригостили.

Шлюбні ґазди, та й ґаздині шлюбні, та й пан Біг гріху не пише.

З блага говорили і речі не договорювали, лиш підсміхалися.

Одна одну відгадувала, одна одній не завидувала.

Ситні і вдоволені вертали молодиці.

Коли-тоді по слові до себе кидали, коли-тоді серед дороги ставали і припочивали та радувалися Парасчиній пригоді.

— Але-сми єї на сміх обернули, але-сми єї догараздили!

— Тепер, може, біда утре голову, може, в землю пропаде, з села потечеси!

— Та літавиця масногуба!

— Дість наробила нам шкоди, дість нам напакостила!

— Ой, вже нехарь не буде черевичками порипувати.

— Не ме запасочки підтягати!

Сонечко сходило на ліси, на гори і чирчиком їх багрило.

Пташки понад дорогу в крильця дзвеніли.

Рибка водами срібло підкидала.

Дорога вилася 'д гори, як кедрина.

Молодиці молодніли, у село входячи.

Але женуть за ними два повні вози.

На першім возі отік капітан чорнобривий, а поруч него жовнір молоденький.

На другім возі жовнірні набитісько.

Зговкали вози і заgrimіли, аби молодиці ставали, крока не ступили.

Станули газдині до чола воякам.

А вояки їх обступили, рушницями нагрозили і навмість коней у вози запрягали.

Що газдині відпрошуються, то капітан вогню креше, нагайкою потріскує.

Вояки вже коні ведуть, а газдині вози тягнуть.

А молоденький жовнярочок бере від капітана нагайку і газдині підганяє:

— Вйо, каправки, вйо, гадечки, смага би вас втєла!

А на заднім возі жовнірня цівками в газдині ціляє:

— Котра ускочит, хоть ув'яне, зараз кулю має, навіки поляже!

А воячок молоденький накликає:

— Гойса, кара! Чала, звїздочола!

Щось студене повіяло, щось під серцем закололо.

Обзираються молодичі, а їх личка полотніють:

— Таже то вона поруч з капітаном!

— Саманає, шо вона!

— Вона саміська за жовніра убрана!

Село улицями цапки ставало і ззиралося то на молодичин страждунок, то на погонича молодого.

Пізнавало Парасочку на возі і здвигало плечима:

— То, мой брє, світ обмінивси: газдині весподі, а нешта високо!

— То раз нешта, вибачте за слово!..

По Знесінню дав Біг красну днинку. Замикаю я шалас, беру діти наперед себе та й гайда на царинку кукурудзки підсапувати. Лиш я воринне минаю, а тут за мною хтось, гей з трембіти: «Хазяю, хазяю, а йди суда!»

Я глип назад себе, а то на моїм подвір'ю вже козак на коні брикає. А брикав би тобі топір по голові! Але вертаюся. Овва! шо мені зробіт? Жінка та й Анничька не дома. Птаху у піддашу, а маржинку і коні у дебрах я спрятав, лиш бербеничка бринзи, та й око горівки, та й капшук тютюну в потайнику постивають. Як найде, пропало.

Але то хлоп, май-май! Шапка набакир, пушка через плечі, шабля закривлена, а на коні такого терху, як сіна на возі.

Щось він отік смішком в мене очима стріляє. Щось йому під чорним вусом білієся. Це вже добре.

— Дедю, — каже мій Василько, — я побіжу на Бистрець 'д нені та дам знати, шо у нас є кучмар.

А моя Калинка попісніла та й за Васильком шворк, і обоє пронирли в осіці.

Нічо я дітям не кажу, бо мені встид і перед ними, і перед козаком. А в голові собі міркую, що діти добре вгадали, шо моїй перекажуть, бо Гафія це у мене друга жона, май примолода, для козака не дуже безпечна. Та й ще моя Анничька, від першої небіжки, десь там обі перуть на Бистреці та най знають, най сокотяться якої придибашки.

Я на подвір'є, а карий кінь мені до чола зубами.

— Ти хазяй?

— Хазяй.

— Є де у тебе коня примістити?

— Або я знаю, чи ваш кінь увійдеся в мою стайню?

— Відчиняй!

Я отворив стайню, а козак лиш глип та й каже: «Добре!..»

— Будемо товаришами, — каже та й мене по потилиці лус!

— Дай Госпідку спасувати та не хорувати, — кажу.

А він дає конині їсти та й до мене:

— Ти у лісі сховав хазяйку і доньку свою?

— Жінка, вибачте за слово, сама не своя та пішла з старшенською донькою трохи до своєї нені у гості.

— Кілько дітей у тебе?

— Старшенька Анничька та й тих двійко, що в осік скочили.

— Ти чого такий марний та чорний?

— Та бо вижу, що і ви не біленькі.

— Я три годи війну веду, а ти біля молодої жени лежиш і вигріваяєшся, як кіт на печі!

— Правда ваша, золотий мій пане!

— Уб'ю тебе, як собаку, — та й хап за шаблю.

Я зумівся.

— Уб'ю тебе зараз, коли будеш мене паном звати.

— Про це ми будемо жити, — кажу та й росту.

А він здійсмає з терху фляшку та й потягнув сам гаразд, а відтак частує мене.

Я відпрошуюся, а він знов до мене: «Пий!»

Поскоромився і я, а він як не стане то колачі, то м'яса відобувати, як не стане мене гостити, аж мені сором стало. Таки так мені сором стало, що аж... Несу я дар божий до рота, але так, як крадене, як би воно мене удавити мало. Пек йому осина, — думаю, — чи видів хто таке, аби гість приймав ґазду в його хаті, а ґазда аби все поховав та й аби не віддав честі? Посяг я за раквою, поклав масло, приніс з потайника бринзи, лиш не крою хліба, бо мій гей чорний та й не ялося йому стояти коло білого колача.

Частуємося і гостимося, як у храм на зимного Николи. Як тоті побратими, шо на одній полонинці вирости.

— Як маю вас звати? — питаюся грешно.

— Петро Михайлович, — каже та й очима мене питаєся.

— Я також Петро, — відповідаю, а він зараз за покійника дедю.

— Дедя — Василь, царство їм небесне!

— Здоров будь, Петре Василевичу, — каже.

— Аби й ви здорові, Петре Михайловичу.

Гей згуста наглить мене пити, а я чую, що то не добре, та й не кваплюся. Прийде жінка та й донька, а козак горівчений в хаті, це не мудро.

Він признався, що він також газда, має п'ятнайцять десятин землі, має жінку Химу, має тройко діточок, — але однако горівці нема шо довіряти.

Най-ко буду видіти, ци буде за дітьми та жінков банувати. Бо чоловік не світець, все до чужої запаски ласий. Та я це собі погадав, а козак вже плаче. Видко, що ретельну правду каже.

— Не плач, — кажу, — добрішко моя, не плач, чій Госпідь сітенький даст, що ти вернеш до своєї газдині на своє кресло та й діти подружиш.

А він добуває з терху шовкову шириньку та й дає мені на пам'ятку.

— Вижу, — каже, — шо серце маєш добре, то зноси здоров!

Штрикнув я у піддаше, ймив курку та й гострю ніж, аби гостеві на пожиток дати. А він цапнув курочку та й пустив на царинку.

— Облиши, — каже, — нехай журиться замість тебе!

А з терху добуває м'яса вуджені, гуски печені, колачі плетені та й на стіл мече.

— Прийде, — каже, — твоя хазяйка та й донька старша та муть вечеряти.

А мені гейби окропом лице обілляв, що я тоту дарівщину приймаю.

А кітка скакіц на стіл, а я єї долонев.

А він до мене: «Пусти, нехай їсть, вона тобі уночі служить».

Але зигарок на стіні став викукувати свої години, та й кітка втекла.

А він дивиться на зигарок та й питаєся мене: «Вони ходять?»

— Ходит, але не рядом, — кажу, а сам собі думаю: «Ангільце, не чоловік, зигаркові викає!»

Та лиш я це подумав, а він зірвався, як буря. Одну рушницю собі, а другу мені через плечі та й «Ходім!» — каже.

— Йду, братчіку, лиш най знаю куда!

А він мене в потилицю:

— Ти не знаєш куда?

Може, я вгадаю, а може, дурниці гадаю, але ще нічого не кажу. Бо як ти своєї постелі не маєш, а верхом їдеш та й красно харчуєш і горівку заживаєш, то тобі ще лишень хибує, най не кажу що. Але веду я його сутками та рагашями до яворівської Захарини. Вона на образ як мальована, борше на жидівку сама-нає та й красно убираєся. Запаски сухозолотом сиплють іскри під саму душу. Пацьорки запрошують хоть би і присліпе око, а під біленькою сорочкою мечуться груди, як два клені у ятірі. Як говорить, то барвінком стелить, як подивиться, то в п'яти скобоче. У кругленькій ручці запашна квітка, а в другій писаний гарчик на водицю із керниці в гаю. Як іде, то ліси їй низько кланяються, гори за нею обзираються. Або сяде на коника вороного у ремнях штабових та й очі селу зриває. Вона прийшла в село із злісним та й живко собі під лісом побоїк покляла. Та й таки хоть що казати, ця челядина варта свій двір мати. Хочу я козака до єї хати увести, а він сіпнув рукавом та й каже:

— У ліс йдемо!

— Ану, зайдім на часок, не буде жалю!

— У ліс йдемо!

— Та-бо це мудра челядина!

— У ліс йдемо!

— Вона всячину знає!

— Ні та й ні!

Твоє «ні» не дуже мене радує, бо якби ти набувся у Захарини, тогди надопевне дав би-с спокій моїй газдині та

й доньці моїй, а без Захарини ти, небоже, варівкий межи челидинами!

— Над Бистрець підемо, — каже.

Коли ти Бистрець знаєш, то, віді, ти й Захарину знаєш, думаю собі та й покидаю пусту журу.

Входимо в ліс, а він ступає, як куна, легонько.

Е! це стрілець, бачу.

Йду і я злегонька, так злегонька, що чую, як дуплами потята у мами їсти правляють.

Вже ми на Бистреці, вже пушки в руках.

А він пливе, як хмарка, а мені каже станути.

Я стою, а то: грим — раз, грим — другий раз, а з гори гейби колода покотилася. Як би ліс прірвався і гатив просто на мене. Скоком прилітає 'д мені козак і грим — третій раз.

Я дивлюся, а то медвідь коло мене перевернувся. Гадала погань, що то я його скалічив, і біг на мене. Але козак знав, що робить.

— Врубай гілля та накрій його, а завтра возом забереш собі, — каже.

А я думаю собі: ще сеї ночі заберу.

Замаїли ми вуйка та й ідемо понад Бистрець 'д гори. А сарнюк від води штрикає. А козак йому у саму грудницю: бевх! Сарнюк підштрик та й покотився на зелену траву.

— І його накрій, — каже.

Та лиш він це каже, а заяць скакіц через воду. А козак пушкою, гейби батогом, як трісне его в чоло!

— Підойми та й біля сарнюка поклади, — каже.

— Ану, даймося на млаковинку, там заяці на квасок виходять.

Підходимо збоку, а заяці не танцюють, ні. Міркую я, як ставати, але він ліпше знає. Кладе мене до першого стрілу, а сам стає на мисливській прогалині, на заячій дорозі! Чую, як лист паде. Гепнув я у отару, а заяці йому під рушницю, а він лиш: бевх та бевх!..

Буду я мати, що збирати. Та ще звір тепла, а орел вже вгорі кружляє — назирає. Ех, як не стрілить козак вгору і дивися:

орла як би рукою зосягнув. Надслухаю, а орел замовк. Я глип угору, а орел бебевх на дубину, а з дубини навперед мене.

Як ти орла зосягнув у небесах, то ти маєш бути стрілець-напередовець.

А він бере орла напротив себе і говорить, як до чоловіка:

— Було, орле, козакові не довіряти, було свою орлицю на скелі крильми накривати!

«Оце має бути своїй ґаздині вірний-превірний ґазда», — гадаю собі.

А він заяця на плечі та й смієся:

— Цего, — каже, — понесу Захарині, а орла молодій дівчині.

І справивси до Захарини, а я кинувся сам звір збирати. Зробиласи мигла — треба вночі кованим возом два рази обертати.

Аби козакова ручка святилася, аби йому легонько ходилося, аби його ніколи головка не зболіла!

Так я йому сприяю, а ніч за очі хап. Повертаю я у ділок за кіньми та й наvertsаю 'д хаті. Дивлюся, а в хаті ніч, світла даст Біг. Кличу я свою ґаздиню, кличу доньку, а хата мовчить. Я в двері, а з комори виходить моя ґаздиня та й мені долоню на губи. «Тихо, — шепче, — козак коло хати!» — «А де ж він?» — питаю. — «Кінь у стайні, а він, либонь, у селі». Це добре, гадаю собі, що челядь пужлива, най боїтсся. «А ви вечеряли?» — питаю.

— Ми хлиснули по лижці молока та й поховалися про всяке.

— Та де будете спати?

— У коморі під замком.

— Спіть здорові, а я їду у ліс возом.

— Та тепер, коли козак коло хати?

— Він у Захарини набуваеся, то дома буде хиріти, лиш ви обі лягайте!

— Най від нас щезає!

«Про мене», — собі думаю та й коні запрягаю.

— Ночюй миром, Гафійко-душко!

— Гости миром, Петрику любий!

Та й гайда за стрілецькою марфою.

А пес мені на груди не проситя, ні!

— Ходи, опришку, — кажу, — меш вуйка сокотити.

Газдині з дітьми та Богом у кліті ночувати, а газді лісами ляшувати.

То направці лиш три перестріли на Бистрець, а возом їхати навкруги, то улицями, то потоком, то май-май забавніше. Заки я марфу позбирав, заки вуйка розгорнув і шкіру здоймив, то й нічка пробігла.

Світає днинка лісами, а я вертаю у село.

Лиш хочу я Захарину минути, а вона коні за зубела та й 'д мені:

— Як ночували, Петрику?

— Миром, Захаринко, — кажу.

— А відки пан Біг провадить?

— З млина, — кажу.

— А дома миром?

— Миром, — кажу.

— А ви, Петрику, знаєте, що сеї ночі козаки зцурікалися долів?

— Та неволя їх знає.

— То маєте це знати!

— Тепер буду знати.

— Віді, не все мете знати!

— Таже то, що чую!

— Гай-гай! — каже.

А мене щось текло. Зарвав я кіньми та й прилітаю 'д хаті.

— Гафіє, гив, а виходи з кліті!

— Анничько, гив, поможи дєдеві фіру розборсати!

Тихо, як у печері.

Йду я до комори, а двері не замкнені. Я всередину, а тут на лудинню спить Василько й Калинка, а газдині та й Анничьки даст Біг! Йй-га! Це вже щось буде. Гадки б'ють голову, як гаджюги. Пек йому осина, де жінка й донька попропадали? Може, досвіта маржинку напоюють? Ей де! Може, пішли

трави коровам до придою. Ой ні! Може, пішли під фігуру оченаші заговорити за того, що неприятіль уступився? Ага, уночі зострашу утекли до свахи? Ану, я зараз відознаю. Ви-хожу на цісарську дорогу, а вїт на мості.

— Ти повдовів, саняку Петре?..

— Ага, — кажу, — десь ця пішла з доньков, віді, до мами!

— А що ми даш, що не до мами?

— Та куда ж би інде?

— Либонь їм, братчіку, на Кути доріженька, на Кути!

— Ей спасуєте, вїточку!

— Ба що ми даш?

— Кажіть, вїточку, а «дековать» буде.

— То аби-с знав, що твоя Гафія та й твоя Анничька по-їхали долів з козаком чорним!

— Хто аби так здоров, вїте?

— Аби я так здоров, — каже вїт.

— А вам хто це казав?

— Мої очі мені казали: Гафія сиділа ззаду, а Анничька спереду, а козак всередині.

— Моя Гафія та й моя Анничька?

— Твоя Гафія та й твоя Анничька!

— Мньоця, і сина, і духа світого!

— Хоть і ще раз хрестися!..

Ну, міркуйте собі, добрі люди, що то є: К о з а к!..

ІНВАЛІДКА

П'ятого року по шлюбі молода інвалідка Петриха стала юшитися, як львиця. Покмітили то дівки та й молодиці в селі і ще дужче її підпалювали.

— Гей, любко пишна, солоденька, на кого ти робиш, свої білі пушки випрідаєш? Де ти свою молодість кладеш, куда свій цвіт губиш?

Дійшло до того, що з Петрового груня кожного вечора було чути голосну сварку. Її голос дзвенів верхами, як голос криці. Здавалося, що той голос шукав великої згуби, а не мочу її віднайти, бив собою о скали верхів і вибігав у село на скаргу.

Ні вдень, ні вночі нема припочивку, бо дорадниці-молодиці тоту ватру ще дужче роздувають.

А в зелений понеділок станула Петриха на терміть у громадським суді.

Стояла перед громадою, як молода смерічка перед старим дубовим лісом.

Стрункі її, гей з кедрини тесані, ніжки під білою сорочкою дрижали, а широкі бедра з-під запасок кидалися, гей живі сарнята.

Ясне волосся, як папороть з-під моху, виривалося з-під цвітастої хустки і закривало тоті молоденькі морщки, що бігали на молоденькому чолі над чорними очима, як мурашочки на біленькому розпаленому камені. З вікон досягало її світло раннього сонця і позолочувало її личко кругле, гей ясна рожа, і її круглі ручки під синьо-червоними плечиками,

і її живі груди, що металися у пазусі за кожним її словом, як дикі голуби спіймані.

Як говорила, то хиталася в сонячнім сяєві, гей золота хмарка від вітру:

— Дес верствачки мої колишут вже по третій дитині, а я водно коло того каліки дівую!

— Таж я не з глини, та й не з кременя. А ніби й глина не родит, а кремень не поростає зеленим мохом? Але як ти вернув з війни каліков та й ніг у тебе даст Біг, то не посилай людей до дівки. А як ти прем забаг оженитися, то признайся хоть через людей, хоть перед попом, шо як тобі ноги рубали, то тебе, вибачте, так шкрабнули, що ти вже дедем не будеш, хоть би-с тріс! А він мені свої лази показує та й шкіритси, як парубок до дівки!

— Мой, таже, аді, сказав бих: ти сяка-така дівко чи гукле, аби-с знала, шо тобі світ зав'язую, бо мене дохторі, вибачте, збавили, то я тобі це нарозумне кажу!

— А він, шіную вас всіх ірщених, хап мене за сорочку, хап за приділок.

— А я дурна собі гадаю: хоть він інваліда, то зато діти, як колісе, розкотютси горами та полонинами.

— Не смійтеся, судці та й газди файні, бо я свій встид вже загубила з тим клевцуном брехливим...

Радні сміялися стонка півусміхом і на Петришину увагу закривали собі лиця долонями та чинилися, що їм та скарга не в голові, а війт підкрутив вуси й погладив бачки та й вирішив:

— Пуста твоя скарга, молодице, ми вас не вінчали та й не біруємо розлучити, але ти за тото діло, любко, не журиси: ти молода, та й дужя, та й, казати, таки файна, а село велике!

Петриха спалала грудьми та й очима. Вся полумінь з неї вибухла, і вона закрутилася, як перестрілена птаха. Але молодість її силу живо направила, і вона стала судцям наживувати ручками:

— Коли ви так судите, то аби-сте були зобашні, як копилюки відтак того каліцуна в бердо скинут та й село зосоружут.

Судці здвигали плечима:

— Петришко-любко, село велике!..

Луснула дверми і вийшла, гейби летіла на крилах жіночої пімсти...

Ще того самого дня танцювала в коршмі з легінями і сама собі приспівувала:

А кози по залозах, вівці долинками,
Сором дівці на горівці межи парубками.

Та й горівкою легінів частувала та й скрипників сріблом сріблила. А надвечір додому вертала. Але не йшла своєю волею, лиш легіням на шиї повисла і виспівувала:

Болить мене головонька та межи плечима,
Треба мені дохторика з чорними очима.
Та не того дохторика, що він дохторує,
Але того дохторика, що файно цулує.

Плескала в долоні і підоймала запаску, начеб ріку брела, і п'яним голосом викрикувала:

— Мой, хло', каже вїт, село велике!

Її голос летів, гей крилатий ніж, через село і сідав на верху на хаті, з якої виглядав її із лавиці не то півчоловік, не то півгазда, не то півстовпчик із восковим лицем та шкляними очима: інвалід Петро.

ЗА МАЧУХУ МОЛОДЕНЬКУ...

I

Млаво іде Іван Мотрюк до шлюбу, так млаво, гейби потич.

Весільні його гості більше говорять, як співають весільної. Одні кажуть, що сего старого князя шпотає його довгий вік, а другі показують на пальцях, який він був перед війною простий, як дуб, а як сильно тепер війна скривила і його круглу твар, і його високі, мисливські ноги. Ще доки не впала у село чутка, що його Штефана убила куля, доти він бодай перед людьми напростовувався, а відтоді став подаватися та й геть-геть поникати.

Бо Штефан то одинак у нього, то права рука, то дедева одна надія. Але однако ще дід дужий, що тото витримав, а баба ні. Рано вчула, а вобіда законилася, а з сонечком пішла на тот світ до сина у гості. А дід каже: «Аби-сте свідомі, люди, шо впаду в лежу та й черваки будут мене точити».

А з неділі каже: «Я вмерлих, братчики, не підведу, хоть най рую як ніч, так день».

А по говінню від челяді обмахується, гей від мух.

А челядь каже: «Ви, бадічку, межи нами, як тот кукуруз, шо запряв повісом межи червоними фасульками».

А відтак від кукуруза до сивого сокола, а від фасольки до зазульки, та й ще село не наговорилося, не насудилося, а дід вже на заповіді несе.

А селу кривда: «А ми того старигана в його душу, — борше ялоси єму таку доньку мати, ніж молодій Єленці світ в'язати!»

Старости погані слова направляють: «Таки Мотрюкова хата була Єлені в зорях писана, хоть за Штефаном, хоть за його дедем».

А Єленин дедя собі думає: «Най талан не розходиться, бо йому не довгі гони, а Єленка весь маєток присяде!»

Та бо ж і Мотрюк таку думку напереді має: «Не судив Біг Штефанові, то судив Біг мені увесь Мочернаків маєток по-через оту одиначку!»

Князь убраний, гей на Великдень, підпирається паличкою та й понурив набрескле лице вдолину, отік би села встидався.

Газдині зіздрили на другім груні дідову княгиню з дружками у золоті та й стали співати про тону дівчиноньку, що йшла доріжечкою, обсадженою виноградом, і заснула, а за нею ішли і рідний дедя, і рідна мати, і рідні браття, але ніхто не важився вломити винограду і єї збудити, лиш один її милий вломив китицю винограду і збудив її зі сну.

Мотрюк приступив під гору, щоб віддихатися, і посміхнувся до газдинь: «Не багато я наломлю того винограду!»

Газдині перечили і віщували дідові ще стільки винограду, що гаджючок в осіці, а газди підкліпували против себе і махали руками так, гей на тую лунчину, що змервіла на мерву.

А напротив них із-за зеленої смеччини на кремінному плаєві вийшла, гей зоря білявиночка, Єленка, струнка та висока, у святочних запасах та мережаній цурканці, на білім личку засмучена, голубими вічьми розжалена.

Скрипки зойкнули, газдині вівкнули, а газди метали князеві під ноги свій голос, гей сплетений барвінок.

З-помежи дружок поклонилася молода княгиня своєму князеві, до шлюбу ідучи...

II

Наприкінці весілля, коли гості стали з Мотрюкового двору розходитися, а скрипки та співи притихати, Єленка сховалася в колешні і тут доночувала нічку. Коли рано наймити

дали дідові до постелі знати, що молода вуйна в ясліх коло маржини, дід, втішний, вийшов до вуйни: «Видко, що ти, небого, господарська дитина, що талану меш сокотити, коли ти першої ночі до маржинки прилипла!»

Єленка обмотала личко білим рантухом і не відзивалася на дідову хвальбу.

— Але ти вже мені жінка вінчена, та й тобі в ясліх не ночувати.

Наймити бадьорили молоду ґаздиню: «Йдіт, вуйночько, до ґазди свого в хату, а ми маргу обкутаємо, ми про то слуги».

Дід погладив студеними пальцями Єленку по головці, а наймити підводили її попід руки з колешні до хати.

ґазда наказав наймитам коні у крашений віз запрягати та й ще два осідлані коні до воза присилити.

— А ти, Єленко-душко, не затинайся та й не норовися, бо ти тепер ґаздиня понад усе село. Грядки повні, скрині ковани, кліть порожного клинка не має, миски в полицях не містяться, кафлева піч всякої страви знає, лиш жити, лиш ґаздувати.

Дід поклав руку на Єленине плече і безпечився.

Єленка відвернулася і сперлася коло полиці та й личко жменями закрила.

Чогось дідова рука її давить, гей гралі, чогось дідові слова її морозом потинають. Чогось її банно робиться, але її думки ще з весільного деревця не позлітали, ще на своє місце не повертали. За ким її банно? Таже за ненею та й дедом, ще й як банно! Але вона відознала гадками і дедю, і неню, а бана з серця не відступає. Та не тота того бана, що дедю та й неню голубить, але тота того бана, що за милим тужить. Най би Штефан до неї так заговорив, най би ручку поклав поза шию! Най би так вони обоє вінки з голов поскидали!..

— Не бануй, Єленко, ні за своїм домом, ні за своїм родом, бо ти в ґаразди прийшла, на талані сидиш!

— А най я допрошуся тебе, аби ти до мене слово заговорила, аби ти мене за ґазду мала!

Дід вибирав з ґрядок найкращу одежину, запаски найчерленіші, хустки шовкові, чобітки жовтенькі та й коралі з таллярами золотими та й перстінці золотенькі.

— Уберу ті, як паву, як голубку пишну, як леваду в маю. Посаджу тебе на кованім возі поруч себе, як свою весну, як свою буйність, як свою пам'ятку. Та й поїдемо через село до деді й до нені з колачами.

Вийшов у кліть, аби не полошити дівочої соромливості присними очима.

Не похочувала Єленка, а відтак таки поглянула. Коли до шлюбу допустила, то не ґія дідові противитися, не ґія дідовим словом помітати. Але-бо ж і ті запаски за очі ловлють, ті хустки міняться, ґей цвіт напротив сонця! Що уберя пишна, що чобітки мудрі, що плечики, як дуги, що коралі палають, що ґердани моргають!

Вергла з себе білу одіж і заціпила на заціпку двері. Узріла в стіні кругле дзеркальце і спробувала коралі.

Запалала, як тоті дукати на шиї, і на млі ока скинула з себе запаски та й сорочку і перебиралася поквапно.

Дід слідив за нею з кліті через потайну шибку під ґрядками і не зводив з неї ока.

Таке молоденьке, як то гусятко, що мохом поростає. Ще груди наверх добре не повибігали, ще клуби на боки не розкололися. Ще біляві косиці заплітків не замагають. Ще отік і пахи без моху!

«Мой, стареку порохнявий, як же ж тобі до такої ярочки дотулитися?»

У неї ще лишень цвіт зав'езуєси, а в тобі старість хрупає! Єї личко — то пупіночок під мохом дрібненьким, а твої хавки, ґей пень стрепіхатий.

Єї ручки — то білі крильця голубки.

Єї ніжки — то дві рибиці срібнолускі.

Се на молоці піна, на сонці лелія!

А ти мершя проти цвіту!

Коби Штефан не покійник, то було би кому на цю піну дуги, цю лелію леліяти!»

Єленка перебралася і у вікна поглянула:

«Коби мене тепер мій Штефан видів, гай-гай!

— Ото раз файну Штефаниху маю, — сказав би нарештє.

Або вхопив би на руки та й колисав би, єк малу дитину.
Або до серця притулив би.

Або танцював би, мене обертаючи.

Або на долоні носив би.

Або... ей, де ж я годна тото відгадати, як мій Штефан мене по шлюбї гостив би?..»

Наймити приспособили фіру так, аби ґазда з ґаздинею сиділи насередині, як на подушках м'ягоньких.

Дід обіздрів віз і коні та й крикнув на наймитів, аби з комори колачі повиносили.

Наймити повні бесаги колачів на возі примістили, а дід поправив собі шовкову хусточку на шиї і відчинив хатні двері та й на порозі радувався і проповідав: «Ой шо ж бо це за молодичка, шо за горличка? Я цю горличку піймаю та й у пазуху сховаю. Але ше заки шо буде, поїдемо, Єленко, до деді, до нені подякувати за весілочко, за годованечко, за вихованечко із маленької лялечки до білявенької ярочки, а від ярочки до молодички».

Єленка вийшла за дідом, а наймити усадовили їх на красних ліжниках серед воза, як лебедів на високому гнізді. Віз полетів дорогою через село, а дід обіймив Єленку попід пахи, отік аби не впала з ліжників, та й аби село виділо, що ґазда молоду ґаздиню шанує і обедує, та й аби ніхто другий не оббирався її за приятеля та й йому життя не пересобачував.

Березинами та толоками овечки ставали і дивилися на багацький віз, на багацьку пару, на багацькі коні.

Дівчата лишали маржину і бігли ід дорозі та й, наживуючи пальчиками, покривлювалися дідові й співали:

А хотів-єс, старий діду, любити Єлену,
Було собі посадити в городочку лену.

Вівчарики штрикали через купиння і співали проти гордовитої Єленки:

Чорти тебе сотали би з твоєв одиницев,
Не городи перелази яловов драницев.
А я скочу, перескочу, та й не докинути,
На богацьку одиницу та й не подивлюси.

Гримнули кіньми під Мочернаковими стіньми. Вийшли дедя та й неня від доньки та й від зятя колачі відобрати, молоденьку молодичку пообзирати, зятя похвалити.

Фуркнула з воза Єленка і дзоркнула чобітками на грегітному подвір'ю та й, не зволяючи себе оглядати, побігла в хату.

Мотрюк передавав колачі і дякував грешними словами дедеві та й нені за подругу годну, за красу із роду, за невидану вроду, за біляве личко і медіну нічку.

В хаті столи вгинаються.

Мочернаків рід не міститься в хаті. Танцює коло Мотрюка та заговорює його облесними словами, але ніхто не вакається йому тикати, як сватам звичай. Мочернаки, звертаючись до нього, кличуть його хоть: бадічку Йване, хоть: зятю наш дорогенький!

Посадили його під образи перед повними мисками та й просили харчувати красними словами.

Але Мотрюк не докинувся ні м'ясів, ні начинок, ні масних борщів, бо знав свій порядок і ждав на Єленку.

Мочернаки відгадали його волю й увели в хату Єленку та посадили її за стіл ліворуч коло газди свого.

Єленка зумівалася, чого її межі гістьми сидати, коли вона у себе дома.

— Бо бадічка Йван без тебе ложки не підоймуть, — казали ґазди.

— Бо любіть у парі ходит, у парі пропочиває та й у парі харчує, — казали ґаздині.

Єленка, опинившись коло свого ґазди, розбезпечилася серед великого свого роду і, забуваючи на всі ненині науки, промовила перший раз до ґазди свого: «Харчуйте, дедику, як дома!»

Гості видивилися, а Мочерначка поправляла доньку:

— Лиши дедика, молодице, ти тепер пантруй ґазду свого, а твого дедика я сама собі упрошу, бо я йому ґаздиня.

Але Єленка не подавалася:

— Ви, нене, гадаєте, що я нашого дедю прошу, а я прошу Штефанового дедю, ану, харчуйте, дедю, як дома!

Гості вмішалися:

— Бадічка Іван, молодичко, це тобі ґазда приходит, не дедя, коби здорові були!

Мочерначка упевнювала гостей, що її донька за своїм дедем пропадає та й тому кличе дедем бадічку Івана, бо і за ним пропадає.

Мочернак нахмурився під сивим волосом і посміхнувся та й лагодив доньчину ошибку.

— Не перечте, любі гості, челідині, бо вона найборше знає, хто буде дедем!

— Таки так, ґаздиня має зараз знати, чи єї ґазда буде дедем, — потвердили гості.

Мотрюк чув, що очі всіх гостей на його тварі шукають стиду, як бджілки цвіту, але знав, що його червонаве лице більше не почервоніє, і, сягаючи за начинкою, розповідав, як жінка злісного по весіллю кликала свого мужа татком та й добре вгадала, бо за пів року справляв хрестини.

Челядь дивувалася злісній, а ґазди її хвалили.

Єленка скористала з того, що весь стіл зайнявся злісною, схилилася і низом попід стіл висовгалася, як ласичка, та й вибігла з хати.

Мочернаки сердилися, але всередині, а до гостей говорили:

— Отік забагла чогось наша молодичка та й скочила у комору.

Газдині притакували сему здогадові й шепотом собі дошпигували, що Єленка дуже бліда, а під очима сині круги має.

То порушило присадкуватого та плечистого і на грудях щетиною порослого Леся, з роду Мочернаків, якого в селі звали з діда-прадіда Полонинським через то, що жив у верхах під полониною, а може, через то, що на полонинах пускав кров маржині, а поза очі звали Смажыком, мабуть, через то, що також з діда-прадіда смажив ліки із зілля та смоли і воску і дуже помагав маржині, а може, й через то, що в будень ходив у чорній сорочці, пересмаженій у маслі і на сонці. Полонинами привик він просто і голосно говорити та й головою так потрясати, що весь сивий волос закривав йому чоло й очі. Він зацікавився дуже, чи Мотрюк від нього старший, чи молодший та й чому ще не посивів.

Мотрюк обминув те запитання усмішкою та й увагою, що най би вороги їх старілися та й сивіли, а вони ще мають час.

Газдині поясняли, що бадічка Іван, коби здорові, є білявенькі з роду та й тому не посивіють, а Лесь Полонинський не сходив з дива.

— Мой, брє, білаку, таже ти верствах мені! Та я сивий, як голубець, а ти темнієш у волос, лиш очі сиві!

— Не були ми собі на хрестинах, — боронився Мотрюк, — та й не гія нам собі рочки рахувати, от наперед би більше!

Лесь Полонинський вирахував всі свої дружені доньки і сини та й дорахувався, що Єленка є верствачкою його внучки від найстаршої доньки. Лускав пальцями, наче обертав веретено, і дивувався такому нерівному одруженню.

— Братчіку Іванічку, таже вона тобі могла би бути за внуку, таже ти стара ломага проти такої чічки!

Гості виправдували Івана, що він повдовів, а талан не обійдеться без газдині, як вулій бджіл без матки.

Іван дякував гостям своїми сивими очима, а від Леся обгонився, як від вразливого овада.

— Шо чотири оці, то не двоє, шо дві голови, то не одна, шо чотири руці, то не дві, — може, не так, братчіку Ле'?

Лесь бив кулаком у свою сиву щетину на грудях і заклинався, що кождий богач ожениється і з сліпою та й з глухою, лише коби за нею загорнув маєтки.

— А наша Єленка то у нас сама найбільший маєток, — обізвалися Мочернаки, щоби перетяти бесіду про маєтки.

Лесь зареготався, а відтак витягнув з-за ремєня жировану флюяру, напоїв її пугарем вина і заграв весільної.

Декотрі гості, які знали, що на колачинах не буде скрипки, і позабирали з собою сопілки, стали за Лесем сопілками дзвонити, і в хату відразу увійшла охота, а за нею появилася Єленка. Одним скоком газди станули навперед молодиць та й вся хата відразу розтанцювалася. Навкірки Іванові взяв Лесь Єленку в танець і приспівував, покліпуючи на Івана:

Ой біда мні, хло', побила, ой біда мні шкребче,
Ой молоде жінче маю, — з парубками шепче.

А газдині то підхопили та й собі стали Іванові співати:

Гаю, каже, гаю, файну жінку маю,
Через тоту парубію в скриню замикаю.
А вна пішла, молоденька, у гай по телета,
Один стрілив з дубельтівки, другий з пістолета.

III

З полудня став рід розходитися, а Іван запросив Мочернака, аби сідав на його коня та й аби об'їхав з ним усю землю, яку помінив Єлені у віні.

Мочернак вимовлявся золотником, але Іван через те натискав ще дужче.

Посідали на сідлані Мотрюкові коні і трапом побігли на лази та луки, як два купці-хитрівці.

Мочернак приоставав ззаду і пускав зятя навперед себе, щоби видіти, чи ще держиться у сідлі та й у стременах.

«Хороба його може зміркувати: волосся, як повісмо, лице, як тот малай, шо загнутився, а на коні сидить, як має бути, хоть вино пив до кожного гостя. Коби ще не попацити таке, як Лесь Срібнарюк, шо віддав доньку за богача-діда, а дід поховав і його, і доньку та й тепер сидить на маєтках та й у подушках румигає! Але Срібнарюк з'ївся бутинами, а Срібнарюкова донька впала із стога, — то нема що їх тут класти. Єленка уважлива, а Мочернаки силку не пропили. Правда, що Мотрюк виріс на бануші, та на скромі, та на м'ясах та приправах, але, як якийсь сказав: і тобі не було хиби, й у тебе дома не бідомо. Ей, про мене, най жиє ше й десять годів, я не жду його смерті, надопевне, що ні! Най Єленка тіла та й розуму набирає, най у талані розглянеся, най Штефана забуде. А як непричком станеся божа воля та й Мотрюк замкнет очі, то най село каже, що собі хоче, а таки продам його хати та й усі побої та й заберу доньку 'д собі, бо то у мене одиначка, то мій живний корінь. Тогди Мокренчуків флетев мене цмок в одну руку, цмок в другу руку. А я йому скажу: «Мой, хло, маєш щастє, це тобі Госпідь нагилив Єленку, а мені зятя. Та ще я у тих таланах добре не розмістився, а баба з поду здійсмає колиску. Діду, гив, ану-ста! Ба чого ж? Онук, як сернюк! Йй-га, нівроку, нівроку! Ба яке ім'я дати? А яке ж, як не дідове?..»

Підглядає Мотрюк жіночого дедю, чи бірує ще верхом їхати та чи від золотника не ув'яває.

«Цей сивак гадав, шо я йому голу дівку укрию, та й, віді, тому не похочував віно віддавати. Йди покажи дільниці, покажи вориння, обведи межами, аби мій косар знав, як ручку брати, аби мій ботей знав, куди овечки пускати.

Твій золотник мене не поведе твоїми лазами! А най ти ляжеш у деревище, та й що я варт? Сусіди дільниці поперекувають, межі попереіначують, а ти, Мотрюку, ані слова. Ти тут отік приймак, чужий-чужениця! Ой, так не буде. Як не мій Штефан, то я тут газда, я побережник на Мочернакових лазах. Йдуть люди з далеких сіл, йдуть полениці, йдуть підгіряни і женуть марги в полонини та й питають бовгарів, чи вільно станути на попас на тих зелених луках, у тих темних затінках та холодах, а бовгарі не зволяють, бо то Мотрюкова земля.

«Ба чи цего богатиря Івана?» — питають сторонські люди.

«Єго самого», — відповідають бовгарі.

«А цес дукач відки тут розлягся?»

«Повдовів і засватав Мочернакову одиницу та й увес маєток посів!»

«А Мочернак виступив із свого талану?»

«У рік по весілю умер покійник!»

«А богач кому гадає лишити такі маєтки?»

«Є кому, брачіки, бо молода газдиня вчинила йому такого хлопця, гей гусака біленького».

Люди дивуються богачевому щастю і зострахи минають богацькі лази та попасають на пісній громадській толоці, на купинах голого моху. Десь з лісів грає конем газда та й, їдучи толокою, здоровкає людей сторонських, а вони здійсмають кресані і напошепки вихваляють його, що такий великий богач на всі гори, а такий грешний та чемний...»

Потопаючи у своїх мріях, оба богачі лиш коли-тогда кидали до себе по слові і дальше снували собі свою долю такою ясною основою, як сонечко вліті обсновує гори і долини, левади і полонини.

А над їх головами кружляли, як китиці цвіту, жовтокрилі метелики і гралися у вечірнім сонці, як богацькі думки легонькі.

Черевата гора станула перед їздцями і з-помежи лісів, як молодиця свої груди, відкрила свою зелену обіч, пережолоблену срібним потоком.

Коні приклякли передніми ногами до потоку і пили воду.
— Це Єленина полонинка Погар, бадічку Йва'!

— Полонинка аби світилася, а ви, дедику, аби-сте про-
жили!

— То сам молодший горішок межі братчиками, бадічку
Йва'!

— Аби-сте діждали ще внуків вінувати, годний та любий
господарю, дедю наш добрий!

Тоді, коли дедя Мочернак опроваджував зятя лазами і пе-
редавав йому дончине віно, неня в хаті учила доньку супру-
жних обичаїв.

— Ти не питай, шо він Штефанів дедя, але що його ма-
еткам нема міри!

— Або ж я бідна бідолашка?

— Але чи є другий такий, аби був нам рівня?

— Таки що син, то не дедя!

— А може, дедя ліпший, як син!

— Ба чому, нене?

— Бо дедик буде тебе у красну уберю убирати, буже-
ничкою та й колачами годувати, твої ручки, та й твою сил-
ку, та й твої ніжки шанувати. Буде тебе на руках носити, буде
ті в колисочці колисати.

— Або ж я калічка?

— Хоть ти не калічка, але ти богацка одиначка, тобі не
гарувати, не крївати з молодюками.

— То я лишуся дома з нашим дедем, а ви, нене, йдіть нав-
мість мене колисатися до Штефанового деді.

— Заткайся, донько, аби я цього більше не чула. То я чи
ти йому жінка вінчена? То я чи ти йому в церкві присягала?
То хто тебе навчив так до нені говорити? Фе... устидайся, ти
вже не дівка, ти молодиця!

Єленка в личко черленіла.

— Спам'ятайся, донько, та й слухай нені, не будь самовіль-
на. Не тікай від свого ґазди нічма, не валяйся колешнями,
лиш ночуй з ґаздов на постелі, як ґаздиня, як слюбна жінка!

Єлена закрила личко білими ручками.

— А як ґазда не при охоті, то ти його злегонька, гей стельцем сіна, заскобоч хоть у нозі, хоть під пахою та й личком 'д нему обернися. То най вся хата трясесе, то ти лишень свого ґазду кличеш: любчіку Йванку!

Єленка хитала головою і перечила нені.

— Не переч, не кори мені, донько, бо збудешся нені. Нам треба онука, а твоєму ґазді сина. Ти не гадай собі, шо то марне діло. То два талани великі, а хто їх присяде?..

І ще поучувала неня доньку, як має чорногірську пійдойму варити і ґазді до вина досипати, щоби був веселіший та й путерніший та й до ґаздині прудкіший...

IV

Таки діправди веселіший вертав вечером Мотрюк повним возом з Єленкою до свого двору. Метався на ліжниках і тупотів ногами. Поза шию тримаючи свою ґаздиню, розповідав він їй про свою колишню парубоцьку силу так голосно, що гомін біг лісами, а притискаючи молодицю до грудей, виспівував над її головою:

Заплакала дівчинонька в перший понедівчик,
Як здіймала з головочки хрещатий барвінчик.
Заплакала дівчинонька раненько в вівторок,
Як стало їй у головці я гадочок сорок.
Заплакала дівчинонька раненько в середу,
Як вдарила лиха доля і в личько спереду.
Заплакала дівчинонька раненько у четвер,
Бо що ж буду та й робити, бідненька, я тепер?
Заплакала дівчинонька раненько в п'ятницю,
Не можу я викликати із корчми п'яницю.
Заплакала дівчинонька раненько в суботу,
Не можу я викликати біду на роботу.
Заплакала дівчинонька раненько в неділю,
Ой уже я, моя мамко, з бідов нич не вдію!

Питався Єленки, чи хотіла б такого чоловіка мати, як тота дівчинонька у співанці, а коли Єленка не відповідала, він хвалив її за соромливість і приближував її головку до своєї вином загрітої тварі. Забував на то, що давніше був у селі війтом і привик був поважно говорити та кожде слово неначе печаткою відтискати. Натомість пригадав собі тоту співанку, яку колись виспівував лісами, вертаючи з своєю першою газдинею з міста додому, і за яку покійничка його обіймала і голубила та нашіптувала, що з такою, як він, бідною нічого не вдіє. Плескав Єленку по круглому плечу і питав крізь сміх, що вона з ним подіє? Його голос ірзав верхами і долинами, та біг лісами у село, та давав знати, що старий війт при молодій газдині охотою палає.

— Ти моя бідашечко, ти моя горличко, ти моя ярочко біла! Задушу ті, моя пташечко, роздавлю ті, моя малиночко, вип'ю тебе, моя керничко у білім камені!

Ліси дивувалися старому голосові, а село підбігало під дорогу і покривлювалося.

Єленка не противилася газдівській охоті, бо неня її вже наперед упевнила, що бадіка сам буде підсипатися і її примилюватися. Не відзивалася ані словом і не примилювалася бадіці, бо не могла себе переломити і ненину раду сповнити.

Вечірній запашний вітрець хапав бадіків подих з її білого личка і відкидав у темні яри, а вечірне небо дивилося на ню всіма дівочими очима і разом з нею сміялося з бадікових обіймів та й любистків.

А срібна роса сідала на Єлениних бровах і ще дужче лоскотала бадікову охоту.

А я тебе, пишна любко, люблю та й цулую,
Чому ми си не зуритиш, сам ти си дивую.

Єленка чула, що робиться важною челядиною, коло якої бадіка колінкує і з розуму сходить, чула, що її дівочий барвінок облітає з її плетеної коси і паде бадіці під ноги, прочувала, що бадікова охота поломить її дівочу твердість, однак

про все те упередила її няня, і вона, погодившись з тою неминучістю, що після весілля має над нею зв'язатись буря і перемінити її на молодицю, піддавалася мовчки вибухові бадікової охоти.

«Коби не няня та коби не село, то ж я тобі, бадічку, лишила б запасочку в руках та й штрикла би лісами і темними бердами та й не ймив би-с мене більше!

Коби не дєдева жура, коби не ті талани смучі!

Та коби Штефанові очі не погасли від кулі!»

Люди збиралися коло Мотрюкової брами, аби побачити його веселість коло молодиці. А коли він не зачув здоровкання і не заздрів людей, але, співаючи над Єленкою, заїхав до свого двору, люди з докором вгадували: «Аді, йкий старий, а зараз розідре на ній ту рантухову сорочку...»

V

Тої ночі над Мотрюковим двором падали зорі.

Ліси заперли в собі дух і надслухали.

Сади у вікна зазирали.

Води, як лебеді, тихонько довкруги двору линули.

Камінні гори свої книги розтворили, чиєсь життя записали...

А як сонечко нічку розігнало, ліси зашуміли, сади защебетали, води заіграли, гори почервоніли, то до Мотрюкового двору сорокати сороки гостя привели.

Березина перед брамою задрожала.

— Ба чи дома ґазди?

Наймита не пускають, бо ґазда з ґаздинею нічку собі при-
точили.

А гість, легінь молоденький, очима палає.

Наймита піснюють, голови вдолину схиляють.

А гість двері виважує, зубами скрегоче.

Наймита легіня пізнають та й за ґазду потерпають.

Хата упріває.

Легінь до постелі ручки підймає:

— Чи то ви, дєдю, чи мій воріг темний?

— Ій-га, ти жиєш, Штефа’?..

Бадікові очі поховалися на саме дно перед гнівом сина.

З-під ліжників фуркнула біла челядина.

Хата застогнала.

А гість з-під кабата збрую добуває і бадікові до грудей прикладає.

Грим раз, грим єще раз, грим по третьому разі:

— За обручку золотеньку!

— За нічку солоденьку!

— За мачуху молоденьку!

ЗАРІКАЙСЯ МІД-ГОРІВКУ ПИТИ!..

Так голосила на похороні свого ґазди, що селу серце тріскало.

І приповідала, і заводила, і заклиналася. Не то що плакала, а розливом розливалася, як біла мрака травами.

Опадала і поникала, як скошена квітка, сльозами життя своє скапувала.

Билася в груди і божилася, що до схід сонця піде за ним до гробу, свою душу з його душею спарує.

Зарікалася жити, зарікалася веселити, зарікалася другого любити.

На деревище падала, з жалю умирала. Старі ґаздині такому жалеві не могли надивуватися, не могли найти міри.

— Що-сь ми ґаздів наховалися, але такої великої любви видом не видали!

— Отік єї цей світ зуритивси, отік єї душа з его душев споєна, отік тота любість вічна.

— Таке молоде, гей весна яра, а таке жалісливе, таке переболене та перебановане! Дес у тій днинці, гей тінь, пропадає, з цвинтаря вертаючи.

— Аді, вже ті так, як нема, Калинко-душко, ґаздине вірна!

— Але єк ти його відвела до гробу, то най він з Богом спочиває, а ти, небого, туском не коротай собі життя.

— Ой лишіт мене, вуйночки та вуєчки годні, най би я свого Петра подогонила.

— Ей, не гніви, молодице, Бога, коли тобі смерть ще не писана.

— Ой, не буду я, газдики, без него жити, не буду цим світом трабувати.

— Ей, молода молодице, не трійся та й не топися, бо тобі треба жити та й розживатися.

— Пішло моє життє у могилу, газдині срібненькі!

— Пуста твоя робота, Калино, покинь тоту гадку та й життєм не помітуй, бо буде тобі його треба, аді, Йван, коби здоров...

— Ей, лишіт гет, вуйночки добрі, най я йду зі світа, най не заважаю.

— То не наша сила, не наш провід, та й ми цего не зіпремо, а воно так саманає, що Йван най би був...

— Хоть най мене грім уб'є, хоть най мене бола утне, хоть най мене викришит до пня, хоть най мене тут смерть найде, то я вам кажу та й на чім світ стоїт закликаюси, шо за ніким не багаю і з ніким я жити не буду.

— Най тот заклін йде на сигли, та в шкрепіття, та на скали, та на усі штири вітри, а ти, молоденька удовице, не зарікайся...

Калина билася в груди і ще раз заклиналася і зарікалася.

— Коби-сь була хоть дітна, то най би-с ждала рік-два, але ти ще й раз сама не собов не була!

Калина хрестилася і третій раз тяжко заклиналася та й зарікалася.

Її сині очі позападалися, її біле личко потемніло, а понад брови хмари назлягали раз коло разу.

Така тото велика любовіть була...

А при обіді за покійника Йван понакроював хлібів, приніс води, поналивав гладуни, понакривав джергами ослони, на вікні свічки позасвічував. Такі, як мід, солодкі слова в хаті порозсипував. Петрову стрільбу показував, його приятельство високо підоймав.

Гості харчували за Петрову душу та й Петрову пам'ять славили.

Хата була повна Петра, хоть лишень свічка горіла на тім місці, де він лежав.

Калина топилася з жалю і роздавала гостям поливані гладуни та й книші за Петрову душу — а Йвана обминула.

Газдині ворожили, що то добрий знак, а газди їм притакували і додавали, що Йван своє простибі сам собі возьме.

— Такому побратимові падеся покійника рушниця, — набилювали газдині.

— Та й порошниця, — докинула Калина.

— Та й, відів, і молодиця, — довершили газди.

Калина горіла, як царівник над рікою. Та й лиш опустила миски з начинкою та й горілиць на землю впала.

Що прибагали, що примовляли, що відтирали, все не помагало, удовиця як завмерла.

Отік її Петро з того світа викривив її черлені губки, аби нікого не чарували, та й перевернув її голубі очі, аби на нікого не моргали, та й її личко заморозив, аби нікого вогнем не потинало.

Таке воно молоденьке, а таке, гей гусятко, повним возом переїхане!

— Ця, любки пишні, вже своєї бани не вибанує та й своєї любви ріками не затопит!

— Вічна удовиця...

Але на Юра пукла над ріками лоза, а лісами закувала зазуля. А Калина пасе маржину на полонинці.

Та одна красуня дуже вритна і як покмітить своїми великими очима, що газдиня ширинку вишиває, то зараз пронирає в ліщині і дубиною та крушинами крадьки перехоплюється на Йванову царинку, на молоду та зелену конюшинку.

А Йван гладить красуню та й приповідає:

— А де ж твій газда, ти краса-красуне?

— А хто ж тебе доїтима, ти ласа ласунко?

— А хто ж тобі придій принесе, приятелько пишна?..

А відтак бере та й кличе Калину. Але не кличе її направці, лиш насамперед у гай співає:

Ой чічкo солоденькa, забув бих ті швидко.
Аби з мого подвір'єчка на твоє не видко.
Бодай тото подвір'єчко вогнем ізгоріло,
Шоби мене, файна любкo, 'д тоби не кортіло.

А відтак грає у вербову тилинку, а відтак кує, як зазуля,
а відтак клекотить, як готур. Та й на тото приходить Калина.

— А йкий же мені, Калинко, буде приємець?

Калина очі успід та й паленіє, а ширинка з рук на конюшинку.

А Йван хап ширинку та й за ремінь.

А до Калини око в око:

— Калинко-душкo!

— Йванчіку-братчіку!..

А зазуля не кує, ні — аж гай розвивається.

А річка срібним поясом тот гай то вперізує, то розперізує.

А Калинина маржина гейби до півусміху роти відтворила і надслухує, то зазирає та й помалу-помалу ступ-ступ з полонинки на Йванову конюшинку.

А Господь понад гори походжає і сонечком дихає на весь світ, на гори й долини та й на полонини.

Та й на Калинину любість золотом мече.

Радується на ріллі скиба, у ріці риба, царинками зело.

Палають цвіти попід лісами, над берегами, над вулицями, над керницями.

Розщобеталася німа діброва, порозліталася медова бджілка, порозлягалися запашні вітри.

Прото весна яра...

А любистки з челядинських городчиків підоймаються та й весні приспівують:

Зарікайся, файна любкo, мід-горівку пити,
Та лишень ся не зарікай Івана любити.

МАРІЧКУ ГОЛОВКА БОЛИТЬ

*Товаришеві Іванові Будзові Костиновому
присвячую*

*Чи найдешся, пане-брате, така жінка друга,
Щоб вивела чоловіка й ворожку з розума?
(Народна пісня — Яблониця)*

Кажуть, що нема над побратимство та над приятельство, а то однако невгадно.

Я з Дуцем Никифоровим таки так, як на однім ґруні виріс, на одній луці пастушив, на однім данці парубочив та й одних м'ясиць брав слюб, а відтак тими самими бутинами гримав. Одну ватру ми клали, одну кулешину та й банушину їли, одну воду пили, ба ще й один капшук викурювали. Вже коли ми на тютюні один одному вірили, то можна знати, яке тото межі нами приятельство було.

Що значуть два близнюки напроти нас, коли ми, як тоті дві звізди на небі, собі товаришуємо та й один за одним пропадаємо?

Бувало, чи у ріці бовтатися, чи птаху з дупла дерти, чи ховзатися, чи гринджолами спускатися — все ми разом, все ми у приятельстві.

Питаються люди збоку:

«Ба чії, варе, тоті два повішеники, шо так у парі вулицями грають?» — «То оба з Джемигівського ґруня; цей русявий — то Никифорів, а той чорнявий — то Петрів, обом на ім'я Федір, а нені кличут їх Дуцями», — пояснюють газдам вуйни говірливі.

Бувало, кладу я ватру, а мій Дуця вхопить дубелтівку та й скочить у ліс, аби щось смашне убити. Лиш він пронир у лісі, а до мене щось гейби говорило: «Мой, бре, ти грієшся коло ватри, а його пустив-ес самого на медведя, та на вовка, та на злісного?» Іду я за ним назирцем, як сарнюк за

близнюком від одного дійка. Находжу я його посеред скали кремінної: лежить на краєчку плити та й у готура мірить. А під плитою медвідь в дучці лаби собі обтирає. Най мій тезко спустить ноги, най гримне з цівки, най слово писне, та й зараз йому амінь. Лізу я, гей кіт, на дуба та й з верха кричу щомога, аби мій тезко не стріляв у готура, аби не сховався удолину, лиш аби драпався угору, бо під плитою медвідь розлягся. Лиш я це ізрік, а медвідь вже під моім дубом, вже береся 'д мені лізти. А мій тезко запер в собі дух та й плюнув з цівки у медведя. Медвідь повалився на землю, а з него кров почюріла.

— А поцілив, брате? — питається Дуця Никифорів.

— Вже так, як нема вуйка, — кажу та й постиваю, чи знов біда не підойметься, і накликаю на тезка, аби утікав 'д гори та й аби виліз на дерево, бо ще всяко може бути.

— А де ж би я тебе самого лишив? — каже і вже збігає надолину, вже станув за дуба.

Я крізь плач його молю, аби штрикав на дуба, а він гримнув ще раз з дубелтівки і скочив на долішну галузку та й кличе мене 'д собі.

— Тепер собі закуримо, братчіку, та й будемо з вуйка шкіру здіймати.

— Ти, нівроку, стрілець! — кажу.

— Оба ми однакі, — каже.

Але женемо ми раз з-під Чивчина дараби. Щоправда, бідуюмо тими мівкими бродами, але за Путилівкою доганяє нас гать. Тепер ми собі пануємо, тепер киптарики наопашки накидаємо, люльки собі куримо, а кермами лиш ледь-ледь повертаємо та на волоских і ляцких гранічерів покрикуємо, аби не дрімали, аби кріси на поготівлю тримали.

Аж тут раптом від Копилаша надлетіли хмари і сонце закрили та скудовчилися, як вівці кудлаті. Розкресав грім вогню над нами та й збудив блискавицю, аби ножами хмари на дрібні нивки перекроїла. Ймилися строминами перекроєні хмари, ударили з неба плови, падають води цебрами, човгалами-потоками. Плюта плютенна. Зігралися усі води, отік

у загибіль світа. Потужили ми цвайки на дарабі та й кермами, як грудьми, боремося із габами. Повінь як має бути. Вже летимо ми на грегитні шпиці — на варівке місце. Ще я добре не поглянув, а навперед нас вже турлаш ковбків. Ударила наша дараба у той турлаш та й здудурилася. Тарах — ей, падочку ж мій нещасливий — дараба здіймилася вгору сторцом, а мене вергла у воду у той клекіт. Тепер я надопевне осиротив жінку і дитину. Нема мене...

Вчинився я десь конем та й хочу бігти, а тут ноги спутані, і то не передні, лиш задні. Під черевом звідкись взялася терлиця. Я беруся її перескочити, а вона росте під само дерево. Лишаю я задні ноги та й біжу передними. Здибає мене моя покійниця неня та й веде до церкви. Перебігають нас покійник дедя і висаджують мене на віз та й везуть у місто. Над нами стадо голубів летить. Дедя купують мені жовту сопівку та й грають. Збігаються дівчата, а межі ними Плаюкова Марічка: «Дуцю, — каже, — лови мене!» Я біжу за нею, а вона десь щезає, а намість неї стає переді мною навчитель в огороді і б'є мене прутом за то, що я йому трутив у школі вазонк. Я хочу плакати, а тут вже звідкись надходить процесія, і панотець беруть з хати неню. А дедя мене хап за потилицю та й ногою у поперек, аж я опинився на полонині коло овець. Та лиш я розіклав ватру — дедя приїжджають з боярами і з музиками і кажуть їхати до свата за молодю, за Єленою. Я боком, боком та й до Плаюкової Марічки, а тут за столом Дуця Никифорів і Марічка у вінках золочених під убраним деревцем зеленим. «А честь де?» — насмішкуються з мене весільні гості. Розбиваю я скрипки та й цимбали, а весільні гості миглою на мене та все кулаками: гуп та гуп!

Легко їм зробити мазь з мене, але я чую, шо я вже вчинився дзвоном! Що вони мене гупнуть, то я дзвеню: тень-телен, тень-телен! Гості жахнулися та й відступили, а я розсміявся. Та як я так посміхаюся, дивлюся, дивлюся і ще раз дивлюся, а я на зарінку лежу. Наді мною мій побратим любий, мій орел сизий, мій тезко дорогенький, а над ним голубе небо. Б'юся з гадками, чи це сон, чи мара, чи я горячку маю? А побратим

каже: «Щастє твоє, брате, шо-с не пожив смерти!» А я усе розумію, лиш ще говорити не можу. Розглядаюся, а просто мене грегїтна скала у височїнь рівно з хмаркою.

— То Сокільський, — приятель каже.

Веду оком у другий бїк, а там сонечко на хрест сїдає.

— То церква у Підзахарчу, — каже.

Дивлюся я на себе, а я голий-голіський!

— Таже ти, братчіку, топився, як має бути, а я тебе габам з рук видрав, — пояснює побратим рідний.

Ще шукаю очима дараби, а він то пізнав та й каже: «Дараба то така, брате, челядина, шо у неї зрада не новина!»

Я заплакав із утіхи, шо такого годного, та вірного, та щирого, та красного побратима маю. А він мене підоймає та й на м'ягоньку мураву кладе.

Поклав би тобі Госпїдь добро у хату, у тоці — стирти пше-ниці, у стайнях — стадо, ріллю — на плиттю, у вікнах — сонце, вірність — в постелі!

Хоть би я світ перейшов, то такого приятеля я собі не найду, не приєднаю, не зазнаю. То на це я можу заклисти-ся на свою дитину, та й на свою ґаздиню, та й на худібку, та й на усі гори.

Та й тому мені стидно дальше говорити та й розповідати. Таки варта, аби земля піді мною розкололася та й аби мене на сам спїд вергла і вогнем іспалила. Таке фayne «дякувать» принїс я у хату свому побратимові та й поклав на його постїль, на подушки м'ягонькі, на джерги та ліжники крашені.

Як витить грїх на чоловіка, то приготує собі весь ма-теріял так, як той майстер, що кладе хату.

Насамперед умер старий панотець, а владика прислав у село молодого духовника-парубка. Править він відправу приязно і красно, бо сам високий і голос високий. Запровадив нові установи і нові оченаші та й навернув до божого дому всю челядь. Всі дівки та й молодиці то сповїдаються, то законяться до полудня, як черниці, чорними хустками голо-ви собі накривають, вдолину дивлються і побожніють, гей тоті ластівки, шо на церкві собі гніздечка поробили.

А мене у бутині постигла така причка, що зломив я собі ребро у грудіх і блавучу селом, гей який інваліда. На Прокіп'я заблаг панотець на попівській Зарці поліг згромадити і в копиці скласти та й скликав толоку. Челядь всю Зарку укрила. Три головні скрипишники дзвенють на струнах смичками, аж поліг підштрикає, аж злетілася птаха, аж село розохотилося. Щось отік мене кличе на ту смучу толоку. Це такий піп, що його не треба стидатися. Говори до него посороми, які хочеш, а він лиш посміхається, але тебе ні раз не зганьбить, хоть би ти при нім обіймав челядину, хоть би-с її вицілював, як голубець свою пару. То людяний чоловік, не гонорний, їсть бануш хрестинами, п'є порцію горівки на весіллях і не противиться народові, але завше треба йому щось дати. Коли не бірую тяжку роботу робити, то йду і я на ту толоку межі люди душу розвеселити.

Днинка горить, мушка брениць, пташка щебече, а челядь поскидала киптарики і запасочки на миглу під смерекою і в сорочках увихаєся, на личку палає, очима грає, пашницю в перекоти мече.

Звітався я з легінями, та й з дівчатами, та й з молодицями і беру легонькі грабельки в руки та й стаю в ряд межі молодицями.

Тота челядь на косовиці така гожа, гей маків цвіт у городі.

Тоті сорочечки білі, гей сліди сонця на сіні.

Тоті бедра різьблені здіймаються, гей лебедині крила.

Тоті срібні ніжки погинаються, гей під рососою лелії.

Задивився я, як на дугу, на високу молодицю, а вона лус мене по плечу:

— Ба що дієш, Дуцю?

— Гаразд. Що ти, Марічко-душко?

— От отік удовиця на попівській толоці, — а твоя що діє?

— Миром, дякувати Богу, що май твій діє?

— Пішов з терхом у долішні села та й там прилип до котроїсь опиначки молоді!

— Варє?

— Абих так, най не кажу!

— Але, що так?

— То, що чуєш!

— Діправди, Марічко?

— А ти ще питаєш?

Луснула мене знов у плече та й кинула на мене пласт сіна.

Стільки разів ходив я до свого побратима, стільки вечорів я там пересидів та переговорив, а її ще такою не бачив. Така тепер весела, гей зазуля у гаю, така вона мила, гей весна у маю, така розпалена, як любість увесні. Сіла знов у її очі тота голуба блискавиця, що дівчиною ще потинала мене, коли ми разом пастушили та й через ріку брили.

Дунув знов у її личко той легонький вітрець, що на молоці робить піну та й малиною її закрашує.

Розцвілися її білі зубки у солоденькій бесіді, гей дрібенький цвіт на калині.

Як дівочила, то парубки божилися, що нема краси понад Плаюкову Марічку.

А тепер лиш по толоці оком повести, — то, бігме, — нема понад газдиню Дуці Никифорового.

Так мене до неї тепер щось кличе, як тоту спрагу до тої водиці, шо нагорі з каменя на сонце перлами розливаєся.

Так дивлюся на її стан, як готур на свою любку, та й свої гадки заговорюю:

— Ба коли ж, любко люба, вертає мій приятель, мій орел сизий?

— А тобі нащо знати?

— Бо знов гадаю іти з ним у бутин.

— Та тепер уліті, Дуцю?

— Будемо ризи робити.

— Хто би так здоров, Дуцю?

Я подивився її в очі та й застидався своїх гадок і замість відповіді ударився в груди, а вона подає мені білу ручку і по-сміхаючись питає:

— У котрий то бутин стелиться доріжка?

— Розповім я тобі, чічко, сьогодні увечір, — кажу.

— Діправди, Дуцю?

— Борше ще одно ребро собі зломлю, а слова не зломлю.

Війт Юзик розставив у холодах двох шандарів і вияснює панотцеві, що толока — то є сільські збори, і він має з шандарями порядку сокотити. Його надали до села десь здалека, і він не раз у коршмі розповідає, що чує такий туск за своїм краєм та за своїми людьми, що якби не вино та горівка, то він би стратився у цій чужині далекій.

Панотець бере попід руку молодого війта, і оба ходять собі під парасолькою та й вихваляють челядь за її роботу, за розпалене личко черлене, за різьблені груди, що, гей мохнаті гусятка, проколюються крізь тоненькі білі сорочки, та за тоненький голос, що стелиться на запашне сіно разом із сонячним промінням і легоньким леготом підіймаєся над толокою та й лине понад лісами ід тим білим голубам, що забирають на крила дівочі та молодичині співанки і несуть їх у голубе небо.

Співають панотцеві, щоби його коровки та й овечки зелене сінце їли, та й правилися, та й повні бербениці молока давали, аби панотець повну комору банушів напратали та й аби тоті бануші і бербениці разом з колачами дівчатам на весіле роздарували.

Співають війтові, що усім молодицям варт любитися також із війтом, бо на війта також складається громада, і він купує молодицям солодкого меду і дає їм сороківців біленьких, як леду, і хоть молодиці ходять босі, то війт із присяжним ходять у чоботіх блискучих, як зеркала.

Легіні покривлюються молодицям, що перед вінчаннем хвалилися, що в них полотен бочка, а як прийшло їм віддаватися — то тільки по пояс їх сорочка.

Відгризаються легіням молодиці, до панотця кукаючи:

Та й кувала зазулиця, та й казала: куку,
Бо вломила дівчинька парубкові руку.
Йде парубок додомочку, там ватерка горить:
Ой щось мене, моя мамко, права ручка болить!

Та най болить, най лупає та най не вгаває —
Та най тота права ручка нігде не сягає!

Панотець радується челядинній і парубоцькій охоті і підходить до Марічки та цікавиться, де той легінь правою рукою сягав, а Марічка вгадує, що, либонь, тота ручка хотіла урвати китицю винограду, якого стерегла пишна та відважна дівчина. Війт не хоче вірити, що той виноград такий неприступний, а панотець вірить і дякує Марічці, що прийшла до нього на толоку та й звеселила всю косовицю, і обіцяє відвдчитись їй на хрестинах сина.

Війт моргає чогось на мене, а в тій хвилі на покоси заїжджає панотцева кухарка на повнім возі та й кличе толоку до полуденку. Я дивлюся, а сіно вже у копицях, вже лиш загромаджується копиці, та й робота скінчена.

Молодиці скоса поглядають на кухарку і питаються панотця, чому приймив собі таку вісповату мазурку, а не якусь красну та делікатну паню, а панотець оправдується, що і над ним є пастир і що той його пастир не зволяє йому красну челядину в себе тримати, аби менша покуса була, бо його ручки мають пильнувати церковного винограду.

Я зажартував, що той пастир добре робить, бо Дуцева Марічка забагла би ще попадею стати, а Марічка долонею рот мені замкнула.

Після полуденку та почастунку скрипники розігралися, а челядь з легінями розтанцювалася, і вся Зарка розспівалася та й розвеселилася ще дужче.

Та й вчинився вечір. Такий запашний, та рошений, та зорями вишиваний, що навіть дрібному червачкові душа радується, і він собі викрісує вогник та й крильцями обносить тоту іскру, аби йому світила, аби люди виділи, який він цему вечорові радий.

Серед танцю десь пропала Марічка — лиш її образ переді мною лишився.

«Мой, мой, — думаю собі, — чи не звела вона тебе із розуму, чи не розлюбила тебе ота запашна лелія?»

Та не ялося мені ломити слово, і я йду плаєм та й, гей хлопець, ловлю у долоні оті летучі вогники, ті світивки божі і надслухаю, як птаха тьохкає дуплами і як потік йде переверці з каменя на камінь та й везе за собою зорі.

Щось нема світла у моєї Марічки!

Але grimнув я у вугол, а вона по третім разі виходить та й кличе до хати.

Та й за нами двері на засуву засуває...

Став день світати, став нашу любість із постелі злегонька проганяти...

Став хтось у двері до хати добуватися та й Марічку ви-кликати.

Наслухаю, а то мій побратим, — аби здоров був.

Скочив я, гей опарений, і сховався під постіль, а Марічка живо рушником головку зав'язала та й іде двері відчинити, кужівкою підпираючись і йойкаючись, гейби у горячці.

Прискіпався до мене такий жаль і сором, що зараз побив би я себе на винне яблуко. Ти, пустий рингачу, ти варт йому побратимом бути? Він поїхав хліба пристарати, а ти йому поганиш ґаздиню? То ти не міг собі деінде найти лю-баску, а лиш таки у хаті побратима? Остатна була би тобі година!..

Вижу, шо упав я у велику провину, але де ж її причи-на? Чи, може, красна днинка? Ні! Може, толока попова? Ні! Може, скрипки з співанками? Також ні... Ага! Вже знаю: то моє ребро винно. Якби воно не вломилося, я би дві неділі не блавучив, а якби я не блавучив, то мені і на гадку не при-йшло би пuste діло...

Входить мій побратим та й просить Марічку, щоби йому помогла коня розтерхати і розсідлати, а Марічка паде на пос-тіль і йойкаєся та й постогнує:

— Не в голові мені, любчику, твій терх, бо я умираю.

— Ба що ж тобі, моя душко?

— Головка мене болить, розпукаєся.

— Та відколи ти, зазулько, розболілася?

— Від учера.

— Та що тобі до головки прикладати маю?

— Біжи чимдух до ворожки, най промовить, най я така молода не гину.

Бере побратим мірку зерна та й дві курці і йде до ворожки, а голоден кінь у вікно заглядає.

Вилажу я з-під постелі і стискаю ручку.

Побратимів кінь знов у вікно заглядає.

А Марічка поклала палець на малинові губки, а другим на мене покивала.

Йду я з хати та й стидаюсь перед конем: аді, така німина божа, а вона вірніша, ніж я свому побратимові.

Кінь зарзав та й питається:

— Чи правда, що газдиню головка болить?

Загегали білі гуси на подвір'ю та й питаються:

— Чи правда то, що газдиню головка болить?

Вихожу на вулицю, а вулиця питається:

— Чи правда то, що Марічку головка болить?..

Ранок почервонів, як шкільник, а на мене паде світ.

ПАРУБОЦЬКА СПРАВА

I

Такий, гей ясінь, високий та кучерявий.

А бгачкий, гей жереповий прут.

Лице, гей зарькою мальоване, на бачках обертається, під шовковим вусом замикається, як братчиків цвіт. Бровами плете дрібні віночки над голубим морем.

Як моргне, то днинка сміється.

Як гляне, то душа потопає.

Як заговорить, то сріблом розкидає.

Кресаня у павах набакир, ремінь цвіткований, сардак на-опашки, нагавиці чирчикові, а в білій ручці сопівочка пи-сана.

Відмахне головою вліво, а кучері русявії вже у праве личко плещуть, вже кров у личку грає.

Чиниться, що нікого не видить.

Йде, ніби прихмарений, чобітками порипує, а сопівкою по нагавиці лус-лус.

Пави 'д ньому сонце прикликають, бовтиці дорогу роз-веселяють, прошивка з-під тварі весну розмітує.

Йде парубок над парубками.

Через плечі дві рушніці навхрест, а за ременем хусточка з васильком.

Вся дорога пахне.

Що молодий, що запашний, що красно убраний!

Рве очі старим газдам та й газдиням.

— То наші сини впали від кулі, а він собі, гей готур, похожає!

— То на наших синів була війна, а на него ні, на Федуся пустого!

— То він невісточки наші з віри ізводить!

— Вийде ще й на него змора, чей утруть йому чемері, чабанови тому!

А молодиці та й дівчата десь з-поза воринки, з-поза сме-річки та й напротин нього:

— Як днував, Федусю-душко?

— Що дієш, Федусику-любчіку?

— Аби-с потривав, Федусику золотенький!

А він ніби не чує, ніби десь далеко гадками мандрує.

А по чобітках паличкою: стук-стук.

А молодиці і дівчата очима: глип-глип та й очі в долину.

А він убік помежи ліщину та й вже пропав, вже над рікою поїть олені під скалами.

Та ще він добре не розглянувся, а на широкій плиті серед рибниці горють мідяні гроші.

Він підходить, гей до пташки, а то циганочка Ція гола рибу ловить.

Зойкнула і саком накрила тесані бедра.

На устах сама вишня, з-під вишні білий цвіт акації сон-це кличе.

Очі, гей оті краснокрилi метелики, що з мідяної лелії мід спивають і дрижать перед бурею.

З мармурової шиї вибігають срібні таляри і коралі та й накривають на грудіх оті рожеві пупінки винограду.

Тоті пупінки ввесь рай у цю долину кличуть.

Задрожала, спаленіла і, гей сполошена русалка, ріку перебрела, у зіллю пропала.

Скочив раз, скочив другий, а за третім скоком досягнув її на березі серед зілля. А на тім місці, де він її спіймав, стадо сивих голубів крильцями злопотіло...

Гей, не дивуйтеся, запашні зела, голуба кедрини, у ріці піно!

Прижмуріть очі, зелені гори-рокити, сизії орли.

Ей, ба чого ж ти, ріко, той красний вогонь так швидко ізгасила?

А поконець пляя гонтові побої крізь смєречину сонцем сяють. Чередарюків двір межі оборогами, межі стодолами та межі колешнями із верха аж над село вихилився, бо Федусь іде...

— Ба кого ж ти, Чередарючко, з села виглядаєш, чи свого Чередарюка, чи отого Федуся мальованого?

— Твій Чередарюк, небого, уже ледви з землі встане, либонь, не здвигнєси із тої могили під Раранчем з-помежи тисячі камратів.

— Твій Чередарюк най з Богом спочиває, а ти покладь високий хрест дубовий на отім роздорожжю, на котрім ти його на війну виражала, йому вірність присягала.

— Та хоть ти його при новім ґазді забудеш, то люди не забудуть, будуть його перед хрестом поминати.

— А за тебе муть казати, що молода удовичка сім літ банувала, а як перебанувала, то весілле зробила, вес двір звеселила, приймака собі приймила!

— Лиш то не такий приймак, що у колешни з маржиною ночеує, але то такий приймак, що у подушках личком пронирає...

— Чередарюк ізріс на талані, а Федуся челядина у двір посадила.

— Бо такого легіника таки варт у хату пустити, бо згонить жаль із серця.

— Варт йому в очі подивитися, так як меду напитися.

— Такому парубкові варт гаєм плай прорубати, чічок під ноги настелити, пташки співати заставити.

— Тоту зелену дубину, та й кленину, та й смєречину варт навкруг двора сонцем позолотити, як цей любчик у молодой удовиці на кріселце сядє.

— А як він заспіває, то хата сріблом дзвонить, — а його герданові ручки засвічуют зорі.

— Лиш йому не перебивайте ви, братчики милі!

— Лиш за ним назирцем не слідкуйте ви, любки молоденькі!

— Та й ти, циганочко Ційо, не збануй на него!

- Най він молодій Чередарючці неба прихиляє.
- Най на Чередарюків талан цей файний приймак сідає.
- Проступіться, зорі!
- Поклоніться, гори, най Федусь іде, най Чередарючку сватає...
- Ба хто ж йому доріжку перебігає?
- Ба хто ж його чорними очима потинає?
- Ба хто ж навперед него ледом кидає?
- Чи не тота чорноока Ція білявенькій Чередарючці долю відбирає?
- Лиш не ломи собі свою красну головку, молоденька Чередарючко гожня!
- Не хмарся, файна любко, най Федусь іде, най друга весна твоя розцвітаєся...

II

- Пішли в церкві заповіді, пішла селом догана:
- А він знає розлюбити та й знає здурити.
  - Йому перли під ногами, а він їх толочить.
  - Він із цвіту лиш мід іспиває.
  - Його голос: чорна зрада.
  - Його серце: писаний камінь.
  - Його віра: буйним вітрам міра.
  - Аби йому послідна година була!
  - Аби його шибеничка не минула!
  - Аби його всі громи убили!
  - Аби його води утопили!
  - Аби його вогні іспалили!
  - А як його бола возьме, то най бере і тоту, що його на світ породила.
  - Тоту порохню жовту, що ззамолоду навіть циганові голову крутила.
  - Тоту старицю послідну, що на багацький талан зуби закусила.

- Тоту зведеницю громадську.
- Та й Чередарючку най грім не минає.
- За того, що як свого Чередарюка на войну виряжала, то йому віру присягала і тоту віру ізломила.
- За того, що свою білу лілею запорошила.
- За того, що Федуся полюбила...

III

Розбіглися дівчата лісами-ізворами, темними ярами.

А всі до Федуся на побережниківку.

А всі із розвіяними вінками.

— Де ж ти, парубче над парубками?

— Де ж ти, любосте над любостями?

— Де ж ти, вірносте над вірностями?

Побережниківка не відчиняється і завертає дівочі голоси на ліси, на трави.

Лишень Ція мовчить, не голосить.

Але дівчата ще домів не вернули, а їх деді вже все перезнали.

А дедю болить серце за свою дитину.

Зібралися всі сімнадцять та й Федуся до суду завдали.

— Най знає, як людям шкоду робити.

— Най платить за вінок, за неславу.

— У нас діти чемні!

— Нам люди лучалися!

— Ми гадали, що він годний парубок, а він громадський любас!

Беруть деді доньок навперед себе і ведуть до міста до суду.

— Буде він знати, як нам діти калічити!

— Буде він рідну неньку проклинати, що його на світ породила!

— Буде він пам'ятати, кому дитину кабзувати!

— То раз обмінник!

— То раз кулешінник!
— Смага би йго втяла!
— Понад дорогою птаха летить, а все у парі.
— Полянками звір брикає, а все у парі.
— Навіть ота бідна мурашечка будує купину у парі.
— А він збавив сімнайцятєро та й забав Чередарючки, тої тополі високої, тої гуски білої!..

Деді межи собою вихвалювали свої доньки попід небеса, а цигана випитували, чого його Ція все усміхнена.

Циган спершу здвигнув раменами і відповів, що кожда циганка приходить на світ вже усміхнена, а відтак ударився в чоло і пригадав собі докладно, що перед семи роками був з Цією на храму у Путилові, а як вернув, то застав жінку та й любаса у хаті. Ція розсміялася була, а він вхопив клевець та й ударив жінку в голову коло вуха. Любас утік, а жінка йойкнула та й душу віддала. Та й відтоді Ція все усміхнена, але зато все мовчить і дуже мало говорить. Треба їй великої музики, аби вона охоту дістала. Але як розохотиться, то черевики зараз горять, гет їх перетанцьовує.

— То у мене така дівчина, гей буря: доки верем'є, то вона тихо, а як зляже негура, то не попадайся їй в руки!

Дівчата подалися наперед і, вдоволені з того, що їх деді перебрали їх журу на себе, перекидалися жартами або співали дівочі співанки.

Ція, сяючи жемчужним чільцем та згардами, співала весільної й біленькими зубками метала цвіт на оливне личко, коли понад дорогу голуби перелітали.

— Ба чому ти, срібна Ціє, весільної завела?
— Бо йду на весіллєчко, зазульки мої пишні, сестрички найсрібніші.
— Один князь нам усім, Цієчко пишненька!
— Князь один, та княгинь забагато...

У суді застали вже Федуся розпертого на лавці, але стерпили, аж увійшов суддя із писарем.

Суд засів під стіною під білим орлом, повів оком і питає:
— То ти, Федьку, такий майстер?

Дівчата помаркотніли і похилили голови в землю, а деді сердились:

— Що ти, хло, ше не признаєшся?

Суд дальше питає:

— Признаєшся чи перечиш?

— А ти мав би сумлінне перечити, Федоре?

Дівчата підоймають головки і краєчками очей шлють йому свою погорду.

Суд свого допитує:

— Ну, був чи не був — прирікав женитися чи ні?

Деді впадають:

— Де ж би цей не був? Він ціле село перебушував, у него жила живо грає, ой, ще й як грає!

Дівчата червоніють і соромляться.

Федусь зазирає кождй дівчині в очі і посміхається.

Дівчата м'якнуть, як повісмо, лиш Ція згорда поглядає.

Суд хоче писати, що Федусь перечить свою провину, а деді кидаються, як скажені:

— Пани преславні, світїт свічки, най дівчата присягають, най цей друк перед судом не бреше!

Суддя уговкує дедів доганою:

— Ціхо, бадіки, він нічого страшного не зробив, державі акуратне таких треба, аби держава росла, аби множилася!

Деді одерзнулися:

— Як державі таких треба, то ми не боронимо, але нам такі потрібники лишень шкоду роблють.

Суддя лускає кулаком у стіл і кричить, що якраз бадіки брешуть, бо дівчата за такими пропадають і тої шкоди не бояться.

Дівчата накрили очі рукавами, лиш Ція дивиться краєчком ока на Федуся, який по словам судді випрямився і зареготався, начеб глумився над дівчатами і їх дедями.

Бадіки відпалюють судді, що, може, чиїсь доньки раді такій шкоді, але не газдівські та й не їх доньки, а суддя поправляється, що їх донькам гонору не відбирає, але най бадіки знають, що за таке діло нікого не вішають, бо то парубоцька

справа! Відтак ще раз питає Федуся, чи признає свою провину та чи залагодить маєтком оскорблені дівчата.

Федусь гладить вусок і підсміхається до дівчат, а по хвилі, червоніючись, відрікає:

— Преславний суде! Признаюся до провини з усіма цими дівчатами і всім їм по моргови землі перекидаю, лиш за одну Цію не маю провини ні за макове зерно та її не залагоджу, бо вона тогди була... вибачте... гола...

Вся судова кімната порснула сміхом, а Ція як напро- тив Федора стояла, так з-під запаски довгий ніж видобула і в один мах його у Федусевих грудях утопила:

— На, маєш голий ніж у серце за мою любу́ голу, за твою наругу безчесну!..

Федусь захитався та й горілиць на землю повалив- ся, а з-під його серця кровця дівчатам під ноги почюріла...

Дівчата йойкнули, бадіки остовпіли, а суд побілів, як стіна.

А коли відтак шандарі прискочили і виводили надвір усміхнену Цію, то бадіки били кулаками в чоло і нарозум- лювалися:

— Святе ваше, пан судійо, слово, що це парубоцька справа!

Ранні твори

ОПОВІДАННЯ

КЕРМАНИЧ

I

— Ей, лишися, мій бадічку, сего року дома, та не сити себе, мій любчику! — говорила Оксана до свого чоловіка Івана Саїна.

— Та пек тобі, — сказав Саїн, — з твоїм «лишися». Чи ж не сором було б, аби хирляві плотарі аж у Новоселицю пускались, а їх калфа-корманич дома вигрівався?

— А я таки ще раз тебе, бадічку, прошу: не йди, не ситися! От чув-єсь, що сталося із покійником Дідичевим Іваном!

— Ет! що мені там Іван Дідичів! То не чоловік, а комарина був, прости мені Боже!

— А ти ж гадаєш, що вода питає, хто комарина, а хто силач?

— Коли хоч знати, то й не питає, а мене вже вода досто-метно знає.

— Та зваж і те, що то слотливий рік, дощі за дощами перепадають та й Черемош аж казиться.

— Оце якраз на мій млин вода! Завтра під вечір у Чернівцях стану. Не гризися, моя сиза, а ліпше йди та лагодь мені бутор на завтра. Мені вже не першина по Черемошеві гуляти. Не журись за мене, душко! Ей, а то хто такий коло дровітні порається? Ану, споглянь! А! то наше золото, наш Семенко дорогенький! Ану ж бо глянь, якого ми робітника маємо; не бійся, вмру, то не меш бідувати. Ой ти, моя потіхо, ходи 'д мені, Семенку! Боже, як втомився, аж піт з чола ллється.

— Я, дедику, для вас не так працював би, коби стало сили, а то лиш махну топірцем, вже й головка...

— Болить, синку, правда?
— Ні, дедику, не болить, але зігнути не мож.
— Та що ти кажеш? Поперек тебе болить?
— Ні, ні, мене нічо не болить, я здоров, тільки головка моя...

— Но-но, синочку мій, моя ти надіє, воно лекше стане.
— Пістунчику ти мій, — сказала ненечка та й пригорнула його ід собі.

Семенко справді хирлявенький собі був.

— Не журися, Оксаночко, — сказав Саїн. — В людей ще утліці на парубків виростають. І наш Семенко виросте, очунає, ще й вояк з нього буде, як колись із мене. Пусто сумувати, давай харчувати!

II

Лишень на божу днинку збиратись стало, а Саїн з товаришами в дорогу лагодиться. Оксана з Семенком так і ввихаються, що й казати, а нищечком обидвойко плачуть. Бачить те Саїн, та поводитьсь, начеб йому байдуже було. А на товаришів-плотариків так і гукає собі. Просто калфа!

— Коли тебе, бадічку, сподіватись? — промовила Оксана.

— Тогді, коли вода 'д горі обернеться, — пожартував Саїн.

— От не говорив би-с таке, а то ще в лиху годину припасти могло б. Мені й так щось дуже тяжко. Сохрань Боже від якої пригоди!

— Та й ще що?! Може, ти хотіла б, аби Черемош по дорозі нас до сну вколисував, чи як? О, коли б він собі так починав, не звався би гуцульськов ріков. Але що про це й говорити? Ану, товариство, бутор в руки та й ід горі!

— Слава небесному! — гукнули всіма.

— Здорова ми будь, Оксаночко-чічко! Здоровий будь, моє люб'ятко Семенку!

— Щаслива вам, дедику, дорога! — з слізьми відказали обоє.

— Ходімо ж тепер в добру годину. Аби-сте здорові!

— Гостіть здорові!

III

Минув тиждень, минув другий, і на третій стало збиратись, а Саїна як нема, так нема. Весна, гей дівчина-веселиця, цвітом уквітчалась. На зарінку над Черемошем дівчата полотна та пряжі білють, перуть, жартують та регочуться. Неподалік на прибитій дарабі сидить блідий Семенко та на воду поглядає, а все ід горі. А дівчата сивоокі, чорноокі шуткують собі з нього. Що їм за жура?

— Така біда, — кажуть, — хирлява, на нас ще й дивитись не хоче!.. Заспівай-ко ще, Семенку, ану-ко, ану сам або з нами! — крикнула Юстина.

— Боже помагай ті, Юстиночко, мені не до співу. Пішов дедик дараби спускати та й і не вертає. Інші плотарі ще там тої середі поприходили та й нічого казати не хочуть. В хаті ненька слабі лежуть, йойкаються, що й слухати гляба. До того ще присяжний забрав шмате й одержину за податок, а жиди сірину за довги...

— Ей, що тобі, не тоскуй, от борше заспівай з нами; дедик верне, неня подужає, все то ізміниться.

— Хіба на гірше, Юстино.

— Та бо ти все своєї, співай, кажу!

— Ні, мені тепер веселим не бути; годі мені тішитися, коли душечка недобре віщує. Бувайте здорові!

IV

— Що ви оце кажете, куме Тимофійку? Саїн покійник?

— Ого, аби ми здорові, кумочку Юрійку. А страшну має небіжчик смерть. Най Бог від такої кожного ратує! Та ще коби хоть за свою кров, а то за нехриста...

— За якого нехриста оце?

— Таже за вижницького Майорка.

— За Майорка?.. За оту п'явку, що хотів його задурно до криміналу всадити, що, адить, сам покрав тертиці, а на Саїна звалив крадіж та ще фальшиво й присяг?

— От і бачите, що за того самого. Покійник усіх навидів.

— Кайтеся, люди! Ото чоловік! Та де то саме покійничок минувся?

— Таки під самим Сокільським, перед Смеречинов. Повінь прийшла та й Майоркову дарабу сторцаком пустила. Майорко пропав, а покійник як стояв так і скочив за ним. За добрий-таки часок виринав із Майорком в руці. При-таскав його 'д його дарабі і верг на ню трохи що не вмерлого. А втомився, сердега, був вже добре. Але ймився од-нов руков дараби і вже мав вискочити на неї, а то, знаєте, надлетів ковбок і гримнув покійника против грудей. Дивимося із нашої дараби, а нашого Саїна вже нема. Коби хоть один був з нас пливак, а то нікому було й поратувати.

— Та коби-сте хоть тіла були шукали!

— Ей, ми шукали, кумочку, та, знаєте, які там плеса, а в по-вінь, то й бесіди нема. Міркуйте собі, ціла Смеречина під во-дою по ремінь. І хто зна, чи туди небіжчика не занесло, бо туди вся вода справилась була. Гай-гай, що то вода може! А! Така вже, відай, була Божа воля. Царство небесне його душечці.

V

В селі кого не зустрінути, всякий про Саїна говорить. «Шкода, — кажуть, — небіжчика, добрий був чоловік, та ми-нувся так жасно».

Семенко все то сяде на приспочці, то зірветься, на улицю вибіжить, дедика виглядає. Ні слихом не слыхать, ні видом не видати!

Аж у п'ятницю понад вечір ішла тітка Настя із міста та й вступила по дорозі до Саїнів.

— Дужий, здоров, Семеночку? А йди ж 'д мені, дам ти бублика, бо дедика Черемош вже не пустить ніколи. Не вернеться він до тебе та й не приголубить і колачиком не обдарує.

— Що, що, тіточко? Що кажете за дедика?

— Ей, ні, нічого... Ти, видно, нич не знаєш, синку. Та що ж, не тоскуй, бадечко твій у Бога.

— Ой горечко! Не живуть? Умерли? Ой долечко, ой падочку... Тіточко! Що ви оце говорите? — Та й захлинувся від плачу.

— Гей, Оксано, а дай же хлопцеві води, дивись, як по-синів! — крикнула Настя, а поки що сама взяла та залила хлоп'яточко водицею студеною. Кликнула Оксану вдруге, а її й не чути. Ввійшла в хату; тут аж серце з болю рветься. Мати Оксана лежить у гарячці на постелі, біля неї маленька дитиночка пищить неповита; скрізь кириня, їй-богу!

— Та що це ти, Оксаночко, слабуєш, сестрице, та й людям знати не даєш?

Оксана не відзивається.

— А може, так кріпко заснула, щоб заспати несподіване горе?

— Ні... ні... що?... коли?... Іван прийшов?

— Прийшов, прийшов, — каже Настя, — ану-ко підведися, Оксаночко.

— Ой... люди кажуть... ой... кажуть... ні... я его виджу... який красний сидить... в Смеречині... о... о... в білій сорочці... йду 'д нему привітаюсь... Семенко мій... Марічка моя... о...

«Ой падочку мій, се гарячка в неї», — подумала собі Настя, а тут і мала дитина вже таки синіє, конає. Взяла швидко води в глечик, охрестила сама й Марічков назвала, бо таке ім'я Оксана в гарячці вимовила. Відтак розтопила в печі, припрятала, дитя скупала, уповила й матері його мокру хусточку до голови приложила, сусідоньку прикликала, дозирати попросила та й до своєї домівочки помандрувала. А Семенка на другий день із полудня під тинем сплячого знайшли. Засипляв горе.

VI

Саїнів усі в селі любили й навиділи. Отже ж тепер двіри в їх хаті не запирались. Одні приходили, щоб потішити, розговорити та хоть трошечки тугу з серця розігнати, другі з зіллячком, з вареною калиною та медом, аби недужій Саїнісі гарячку прогнати. А в неї, небоги, щораз більше життя пропадає. Ні говорити вже, ні в рот нічого взяти не може. Прийшли й кривні, близькі й далекі, та й заголовили. Пішла Настя до старшого панотчика просити, щоб висповідав і законив недужу. Панотець саме тоді по обіді спав. Настя ввійшла до кухні, яла панночці вповідати про Саїниху та й розплакалась. Схопився панотець і влетів до передпокою. Панночка, дай би їй Бог добру долю, пішла й все татунцеві розповіла. Сейчас післав панотець по паламаря й з «божим тілом» до Саїнів пішов. Добрий це був панотець, розговорив, порадив і сам ще по лікарю післав до міста.

VII

Сонце під обід уже було. В Саїновій хаті плачі та падькання, що й слухати годі. Мала дитина плаче, не вгаває, Семенко коло неньки заходиться від плачу, а другі те бачать та й собі сльози утирають. Оксана лежить, неначе мертва. Приїхав лікар, пообзиравав, попукав, записав рецепту, але все щось вовком на всіх позирав, гейби біснுவатий. Настя запиталась його в сінях, чи є яка надія. Він і пробурмосив: «Кобіта завше так по породзе», — та й від'їхав.

Що робити? Приймила Настя й те; добре, що хоть так потішив за десять левів. Взяла ж вона тепер з грядок звій вибіленого полотна чісаного та й скочила до міста. Заставила у жида й ліків за ті гроші в аптеці купила. Млівіч таки й домів вернула. Прийшла та й те, що полишила, застала. Ніколи сидіти.

Закотила рукави й стала поратися. От незабаром прилагодила всего: і чаю горнятко цукром засолодила, й молока гарячого налила, і розсолу з рижом, і порошки з аптеки в воді розпустила. Всего, всего понаставляла перед Оксаною, чого лишень душа забагає. Зводить її й принукує, та що ж! Душа не приймає. Ледве-не-ледве порошками залила. Видить добре, що не на гаразд іде, та й вже не відступає від хорої. Сидить біля неї й уважає: коли лишень пробудиться, вже й ліками й молочком заливає. Так проминув день, ба й другий. Третього полекшало Оксані. В сні менше говорить, а прокинешь, то й їстоньки забагає. Настя з того рада та й усього їй від добрих людей приносить. Семенко також все коло нені та коло своєї маленької сестрички.

Поволеньки згодився, біднесенький, із своєю долею.

VIII

По двох неділях підвелась Оксана з ліжка. А глянути на неї, то й не спізнати, тіль людини та й тільки. Бувало, у верем'я вийде на костурі і сяде на приспі против сонця і дивиться на світ божий, на малий садочок черешневий, на вишеньки, що рум'яними китицями украсились, та на хрещатий з шлюбного вінка барвінок у своїм залишенім городчику. Відтак гляне на двійко діточок своїх, що коло неї одно другого на руках держить, зітхне тяжко та й задумаєсь. А з очей тільки сльози поллються. Перед нею стане її чоловік любенький, його смерть нехристиянська, стане та й кроїть ізболіле серце. Ще й будуча доля її сиріток стає перед нею й кроваві витискає сльози. Нараз очуняє, прокинеться і з дітьми розмовляє.

IX

От і зима настала. Крепкі морози не дають віддиху бідним людям. Студений вітер все прошиває, й хати ніяк не

обтопити. Та ще й топлива нізвідки взяти. Багачі рідко коли бідному чоловікові в пригоді стануть, хоч і цілий рік їм невпинно працюй. Підеш у ліс, назбираєш хворосту, а тут перебігне тя побережник, забере все ріще, наб'є, ще й до штрафу запише. От таке-то лихо!

Коли кому, то Оксані ся зима найбільше далася взнаки. Нема кому дровець постарати, нема кому одінечка придбати. В хаті студінь, що й прив'язана собака не вдержала би-сь. Піде в ліс Семенко, але що то! Воно, слабе небожатко, принесе крихіточку ріщечка та й по всьому. І справді, годі вже було б прожити Оксані, коли б не ласкавий панотець, що підпомагав її, бідну. Бувало, в неї ставало хліба до нового й грошики в куфрі про всяке стояли, а тепер всюди пусто. Знак, що батька в хаті не стало. Пішла б на заробітки, та дарма, не годна робити й багачі не приймили б, а най би і так, то малу дитину на весь день полишити годі. Не приходитьсь інакше, як таки Семенком заступатись. А Семенка й заставляти не треба. Сам він для неньки хоч куди піде.

В один раз вибрався він був у Смеречину оберемок хворосту роздобути. Збирає, збирає, аж дивиться, якийсь бадіка порається коло замуленої вербової ковні. Дивно йому стало, коли чує: «Семенку, Семенку, а йди сюда!» Вмить станув він коло бадіки.

— Здорові були, вуєчку! — промовив.

— Здоров був, синку.

— Чого ви мене оце кликали?

— На, подивись, чий це хрестик і оцей ретязь?

— Ой... ой... бадічку, та це дедиків хрестик, це дедиків ретязь! Падочку мій нещасливий!

— Жди, небоже, не плач! Он під сею ковнею кості твого дедика замулило. Кості та й більше нічого, а з тобівки ще лишень бляшки остались. Сей хрестик, синку, і я пізнаю добре, це від моєї сестри Оксани. Покійничок все його при собі носив. Не плач, сину! Ходімо похорон лагодити.

То не голубка сиза з потятами-голуб'ятами за голубом квилить-проквилляє, то Оксаночка із Семенком за Саїном плаче і ридає, то товариство на погребі свого калфи-керманича слізьми заливаєсь.

Гадаєте, що Семенко з Черемошем у гніву? Сохрань Боже! Як лиш став парубочити, то і до керми взявся. Тільки він вже не керманичем, бо хирлявенький собі вдався. І досі плотарює, а Оксана ще й свою Марічку дорогеньку за плотарика, ба ще й за керманича віддала. Така-то вже наша гуцульська вдача: огонь пече, а ми йому насупротив!

НЕЧАЯНА СМЕРТЬ

(Ескіз із великоміського життя)

Дзвінкі удари ратушевого годинника, що проголосив одинадцяту годину вночі, прискорили хід деяких людей, а тим самим і хвилювання осінньої мряки, що залягала просторі вулиці столиці Австрії.

Графові К. були ці удари дзвона байдужі. Йому не пригадували вони обов'язків. Він нарочно вийшов під сю пору на прохід, щоб собі самому вволити волю та й своє вдовецьке спання проміняти на інше. Хоч п'ятдесятка літ виринала йому перед вічі, то все ж таки невичерпаний фонд багатой спадщини підпомагав забаганкам, що взяли верх над силою волі. Він ішов собі помаленько; коли зустрів яку жінку, то навіть зупинявся на хвилинку і споглядав за нею, доки її не закрила мрячна темрява.

Нараз приспішив і він свій байдужий хід. Навперед нього дався чути живий розговор, забарвлений тонким плаксивим тоном одної людини.

Довкола світла вуличної лампи ігралися дрібнесенькі крапельки мряки. Ті, що дотиснулися ближче самого саява, становилися рядом у срібляві промені й неначеб глузували собі з тих, що осталися позаду та й попали в блідаву, мертвецьку краску. Тим блідим промінням освітлений маленький гурток людей обступив п'ять-шістьлітню дівчинку й допитувався, де її батько, мати, у кого передше перебувала, як зветься і т. ін. Плачучи, відповідало небожатко дрозжачим голосом, що батька не знає, мати умерла, покійна кликала її Льолею, що до міста привів її вуйко Франц і лишив саму, а де він мешкає, вона теж не знає.

До сего гурту прилучився й граф К. Коли довідався, що се на ласку і неласку долі полишене дівчатко, приступив ближче, засвітив сірник, глянув на твар і в очі, засміявся, а рівночасно й пожалував біднятку та й велів завести до себе на прожиток. «Мені, — сказав він, — серце крається на вид полишених». Один із гурту завів дівчатко до графського помешкання.

Дивний той час людського життя. Кому дається він узнаки своєю довготою, кому пливе бистрою хвилиєю гірської ріки. Панна Льоля й не оглянулася, як її на сімнадцятий рочок поступило. Звісно, мовляли, в гаразді і час міри не має. А її гаразд неабиякий.

Граф К. зайнявся її вихованням, як би питомої донечки. Не жалував для своєї пестійки гроша сей бездітний вдовець. Вона ж сама не знала, звідки взялося це її велике щастя. Скоро згодилася із несподіваною, симпатичною судьбою та й кликала графа К. своїм батеньком. Нужда з перших дитинячих літ забулася, а навіть і на вроді не полишила ніяких слідів.

Льоля процвітала, мов калина у лузі. Рясні брови, мов дві веселочки, замережали голубі її очі, губоньки, мов дві ниточки коралів, накрили жемчужині зубки, рученьки начеб у росі злеліялись, а руса коса гадюкою до пояса звисала. Словом: як зоря зоріла...

Та не довго пишатись розкішній квітці-лелії в панському городі. Пан зітне її в самому розцвіті на марний букет. Вона втрає свою безпорочну, чудову красу, принаду й пахощі, зів'яне та й піде в поневірки...

Ще сімнадцята яр-весна Льолі не минула, як граф К. завів її на шлюб перед престол. Дивувалися знайомі, що дід з дитиною повинчався, та що ж йому людські поговірки!

Льоля і не розбирала сего; як батенько велів, так і зробила. Що воно таке шлюб, що подружжя, то вже сам батенько неперемінно знає, а її не доконче.

І знов минають літа, та вже поволеньки. За років чотири достатки графа К. не змінилися, та його подруга Льоля

змінилася. Вперед веселе, говірливе дівча посумніло тепер, мовби молода березонька восени. На самоті то й заплаче, а мужеві у вічі насилу лишень усміхається. Вона аж тепер розважила те, що з нею сподіялося. Її серце запалало любов'ю, а любити нікого, бо подружжя хоть добряче і люб'яче, та все ж не до пари. Вона пізнала свою неволю. Рада б з неї висвободитись, а тут годі. На саму згадку висвободження стає перед нею холодний, безприютний світ, тяжка борба за життя, а її тепер добре живеться у багатстві. Так і замикає вона всі свої гадки словом «судилося»...

Однак серце своє право знає...

До графа К. часто заходив його приятель оберст враз із своїм сином Едгаром. Старенький граф забавлявся з ними дуже радо. А й Льоля чогось веселішала в їх присутності. Скоро б два дні їх не видала, то вже й пригадує заздалегідь мужеві, що оберстам годилось би візиту віддати. А муж-дідусь чого б не зробив для своєї молоденької подруги? Він життя за ню дав би, не то що! Тож і густо-часто гостилися взаємно сі два знайомі доми. Молодого, русявого Едгара любив граф К. так і з-за його уложення та ввічливості, як і з-за того, що був сином його приятеля. А Льоля? І вона полюбила його крадькома із-за гарної вроди, полюбила, бо бажала когось любити. Едгар знав про ту любов і по-майстерськи піддержував її, себто своєю взаємністю. Покров мовчливої і зручної тайності заслонив перед графом К. перший акт їхньої любовної драми. Та оно лишень дати серцю волю, то з розумом тоді попрощайся. Як же Льолі поводитись розумом при яснім сонечку Едгарі? Золотокрила мотилька упивається солодощами цвітів та й не зважає на те, що не раз отрую може спити. Льоля потурала серцю!..

Другий акт любовної драми не укrywся вже перед графом К. В ньому закипів пристрасний гнів супроти невдячної й невірної супруги. Зрада, заплачена любов'ю і добротою, боліла й соромила його. Він прогнав від себе Льолю, а вслід за тим постарався й о розвід.

Мов степовий сугак, опинилася тепер Льоля на вольній волі. Одинока її надія, Едгар, відцурався від неї. Вона почула себе круглою, німічною сиротою. Бо і що ж їй, бездомній, на світі робити? Працювати не вміє, не привикла і не хотіла б, а першого-ліпшого місця не візьме, бо і тяжко, і соромно. Без довшої надуми вибрала вона собі ту дорогу, що нею пішли вже тисячі товаришок подібної долі, дорогу, що її промостили неслухні моральні відносини суспільності. Вона пустилася на легкий хліб, оплачений тяжкою неславою...

Як у старій немурованій криниці помутить хто воду, то вона не придатна до пиття, докіль не осядеться, так не придатний до життя був граф К., доки час не втихомирив зворушених пристрастей. Голос любові до невірної Льолі мучив його найдовше. Нарешті й він затих. Граф К. не приписував собі найменшої вини. Після його думки Льоля повинна була його вірно любити вже для самої ласки й доброти, з котрою він все відносився до неї, «простої» дівчини. Тим вірнішу любов — гадав він собі — була вона йому винна, коли стала його жінкою. Звичайно, чоловік собі не воріг. Навіщо мав би граф К. сам себе обвиняти? Тож і зживався він удруге зі своїм вдовецьким станом. Та тепер стало чогось німо, глухо і сумно в його домі, так як у густому лузі, коли не стане в нім пташки-щобетушки.

Одного вечора граф К. знов вийшов під одинадцяту годину на місто, щоб своє вдовецьке спання проміняти на інше. Знов переходив він байдужно через вулицю, що перед шістнадцяти літами здарувала його пам'ятним дарунком. Тут замітила його жінка, що походжала собі сюди ще байдужіше від нього. Вона зближалася до нього нарочно. Він станув, оглянувся і поспитав її, чи далеко мешкає та чи може йому товаришити.

— Ходить, пане, недалеко, під другим числом сеї вулиці, — відповіла вона з усміхом.

Ледве вислухав цю відповідь граф К., як ноги і сила стали виповідати йому службу. Голос тої жінки був для нього громовим ударом. Страшно застогнав, неначеб пекольні вогні в ньому розжарілись, проговорив тихцем слова:

— Це Льоля... Льоля... ах... — І повалився вже без життя на хідник.

Льоля — то вона була — зареготалася байдуже й побігла даліше людей зустрічати...

На другий день стояло між посмертними оповістками в часописах:

Графа К. постигла вночі на вулиці М. нечаяна смерть.

Відень, 3-го падолиста 1897

**СВІТЛЯНИЙ ПАННОЧЦІ ОДАРЦІ,
ДОНЕЧЦІ СЛАВНОЇ АВТОРКИ «ШЕСТИКРИЛЬЦЯ»
В НЕЗАБУДЬ**

Та кувала зозулечка, де би не кувати!
Віді буде за Одарков мамка банувати!
Ой не буду, моя донько, не буду, не буду,
Ти за гору, я за другу — за тебе забуду...

Бо кувала зозулиця в кожному закамарку:
Нема в світі над то личко, нема над Одарку!
Бо кувала зозулиця за лазом, за лазом:
Недалеко вже миленький, лиш за перелазом.

Бо кувала зозулиця, сіла на барвінчик,
Недалеко вже миленький, купує перстінчик.
Ще вгадує зозулиця на тій полонинці:
То серденько Одарчине, то сонце у днинці,

Воно сіє яру весну в лісі й на царинці,
Розвіває холод-хмари на всій верховинці.

Ялося ти, Одарочко, верхами ходити,
Ялося ти, молоденькій, зорею світити,
Понад вітварем любові весь гай чарувати,
На голубів пишнокрилих пальчиком кивати.

Перестаньте, ліси-води, на тот час шуміти,
Так як буде Одарочка за гору летіти.
Бо як буде Одарочка гору оминати,
Тото буде паніматка сльози обтирати.

Не дивуйтесь, паніматко, тій писаній долі,
З великого серця вийшли: Одарка і зорі.

Та кувала зозулиця, кувала й навроки,
Коби вдати заспівати, коби до притоки...

В Снятині,

в андріївський вечір дня 12.XII.1925

СИВ-СОКІЛ

На крутій горі сив-сокіл сидить,
Очима кружить, далеко видить,
Очима кружить, гадками летить.
Гей дивиться він краєм-Дунаєм.
Краєм-Дунаєм Юра іграє,
На гусліх дзвенить, коляд співає.
А на Дунаю корабель плине.
А в тім кораблі гречная панна,
Пишная панна, красна Марічка,
В кораблі сидить, сокола бачить,
Стрільця із війни надівається.
А Юра іде, три дари несе,
Три даруночки, всі для Марічки:
Перший дарунчик — павяний вінчик,
Другий дарунчик — срібний перстінчик,
Третій дарунчик — срібну трембіту.
Павяний вінчик — та до вінчання,
Срібний перстінчик — до обмінення,
Срібна трембіта — до трембітання:
З крутої гори та й з Черногори
Поза Підгір'я до схід сонечка,
На ріку Дністер — на ріку Дніпер,
На вітцівщину — на Україну:
Що Юра спіймав буйного Тура,
Буйного Тура з-над ріки-луга.

Гей як затрубів та стрільчик Юра,
Всю кригу розбив й осідлав Тура.
Приймила дари гречная панна,
Врадувалася ще й зоря ранна,
Врадувалася у морі риба,
У горах зело, на ріллі скиба,
У степу трави й кожна могила,
Врадувалася вся Україна:
Що убив Юра гордого Тура,
Що трісли леди і ожеледи,
Що розтворились Турові тюрми,
Що колядують гусли і сурми...
Краєм-Дунаєм корабель сплине,
У Київ-місто сив-сокіл злине.

НЕДОПИСАНІ КНИГИ

В неділю рано кури запіли,
А ще раніше та й Юра устав.
Ой устав, устав, три свічці всукав.
При першій свічці коника сідлав,
При другій свічці у степ виїжджав,
При третій свічці вже конем іграв.
Хвалився Юра перед ворогом:
Мой, нема в тебе такого коня:
Золота грива землю укрила,
Почерленила та й побагрила —
Срібні копита в землю тупають,
Мармур лупають, церкви складають:
З трьома верхами, з трьома хрестами.
На першій хресті — сонечко в весні,
На другій хресті — місяць у креслі,
На третій хресті — зоря із моря.
Під кожним верхом стоять престоли,
На тих престолах червоні книги,

Писані кервов та й багнетами,
Шибеничками та й гарматами.
Бо що ж ви, книги, повістуете?
Повістуємо та й бануємо:
Що є ще карти нерозтворені,
Що є ще церкви та й некінчені,
Що є ще книги недописані...
Що не всі свічки та й запалали,
Що не всі Юри та рано встали.

«ТА НЕ ДУМАЙ, МАРУСЕНЬКО...»

Та не думай, Марусенько, не думай, не думай!
Пшеничка ся уродила, як у полі Дунай.

А як будеш, Марусенько, думати, думати,
Буде твоя та й пшеничка в полі зимувати.

А у моїм городочку та виріс леночок,
Кобих така до роботи, як до співаночок.

[Ой] на горі жито, жито, а за житом вода,
Не дай личко цілувати, дівчино молода.

Не дай личко цілувати, з розуму ся звести,
Не дай свою русу косу без братів розплести.

Вітер віє, вітер віє, березов леліє,
Але гуцул миски мие, гуцулка не вміє.

Ой кувала зозулиця та ліси точьила,
А відків ти, дівчинонько, чи не з Яворова?

Ой зацвіли черешеньки на цілу долину,
Била мене моя мамка через легініну.

Ой кувала зозулиця, кувала, бінчыла,
Уже бо ся багачеві співанка скінчила.

Сидить коте на воротіх, на вітер си здуло,
Я би сесе не говорив, якби так не було.

ПАРАСКА

Та кувала зозулечка межи бодяками,
Кличе мене Парасочка білими ручками...

«Негаразд ми, файна любко, та й тебе любити,
Бо у мене лиха жінка, буде мене бити...»

«Та не бійся, мій любчику, вінчаної жінки,
Знають її всі річеньки та й усі зарінки...

Знають її всі долини, та й всі полонини,
Й густі корчі ліщинові, холоди крушини...»

«Бодай би ти, Парасочко, легенько ходила,
Що ти мені та й сліпому очі відтворила...»

Та й пішов я до Параски лиш голі два разки,
Вона мені показує всі три перелазки:

«Оцим будеш приходити, оцим відходити,
А цим будеш утікати, та як муть ловити!»

«Най тобою, моя любко, опир возить лати,
Бо ледві я через тебе удержуся хати...

Бодай би ти, красна квітко, голубенько цвіла,
Що ти мені в хаті любість та й заколотила!»

ВЕСНА

Зелена левада вкрилась цвітками, гей дівчина-красавиця. Золоті метелики упиваються медом, а сонечко своїми проміннями, мов легіник, скобоче та цілує леваду. Легкий вітрець перечиться з сонцем, прилягає їд квіточкам та й собі їх цілує.

По леваді проходжується її власник, пан в дорогім одіню. Йому забаглося вибудувати тут літню альтану, де би міг собі вигідно сидіти і вдихати пахощі весняних цвітів. Найкраще під альтану видалось йому місце під калиною, що неподалік зазеленіла. Він прямував туди. Під калиною розстелився зелений барвінок на якійсь могилі, над котрою клячть похилена, стара бабусенька в латаній свитині.

Вона цілує барвінок та зрошує дрібними сльозами. Чудова весняна краса не сміється до неї, тільки плаче. Зелена левада тяженько стогне враз з нею, а сонце не ясніє, тільки червоніє.

— Доню моя, — голосить вона, — обізвися з сирої могили до мене. Навіщо ти на отсій калині життя собі відобрала? Із-за неслави, що її заподіяв тобі отут на роботі пан? Що неслава? Я б підпору тепер з тебе мала і з голоду не вмирала б. Ти ж не винувата.

Пан почув виразний плач бабусі і віддалився.

Він не будував уже на цім місці альтани...

ЗАМОРОЖЕНІ ФІАЛКИ

В дівочому городчику зацвіли фіалки. Весняний мороз не пощадив їх, заморозив. Чого вони так вранці яр-весни процвіли? Чого тим молоденьким красоцям тепер нидіти, погибати?

Вони померзли... Дрібнесенькі листочки їх цвіту упали на землю. Їх покрили кришталеві крапельки зледоватілої роси. Тепленьке сонячне проміння не верне вже їм життя. Вони не уквітчають уже дівочої груді, не загриють молодечого серця, щоб проспівало вогненну пісню вірної любові. Холодний легіт розвіє їх по садочку. Вони зів'януть, зчорніють, загинуть навіки...

Так погибають вранці життя свого дівчатонька від морозу парубоцької зради. Серце їх ледоватіє, а сльози мерзнуть кришталевими крапельками. Їх не розтопить уже ніякий огонь...

ЛЕДОВІ ЦВІТИ

Зимою віконні скла — то справжні грядки. Мороз по-майстерськи мережить їх різними цвітами. Приглянешся їм, то і забудеш про зиму. Май у чудових своїх красках стане тобі вмить перед очима.

Нараз покажеться блідий сонячний промінь і скошує ці цвіти. Вони тануть, тануть та й котяться водотоком додолу. На їхньому місці остаються лишень мрачні смуги...

І людська уява квітчається не раз квіточками мрій та й заклонює перед умом справжній, холодний світ.

Та от засвітить світло дійсності, і маєва краса меркне, щезає, тільки сльози з очей кануть та кануть...

ПЛАЧ ЦВІТІВ

Весняна роса — то сльози цвітів.

Коли в старину забив їм воріг їх матір, царівну-русалку, тоді віддзвонили вони своїми чашами-дзвінками похоронну, жалібну пісню, заплакали ревними сльозами й присягли ніколи не забувати своєї дорогої пістунки.

Звичайно як сирітки. Куди їм мститись?!

Вони вірні своїй присязі: все святкують це сумне свято, все у них кануть сльози.

Сльози — то одинокий цілющий лік на їх пекучий біль.

Вбивник їх матері, земний цар Змій, упивається їхніми сльозами та й глузує з них.

Сердешні ці цвіти!..

Й ніжні цвіти України поминають сльозами насильну смерть своєї неньки. Душогубець, їх ворог, скошує ці повні сліз чарочки собі на напиток.

Його не лякає плач цвітів!..

МОРЕ

Я бачив море.

Сонце купалося в ньому й виринуло кроваве.

На його безкрайому дзеркалі хвилювали могутні хвилі. Ті сердиті смертоносні хвилі чогось-то подобрили. Привітні й ласкаві вони були. Не піднімалися високо, не клекотіли, не розбурхувалися.

Вони тільки шуміли з повагом.

Дивний їх той шум!

Станеш йому прислухуватись, то й почуєш в ньому пісню-жалібницю; почуєш, як розмовляють многострадальні лицарі в могилах, як грає тужну пісню кобзар, як кигиче чайка.

І розстелиться перед тобою безмежна країна із широкими степами, високими могилами, глибокими ярами-байраками, зеленими лугами, — й важко тобі стане.

І ти до великого моря докинеш ще одну краплю, ще одну сльозу...

Хвилями плили відважні моряки і співали пісню, що переймили її від хвиль. Да тільки ж їх пісня огненна, боєва, жива, не мертвецька...

Я бачив море...

Сонце купалося в ньому й виринуло кроваве...

ОБНОВА

Як тільки весна сказала «добридень» сонній природі, так сейчас ворухнулась всяка животи́на до нового, вольного життя.

Безлисті дерева убираються в пахучі зелені шати та й свободно з вітром розмовляють — нові думки укладають.

Заморожені корінці рослин відживають, цвітом понад землю виринають й медовими пахощами до вольного життя підбадьорюють.

Заковані ледяними кайданами ручаї скидають свої окуви і журчать веселу пісню свободи-волі.

З їх співом лучиться і щебіт вольних пташин, і розговор обновлених рослин в одну чудову живучу мелодію, що нею упивається на синьому безмежному небі благодатна дуга-веселиця.

Ой весно-весно! Коли просвітаєш ти безталанну Русь-Україну своїм благодатним привітом «добридень»?

Коли розкуєш її кайдани, оновиш волю?..

СИМФОНІЯ

Під стріхою вбогої хатини звисає ластівчине гніздо. В ньому молоді ластів'ята квилять щозмога. Мати тих маленьких безбатченків полетіла за поживою і забарилася. Де її тепер знайти корму, коли вся комашня із голоду погинула?

Вона все ж таки летіла й гляділа, аж поки з утоми та голоду на землю не впала. Голодний собака пожер її враз із пір'ям.

Сирітки ластівчата уставилися із роззявленими дзьобочками при отворі гнізда, добувають послідніх сил і голосять: «Нене, ми голодні!»

На край села — на цвинтар понесли грабарі жінку, що померла на голодовий тиф. Вона ходила від хати до хати, щоб для діточок дещо випрохати, та й дармо. Тяжкий рік, голодний рік — та й тільки. Вертала вона без хліба домів до діточок своїх, бідних сиріток-безбатченків. Та не вернулась, на дорозі впала. Її понесли грабарі.

А діточки її маленькі пручаються під стріхою, на приспі. Їх сухі личка умилились сльозами, і тому виразніше видно їх жовту, напівмертвецьку краску, вистаючі кісточки.

Своїми вимоклими оченятами дивляться вони одним тягом на вулицю й — начеб вторували ластівчатам — кричать в'янучим, слабим голосом: «Нене, ми голодні!»

ГЕРДАН

Вона нанизувала гердан! Дрібнесенькі, як мак, криштальці насилювала на шовкові ниточки... Звільна, спокійно, рівно насилювала різнобарвні самоцвіти...

Вона нанизала його до краю.

Тепер мерехтить він на її русальній русі косі... той гердан...

Дуга, що красніє на тлі рясних сліз, оживля так пухкі, блакитні основи.

Скільки ж то алмазних криштальців у ньому іскриться! Той зорею зоріє — цвітом надії процвіта, той огнем жаріє — прискає жаром чуття-життя, той чорним оксамитом блистить мляво на основі рожевого тла — могильним жалем-розпукою він зір ятрить, а той гарячим полум'ям аж кипить — він долі-волі добува, — а той... той останній там на краю проміння ідеї розлива...

Дивлюсь на його... на той гердан; дивлюсь та й бачу... кого?... його чарівну основу — її... живучий гердан!..

Дивлюсь... завмерле серце ожива, рій думок надлітає... і я собі берусь нанизувати гердан!..

ОСІНЬ

Непривітно й лячно тепер у нашому краю.

Рудіють поля, скидають свою одіж дерева й, неприодіті, розмовляють тихенько, начеб змовлялись на кого.

Осінній цар забрав їм все добро й пішов бундючний назустріч своєму противникові, зимовому цареві, геть, геть... у темні ліси. Там йому поборотися б з ним.

Не по нутру йому ся боротьба; він із достатками радніш погуляв би собі гарненько, так годі. Лютий воріг напосівся на його багате царство, на його достатки — доконче його завоювать хоче.

Бідні підданці осіннього царя бояться ворога свого пана; вони знають його смертоносну жорстокість, знають його кайдани. Вони хотіли б ще жити на волі й тому раді б стати в обороні царя осіннього. Хоть і він забрав їм всі достатки, що їм здарувала їх земля в заміну за криваву працю, та все ж таки вони його навидять, — бо у нього їм воля. Тим і змовляються вони супроти ворога свого пана, тим і пробують своїх сил та й зброяться до бою.

Вони шепотом нараджуються, організуються, а буйний вітер передає їх раду-нараду ясному сонцю. Ще день, два дні — і вони стануть до бою, кривавого бою!..

Але сонце спочуває себе слабим, непригідним до боротьби.

Йому жаль, що втратило свою міць, із журби поблідло й заплакало ревними сльозами, що капчуть із його пухкого покрову.

Бачать тее чепурні підданці-борці царя осіннього і тривожаться чимало. Та ніяково їм людоморові піддаваться, волі й рідного краю зрікаться; вони підуть до бою, переможуть, а тоді й сонце повеселішає й дужче їм пособлятиме.

Не підуть з ним лишень ті, що віддалились крайній розпуці і не вірять у перемогу. То поневольні зрадники! Вони лишают його... свій рідний край й вибираються в світ за море...

далеко-далеко... до Америки мандрують — на чужині шукають долі-волі.

Непривітно й лячно тепер у нашому краю.

ВЕРБА

На широкій млаковині виросла верба.

Її ніхто не плекав, не доглядав — сама вона виросла.

І старенька вже вона собі. Самою опоною тільки держиться, бо всередині дуплава, зовсім дуплава. Де вона ж таки не подається. Щороку виростають з її кучерявої голови нові віти.

Збиточний вітер знущається над нею; без упину хилить її гілля до самого долу. Невдячна пташина вигрівається по її дуплах і обкидає її за це гряззю. Забагливі людці деруть з неї кору собі на іграшку, немилосердно деруть... Хто хоче, знущається над нею.

Другі дерева споглядають із глумом на неї з плодовитих горбів. А їй про те байдуже. Вона з ніким не перечиться, нікому не супротивиться — нишком заплаче та й тільки. Побачить чию-небудь кривду-горе, то ще дужче плаче. Така вже в неї чудна вдача!

Вона знає, що плачем не добуде собі луччої долі, — як не добула її безталанна Україна, — та все-таки залюбки плаче...

Дивна собі тая верба! Не правда ж, дивна?..

СУМНО ОДИНОКОМУ

Сумно одинокому сонцю у безкраїх облаках. Що тільки повернеться ід котрій зіроньці, так сейчас вона тахне, гасне, щезає з-перед його гарячого лиця. Що тільки надлетить у полуменях гарячки ід тьменній ночі і в обіймах приголубить її хоче, утікає вона яркою блискавкою, не глянувши йому навіть в лице. І з досади плаче палке, гордовите сонце ранньою рососою.

Ні з ким йому погуторити, ні з ким в парі погуляти...

Сумно йому, одинокому...

ЩОБ НЕ ТІЇ ГОРИ

Щоб не тії гори, не тії верхи, то і кривди менше було б гуцульській сіромі. А то заступлять собою світ божий, що сидиш, гей у неволі.

Усадовились собі велетнями довкола та й ні на ступінь не поступаються, гордовиті. Найкращим повітрям вони віддихають, пахощами цвітів упиваються, в дорогі шати вбираються, не живуть, а раюють.

Смертоносні громи, градовиті, чорні хмари, непрозоримі мряки, все вони додолу відсилають. Благодатному сонцю по правді світить не зволяють. Від раннього рана до самого вечора гріти б йому їх товстенькі хребти, а долішню прогалину хіба мимоходом в полудень.

Кривда долішній сіромі.

Вона гарує-працює більш спромоги своїх слабих сил, та й признаки не слідно. Тьмою-мряками оповита коротає у неволі свій короткий вік, і сонцю не спроможно розігнати ті мряки, розкувати кайдани, нагріти студену країну.

А вони вилежуються собі — ті безжурні гори, вигривають свої пикаті, набресклі лица, висипляються досхочу, а проспавшись, числять зорі, гей золоті сороківці...

Ех, щоб не тії гори, не тії верхи, не мозолили б ріки, віками їх підмиваючи, не мугилися б їхніми трупами, а чистенькі, веселі у море плили б і сонячні проміння мали б у себе на купелях від рана до вечора!..

ВОНА

(Нарис)

Горіла, як царівник над рікою.

Ой, чічко солоденька, забув бих ті швидко,

Аби з мого подвір'ячка на твоє не видко.

Бодай тото подвір'ячко вогнем ізгоріло,

Щоби мене, файна любко, к тобі не кортіло.

Як калина, малиною крашена; брови шовкові, очі, гей очі — чорні, як темінь, така глуша, такий туск коло тої хати з тополями, бувало, як переходжу.

Струнка, бо ж струнка, а очі — та ж в них переливаються усі світи для мене...

Така весела, та пишна, та мила, як весна у маю, а ті очі, як блискавиці, що потинають зразу ж...

Так до мене щось кличе, як тоту спрагу до тої водиці, що на горі з каменя на сонці перлами розливається.

Тужу жагуче, щоби сказати тобі найщирші слова, які маю сказати, але не зважуюсь, що ти сміятимешся...

Не зважуюсь з остраху, що їм не повіриш.

Називаю тебе грубими іменнями, бо скриваю своє серце, рву свій біль...

А біль лишається вічно свіжим від твоїх очей...

А усміх твій блимає, як один великий сумнів...

Тужу жагуче, щоби відійти від тебе, та знаю, що все верну.

О мріє моя! Любове! Яка ти сильна! Даєш життя і відбираєш...

ТВОРИ ДЛЯ ДІТЕЙ

НЕЗАБУДЬКА

(Казка)

Коли люди стали ненавидітися і теряли людське серце, тоді зійшов ангел доброти на землю.

Тепле літонько розкошувало на землі. Людська праця, засіяна навесні, доспівала на потіху працьовникам.

Уквітчаний добродійним вінцем, ангел станув на просторій ниві багача. Вона аж стогнала під тягарем буйних плодів управленої ріллі. Побіч неї тягнувся вузьенький кусник поля, що приналежав до вбогої людини. На ньому було майже пусто. Засіяне збіжжя зниділо, зрудавіло на безплідній глині. Звідки ж убогому управити свою ріллю, чим йому добре її обробити, коли в нього нічого немає?

І глянув ангел на ниву вбогого, і сумно йому стало. Він взяв із свого вінця синю, як облак, цвітку і засадив її на полі багача.

— Цвітко, — сказав він, — ти пригадуєш багачеві, щоб не забував на вбогого.

То проговорив і полетів вгору, високо...

Цвітка в одну мить розрослася по всіх багацьких полях. І здивувалися багачі, коли її увиділи. Вони чогось добрїли на її вид.

А вбогі прозвали її *н е з а б у д ь к о ю*.

РОЖІ

Навесні в діточому городчику раз розцвітались рожі. Їх пупіночки розвивались помаленьки під благодатним впливом сонячного проміння. За два-три дні вони стануть окрасою городчика. Їх пахощі розіллються далеко.

Та не всі пупіночки розвинулися, не всі розцвілися. Одні з них змарніли і зниділи. Немилосердні усільниці їх понищили.

Бідні вони, не правда ж, бідні?

Так само марніють вранці життя свого діточки, що попадаються під вплив приміру лихих людей і наслідують нерозважно їх нечесні вчинки.

Бідні тоті діти!..

МУХА

В закутчику під стелею тріпочеться в павутині муха. Кроволюбивий павук прибігає, проколює її і висисає кров з неї.

Дурна та муха! Не сміх, не сором то їй у сіль впадати, коли у неї здорові очі?

Вона була думною із-за своїх очей, їм самим лишень вірила і літала, куди лишень її забагливість веліла.

Не вірте, діточки, замного своїм очам, не підчиняйтеся забаганкам вередливої лакомості, а слухайте старших, щоб і ви в сіль мимоволі не впали.

СЛЬОЗА

(Різдвяна казка)

Скільки разів возьме кріпкий мороз, стільки разів віє холодний вітер та й навіває нову верству снігу. Стільки ж разів більшає біль і терпіння хорої вдови Кравчихи. Вона лежить на твердій постелі, накрита старим сірячком, та лишень сумним стогоном нарікає на студений вітер і мороз, що шпарами стін дістаються до її незатопленої хати. Коло неї пораяється її донечка Маруся, що рада б в кожную хвилю своїй матінці яку-небудь полекшу вчинити. Та що ж вона годна? Заробити не піде, бо і сили у неї ще нема, а просити о милостиню,

то таки дуже соромиться. А люди, от як люди: кожний собі рад, чужа нужда їм не в гадці.

— Ненечко дороженька, — лебеділа Маруся, — нині Святий вечір, а у нас нічого немає і вам не лекшає. Як би то красно й любо було, коли б ми ввечір разом пшеничку їли. Хто знає, чи другої діждемо. Передучора ви самі про те згадували, тільки що я плакала, як ви загадали заставити одіж покійного нашого батенька. Мені жаль тої одежі, але коли ви вже кажете, що навесні мож буде її викупити, то вже най і так було би. Заробимо й викупимо, коби здоровля. Позвольте ж мені, ненько, з нею у місто піти і зробити так, як ви казали. Куплю й ті ліки, що люди радили, й на вечерю дещо і дровець принесу. То буде гарно, ненечко! Позвольте, я борзенько вернуся.

— Та студінь надворі, — простогнала Кравчиха.

— Я ваші чоботи взую — хоч великі вони, але я соломою випхаю. Добре, ненечко?

— Як змерзнеш, то вертайся з дороги; то студінь — сніги...

— Не змерзну, золотенька ненько, що мені студінь! Для вас я в огонь піду.

Вже не мучила дальше питаннями хорої матінки, тільки зробила, як думала: накрила її шматтям, що лишень у них ще було, взяла батькову одіж і в місто помандрувала. От вже таки добре з полудня. В зимі який вам то день? Сюди-туди обернешся, та й вже вечоріє. Маруся поорудувала як слід. Вже й домів вертає. Вона рада б зозулею ід неньці полетіти, тільки що крил у неї немає. «Поперечними стежками піду, то скоріше зайду», — думає собі. А тут сніг засипав стежки, що й сліду не видко. Їй про те байдуже. Вона пішла коротшою ходою. Сніг йде та йде, а мороз бере дужіше, чим рано. Бідній Марусі тяжко йдеться. Вітер провіває через її діраву, стару свитину і неначе приліплює пекучий мороз до самого тіла, а збитошник-сніг сиплеться у її подерті чоботи. Щоб ще лишень через широкий луг перейшла, та й вже дома, вже коло своєї неньки. Та що ж! Вона втомилась. На її чолі виступив піт і в тій самій хвилині замерз на чорних бровах. Бліде її личко посиніло, а ніжки не змогли дальше

сніг відгортати, затерпли. Вона стоїть на одному місці, а їй здається, що вона все ще йде. Дрожачий голос, що став вивириватись з її гортані, то був її плач. З її синіх оченят потекла одна велика сльоза. Якийсь тепленько приодітий чоловік перейшов случайно коло неї і не порятував. Камінне серце в нього було. «Не відпочивай, бо ніч тебе зайде у твоєму ледарстві», — сказав він та й пішов далше, значить, не доміркувався Марусиною безвихідною положення. Її ридання стає щораз тихіше. Студінь для неї меншає. В її серці робиться гарячо, любо... Вона бачить перед собою неньку і хотіла б її своїм гарячим серцем нагріти. Ручками обіймає вона її за ший та просить: «Ненько моя, нагрійтеся теплом мого серця, а лекше вам стане».

Хмарне небо вже уповилося чорним покровом. В селі радість, гомін. Вечірні світла так і сяють на багатих столах. Різдяний ангел став літати від хати до хати з дарунками на крильцях. Сніг йде та й іде, а білі його пластинки танцюють собі у повітрі. Ангелові про те байдуже. Його ні вода, ні вогонь не береться. Тому чимало здивувався, коли нечаяно побачив на своїй ніжній рученьці велику білу пластинку снігу.

— Ти, маленька білявиночко! Що ти є таке, що відважилася на мою руку сідати? Твої посестри не вчинили б того ніколи.

— Я не звичайна пластинка, я сльоза.

— Сльоза?! — повторив ангел.

— Я сльоза вбогої дівчинки Марусі, — говорила далше пластинка.

— Тої Марусі з синіми очима?

— Так. Ті сині очі зренили мене он там в полі серед снігу. Студений мороз заморозив мене, а буйний вітер заніс мене сюди. Маруся лежить на снігу, замерзає небога. Поратуй її, ангеле! Це ж вечір радості — не смутку, терпіння, смерті!

— Добре, сейчас, — відказав ангел.

Він прошептав щось вітрові і полетів собі даліше. Послушний вітер поніс чим скоріш пластинку до хати того багача, що бачив у полі безпомічну Марусю та й зганив її ще лихим словом. Багач той якраз вийшов тоді на подвір'я, щоб повеліти слугам внести житняний сніп до хати. Вітер приліпив пластинку на його лиці. Він увійшов з нею до хати. Зачалася вечеря. Стіл аж гнеться під тягарем страв та напیتків.

Пластинка стопилася і потекла сльозою прямисінько в пугар, що в нього наливав собі вина господар-багач. Він випив налите вино, а з ним і Марусину сльозу.

— Недобре се вино, — сказав він, — навчу я того купця, щоб знав, яке вино мені дається! — Сказав та й посумнів чогось-то.

А родина п'є те саме вино та й нахвалитися не може.

Нараз встав багач від стола та й вийшов з хати.

Вже з пів години минуло, а він ще не вертається.

— Де отсе пішов батько? — питаються себе здивовані діти й мати. Не знають. Аж ось і надходить він та й не сам. На руках несе дівчинку, мов мерця якого.

— Се Кравчишина Маруся, — каже він до родини, — трохи що не замерзла на полі в снігу. Я бачив її, як вертався з міста. Стояло, біднятко, а я думав, що відпочиває. При вечері, зараз-таки по тім клятій вині, вона мені привиділася умираюча. Мене заболіло за нею серце, тим і побіг я на те саме місце, де я перше її бачив. Прибігаю, а вона вже й не говорить, тільки ніби стогне, ніби плаче, та й то вже останніми силами. Нумо, діти, розморозуймо її.

— У другу хату понесім через сіни, там холодно, а тут, у теплі, годі розморозити, — порадила жінка.

На другий день рано сиділа Маруся коло своєї неньки у затопленій багацькій хаті і розповідала, як орудувала в місті.

Зворушений багач занявся хорою вдовою, як би своєю матір'ю. До себе враз з донечкою забрав і хліба й до хліба всього дав. Хора Кравчиха трохи підвелася з ліжка. Вона об

усім дізналася від багача. Її очі сльозами зайшли. То сльози радості й жалю! А Маруся обіймає матір та й щебече, біднячко:

— Ненько дорога! звідки се для нас добро взялося? Чи не сон се?

— Ні, дитино, то твоє добре серце заподіяло сю людську ласку.

— А я, ненечко, сон мала, що десь-то моє серце гаряче, гаряче, таке гаряче, що вас ним я хотіла загріти.

— Ти ж і загріла ним мене, любочко моя дорога, сиза. І досі ще ніхто не знає, що то все зробила Марусина сльоза.

ПОЯСНЕННЯ

ДІАЛЕКТНИХ ТА РІДКОВЖИВАНИХ СЛІВ

Абрихтунок — військові вправи, муштра

Адіт — дивіться

Аркан — рід танцю (Ч.)¹

Асентерувати — взяти до війська

Афини — чорниці

Багна — сіно, скошене на болотистому місці

Багнетник — вартовий

Бадіка — голова сім'ї (Ч.); дядько

Бадьо — старий мужик (Ч.)

Байбарак — короткий сіряк (Ч.)

Бана — туга, журба, жаль, нарікання

Банувати — жалувати, тужити (Ч.)

Бануш — мамалига, зварена на сметані або на коров'ячому
маслі

Бараба — сурдутовий глитай (Ч.); гульвіса

Барда — сокира

Батько — хрещений батько (Ч.)

Бачки — в'язи

Бгачкий — гнучкий, верткий, прудкий

Безпечити — запевняти, обіцяти

Бербениця — діжка

Бередо — верх; провалля; ще вживається як оклик вартового

---

¹ Позначкою (Ч.) супроводяться пояснення, що належать самому Черемшині, або ті, що подавалися в першодруку й за традицією вважаються також авторськими.

Берівка — невеличке барильце
Бечувати — допомагати
Бинда — стрічка
Бисаги, бесаги, бисажки — вовняні дві торби злучені (Ч.);
сакви
Бірівливий, біровитий — могутий (Ч.); спроможний, силь-
ний, багатий
Бірувати — могли; *не бірує* — не може (Ч.)
Блавучити — дармувати (Ч.); байдикувати
Бовгар — пастух рогатої худоби, чередник
Бовтиці — китиці
Бола — хвороба
Борзенько — швиденько
Ботей — чабан, вівчар
Бре, брє — вигук при звертанні, подібний до «гей!»
Бульбона — глибоке місце в річці
Бутин — вируб лісу (Ч.)
Бутор — харч

Вадитися — сперечатися, сваритися
Вакатися — насмілюватись (Ч.); наважитись; *не вакайси* —
не повадься (Ч.)
Варе — вигук здивування, подібний до «а чи?», «чи справді?»
Варівкий — небезпечний, непевний (Ч.)
Вартувати — бути вартим, гідним
Ватерка — зменшене від «ватра»
Ватра — вогнище
Верем'я — погода
Верствак — ровесник, одноліток
Вигулити — видурити, виманити
Виріти — пустувати, дуріти
Витити — впасти, звалитися
Виштрикнути — вистрибнути
Віданєчко — звістка, повідомлення
Відгалакати — виголосити (*зневажливо*), відтарабанити
Віді, відай — мабуть, може (Ч.); очевидно

Відознати — дізнатися, відвідати
Віт — віт, сільський староста
Ворина, воринка — жердина з огорожі
Вориння — огорожа з довгих жердин
Вритний — спритний, справжній
Всокотити — вберегти, доглянути
Втерти чемері — вдарити, дати потиличника, потягнути за
вуха
Втерханий — навантажений
Втемити — побачити, опам'ятатись
Вувод — одуд
Вуйко — дядько; старший віком мужчина
Вуйна — дядина, тітка; старша жінка

Габа — скоки хвиль (Ч.)
Гавра — дірка, яма; зневажливо — рот
Гаджюга — молода смерічка (Ч.); також молодий смереко-
вий ліс
Гайдук — рід танцю (Ч.)
Гальт — стій; *нема гальту* — нема зупину
Гарувати — бідувати
Гарчик — дерев'яна посудина на молоко, глечик
Гать — загачена, а опісля випущена в ріку вода, повінь із
спущеної клявзи (Ч.); *клявза* — загата
Гезде — отут
Гей — наче
Генде — осьде
Гердан — прикраса; мережка з бісеру
Гив (вигук) — гов (Ч.)
Гилити — раїти (Ч.); радити
Гід — рік
Гійкати — вигукувати «агі»; дивуватися, обурюватися
Гія — можна, слід, гоже; *не гія* — не можна, не слід
Гладун — глечик
Глітно — тісно
Глота — натовп, юрба

Гляба — годі (Ч.); дарма
Го — його
Голубець — голуб
Гондечки — ось там (Ч.)
Горгани — довгасті хребти гір (Ч.); завали кам'яних брил на
    верхів'ях гір
Горі — вгору
Горівчений — п'яний
Гостинець — шлях
Готур — тетерук
Грالی — залізні вила
Граничар — гранична сторожа (Ч.); прикордонник
Грегит — скелі; *грегитні шици* — скелясті верхівки
Грегитний — кременний
Грузь — гущавина, засохла трясовина; болото
Грунь — гірський шпиль (Ч.)
Грядка — жердка для одягу
Гугля — плащ (Ч.); накидка
Гукля — повія
Гулити — дурити
Гуницот — презирлива назва; собачий син
Гутірка — розмова

Газда, газдиня — господар, господиня
Газдівка — господарство

Данцувати — танцювати
Дараба — сплав (Ч.); пліт
Деревище — домовина (Ч.)
Дзоркнути — брязнути, стукнути
Дзьобня — вовняна торбинка
Дижма — прибуток
Дість — досить
Допантрувати — доглянути
Допевнювати — переконувати, запевняти
Дранка — сорочка (Ч.)

Друк — розбишака

Дубельтівка — двоствольна рушниця

Дужий, дужа, дужі — привітання у гуцулів на зразок «здор
ров був»

Дуфати — думати, надіятися

Ерстити — хрестити (Ч.)

Єв — почав, заходився

Жасний — жахливий, страшний

Жентиця — сироватка

Жереп — ялівець, вид гірської сосни

Живний четвер — Страсний четвер, четвер перед Великоднем

Жолобець — криниця

Зажити — спожити; випити

Заздріти — побачити

Зазубелити — загнuzдати

Зайдей — зайда

Заказати — заборонити

Законитися — причащатися (Ч.)

Заліжка — заклад

Замаїти — завітчати

За простибі — щоб Бог умершим простив гріхи (Ч.)

Зарінок — берег ріки, вкритий рінню

Засій — зась (до того)

ЗаскоLOBина — ущелина

Заступати — захищати

Зашінка — зав'язка до сорочки

Заштрикнути — ускочити (Ч.)

Збицкатися — сполошитися

Зведениця — покритка

Звір — глибокий яр

Згарди — намисто з монет

Згоноріти — зазнатися

Зеленюк — сторож граничний (Ч.); прикордонник
Зело — рослина
Ззагоді — завчасу (Ч.)
Зимарка — хатина на полонинах або сіножатях
Зіперти, сперти — зупинити, відвернути
Злісна — дружина лісничого
Злісний — лісничий
Знесіння — релігійне свято Вознесіння, припадає на 40-й день після Великодня
Зобашний — вибачливий
Золотник — недуга
Зубела — вуздечка
Зубелати — гнuzдати
Зуміватися — дивуватися (Ч.)
Зуритити — зненавидіти, розлюбити, остогиднути
Зцурікатися — відступитись, податись назад

Ірщений — хрещений (Ч.)

Йти переверці — крутитися, перевертатися

Кабат — шинель; військова уніформа
Кабзувати — знущатися, псувати
Каліцтво — кровопролиття (Ч.)
Камрат — товариш, побратим
Кананистий, капанистий — вкритий ластовинням, конопатий
Катуша — в'язниця, катівня
Келюхи — кишки, нутрощі
Керва — кров
Кивати — чіпати, займати
Киптар, кептир — кожух без рукавів (Ч.)
Кирина — безладдя
Кичера — гостра гора (Ч.)
Кібзувати — міркувати, знати (Ч.)
Клевець — молоток
Клевицун — низький на зріст, незграба

Клен — риба
Клинок — кілок, малий клин
Кліть — комора (Ч.)
Клокічки — намисто
Клякнути — стати на коліна
Кобих — якби
Кобіта — жінка
Ковбок — кругла колода, деревина сплавового лісу
Ковнір — комір
Колешня — повітка
Колінкувати — стояти на колінах
Колот — колотнеча
Кольба — приклад гвинтівки
Копил, копилюк — байстрюк (Ч.); нешлюбна дитина
Корнетися — повертатися, будитися зі сну
Корушина, корушинка — кожущина
Кревняк — родич
Кресаня — капелюх, бриль
Кресло — майно, господарство (Ч.)
Крижма — полотно до хресту дитини (Ч.); подарунок кумів
на хрестинах
Кримка — хутряна шапка; хутро кримської вівці
Крірвати — важко працювати
Кріс — кремнева рушниця
Кулеша — мамалига
Курмей — воловід (Ч.); налигач, мотуз
Кутати — піклувати (Ч.); доглядати
Кучма — папаха (Ч.); висока бараняча шапка
Кучмар — той, що ходить у кучмі
Кушкатий — носатий

Лаба — нога (зневажливо)
Лаз — лука, сіножать
Лев — грошова одиниця
Легіт — теплий, лагідний вітер
Легінь, легінина — парубок, парубійко

Леда — ось, зараз

Лежа — хвороба

Ленка — сурдутовець (Ч.); ледащо; урядовець, пан; той, хто ходить у панському одязі

Лерва — повія

Лижка — ложка

Лилик — кажан

Ліжник — гуцульська вовняна ковдра з візерунками

Ліса — тин, також хвіртка

Літавиця — казкова жінка, що принаджує чоловіків

Луна — заграва, відблиск вогню; також рід недуги ока

Лунчина — тогорічна бринза чи солонина

Люба — любов, кохання, любові

Любас — любовник (Ч.)

Любаска — коханка (Ч.)

Май — частка, яка вживається при утворенні вищого ступеня прикметника і прислівника (великий, май більший)

Май-май — багато (Ч.)

Малай — кукурудзяний хліб

Мальтретувати — зневажати, глумитися

Малява — стіжковата гора (Ч.)

Мантля — шинель, військовий плащ

Марга, маржинка — худоба, худібка (Ч.)

Маркотка — махорка

Маркотний — сумний, невдоволений

Марфа — товар, крам (Ч.)

Машир — забирайся

Медіний — медяний

Мельдувати — доповісти, донести

Мерва — потерта, гнила солома

Мершя — стерво (Ч.)

Мигла — купа (Ч.)

Миром — спокійно

Мідиця — мідянка (миша)

Млаво — мляво, повільно
Млака — багниста сіножать
Млаковинка — болотиста низина
Млівіч, умлівіч — вмить, на млі ока
Морг — міра землі, 0,56 га
Мотиль — метелик
Мочуло — ставок до мочення конопель (Ч.)
Мошя — акушерка, баба (Ч.)
Мулити — замулювати

Навидіти — любити
Навкірки — наперекір
Нагилити — надіслати
Нада — принада
Надіватися — мати надію, сподіватися
На млі ока — вмить
Напростовуватись — випробовуватись
Натерхати, натерханий — навантажити, нав'ючити, навантажений
Нахар, нехар — неохайна, гидка
Начинка — страва з кукурудзяного борошна
Негура — негода
Непричком — випадково
Нересниці — розпусниці
Нешта — повія
Нич — нічого
Ніхтолиця — повія
Нявка — лісова русалка (Ч.)

Обедувати — пестити, милувати
Обзубеланий — загнuzданий
Обіч, обочі — на узбіччі гори
Обкутати — доглянути
Облак — хмара
Обмінник — зрадник
Оборіг — повітка на чотирьох стовпах для зберігання сіна

- Обхайти — обчистити (Ч.)
- Обцаси — каблуки
- Одерзнутися — сердито відповісти
- Одінечко — одяг
- Омражѣти — знеславити, образити
- Омраза, омразний — гидота, гидкий
- Опир — упир
- Опона — завіса
- Обсік — лісок на окремій неприступній горі, воринем обведений; проріджений невеликий ліс (Ч.)
- Остікситися — сказитися
- Отік — як-от, неначе, ніби, гейби (Ч.)
- Падеси — припадає, належиться
- Падькатися — побиватися, голосити
- Панич — жандарм (Ч.)
- Пантрувати — берегти (Ч.); доглядати, пильнувати
- Парастас — заупокійна відправа
- Пацити — пережити, перетерпіти щось
- Пацьорки — намисто
- Перебанований — той, що багато перетужив
- Переверци — котитись перевертом (з гори)
- Передрегнути — перестудитись (Ч.); перемерзнути
- Передтогід — позаторік
- Перекоти — з кількох ручок нагромаджене в один ряд сіно (Ч.)
- Перепачкувати — пронести контрабандою
- Перестріл — гони; на три перестріли — троє гін (Ч.)
- Петик — суконна верхня одіж (Ч.)
- Підбечовувати — помагати тягнути (Ч.)
- Підштрикнути — підстрибнути; підштовхнути
- Пізнашний — розбірливий; знайомий
- Пісніти — бліднути
- Плай — гірська стежка
- Плова — злива (Ч.)
- Плюта — злива (Ч.)

Пляц — площа, місце
Побережник — лісничий
Побоїк — дашок
Повх — вигук на означення удару, типу «гуп», «штурх»
Погодіти — зачекати
Подря — горище
Подуфальність — пиха; *подуфалий* — думний (Ч.); пихатий, гордий
Позір давати — наглядати, звертати увагу
Поліг — скошена трава
Полонина — гірське пасовище
Полотнянка — виношена сорочка, руб (Ч.)
Пометінне — сміття, непотріб
Помінити — пообіцяти
Помітувати — зневажати
Попацити — потерпіти (Ч.); потрапити в біду, пережити якийсь нещастя
Попісніти — збліднути (Ч.); посумніти
Порозштрикатися — порозскакуватись
Порція — чарка горілки
Посороми — сороміцькі слова (Ч.)
Постерунок — поліційна управа
Постивати — завмирати, холонутися
Потерпати — боятися, дрижати зі страху
Потич — сторч головою
Потужити — більше тугим учинити, зміцнити (Ч.)
Потята — пташенята (Ч.)
Право — суд, кара
Пражити — смажити, припікати
Презус — голова, президент
Прем — зовсім, на правду (Ч.); таки, справді
Придибашка — пригода (Ч.)
Приділок — пола жіночої сорочки
Принука — присилування
Приповідатиси — признаватися
Припон — арешт

Присилити — прив'язати

Присний — щирий

Присяжний — громадський поліціант (Ч.)

Причка — пригода (Ч.); лиха пригода

Проклетюк — проклятий (Ч.); злий

Прокуратний — розпусний (Ч.)

Пропадьоска — погибель

Прошивка — вишивка на сорочці

Пугар — келих

Пустий — лихий, злий

Путерний, путерніший — сильний, сильніший, дужий, дужчий

Путеря — сила (Ч.)

Пушка — рушниця

Рагаш — доріжка, витовчена ковбками (зрубаним деревом, спусканим по вирубанню згори вділ) (Ч.)

Раква — посудина на масло, «ящик» на Поділлю (Ч.)

Рантух — біле тонке полотно

Реверенда — ряса

Ретязь — ланцюг, пута

Риж — рис

Ризи — жоліб до спускання дерева з гори (Ч.)

Рингач — бугай, бик

Ріще — хворост, хмиз

Розбезпечуватись — почуватися вільно

Роззубелати — розгнуздати

Розказ — наказ

Розпукатися — тріскатися

Росохатий — конаристий, гіллястий

Руб — рубець, полотно; *руб на рубі* — латка на латці

Рує, рую — плаче, плачу

Саманати — подобати, скидатися (Ч.)

Саняка — син; *саняку* — синку (Ч.)

Сарака — бідний, бідолаха
Сардак — гуцульський верхній одяг
Сарнюк — молодий олень
Сервус — спілка; *тримати собі сервус* — тримати спілку
Сигли — молодий смерековий ліс
Ситити — занапастити
Сітенькнй — святенький
Скоботати — лоскотати
Скорнетиси — збудитися, піднятися, повернутися
Скором — молоко
Скриптури — писання
Скруцак — сплетенець із хусток, скрутінь (Ч.)
Смага — нагла хвороба, удар, біда
Смучий — чортячий, анафемський, лихий
Сокотити — берегти, доглядати
Сокотитися — стерегтися (Ч.)
Сорокатий — рябий
Спас — жарт
Спасувати — жартувати (Ч.)
Сперти — зупинити
Спирати — стримувати, зупиняти
Сполокати — зчистити, пограбувати
Спуза — попіл, сажа
Стариня — батьки, взагалі старші віком люди
Стая — хатина на полонині
Стирта — купа, скирта
Сторонський — з іншої сторони, з іншого села, чужий
Сторцак — колода, що стоїть сторч
Стріл — постріл
Стрільба — рушниця
Строшений — зруйнований, збіднілий
Сугак — антилопа
Сутки — вузенька, обгороджена воринням вуличка

Талан — маєток, майно

Тановити — спихати
Твар — обличчя
Теребилюлька — непотріб (зневажливо)
Терміть — термін в суді
Тертиця — дошка
Терх, терхівка — ладунок на коня; усі панкунки, що на осідланого коня кладуться; набір, в'юк (Ч.); вантаж
Тестамент — заповіт
Тегло — в'ючна худоба, коні, воли (Ч.)
Текнути — щезнути; торкнутися (Ч.); *най си текне* — нехай щезає
Тилинка — сопілка з вербової кори
Тісар — цісар
Тіска — коса, кіска
Тобівка — торбина
Торбей — той, що ходить з торбами, жебрак (Ч.)
Трабувати — бажати чогось
Тратити — карати на смерть
Трепета, трепетовий — осика, осиковий
Трійлозела — бур'ян
Трошьити — марнотравити (Ч.); витрачати
Турлаш — безладна купа ковбків (Ч.)
Туск — туга, жаль

Уберя — одяг
Усільниця — гусінь

Файний — гарний
Фана — прапор
Фартушанка — міщанка (Ч.); городянка
Фасувати — отримувати, одержувати
Фін, фіна — похресник, похресниця (Ч.)
Фіра — підвода
Флетєв, флетєв, флекев — парубок (Ч.)
Форшпан — підвода; повинність, відроблювана кіньми з підводами

Фурдига — тюрма
Фуркнути — злетіти з шумом
Фуфела — метелиця

Хавка — рот (зневажливо)
Харчувати — їсти, гризти
Хибити — бракувати
Хідник — тротуар
Хітар — готар, кордон села
Хороми — сіни (Ч.)
Христінин — мужик (Ч.)

Царинка — обгороджений ґрунт недалеко оселі, найчастіше
сіножать
Царівник — рослина
Цвайка — березова вужевка (Ч.)
Цловий — митний
Цурікати — вертати назад
Цурканка — подовжений безрукавний одяг, який носили по-
верх сорочки

Челядина, чілідина — молодиця, жінщина (Ч.)
Черлений — червоний
Чинитися — удавати
Чирчиковий — червоний
Чівка — чубчик
Чільце — дівочі прикраси
Чісане полотно — з тонко прядених ниток, ліпше біле по-
лотно (Ч.)
Чічка — квітка
Чугайстер — веселий дух (Ч.)
Чюріти — дзюрчати, текти

Шалас — хата
Шворк — скіць! (Ч.); стриб!

Ширинка, ширинька — хусточка (Ч.)

Шкамутки — трісочки, шматочки

Шкрепиття — хащі, завали

Шнирити — бігцем слідити (Ч.); шукати

Шпотатися — спотикатися

Штрикати — скочити (Ч.)

Штуркати — штовхати (Ч.)

Шуруй — забирайся (Ч.)

Шустка — дрібна монета

Юшитися — непокоїтися, бентежитися

ЗМІСТ

ВЕРХОВИНА	3
Верховина	5
Писанки	31
Ласка	36
На Купала, на Івана (<i>Нарис з гуцульського життя</i>)	42
Коляда	48
Бо як дим підіймається (<i>Згадка</i>)	52
Туга	59
ПАРАСОЧКА	63
Парасочка	65
Козак	74
Інвалідка	82
За мачуху молоденьку...	85
Зарікайся мід-горівку пити!..	101
Марічку головка болить	105
Парубоцька справа	115
РАННІ ТВОРИ	123
Оповідання	125
Керманич	125

Нечаяна смерть (<i>Ескіз із великоміського життя</i>)	134
Поезія	139
Світляній панночці Одарці, донечці славної авторки «Шестикрильця» в незабудь	139
Сив-сокіл	140
Недописані книги	141
«Та не думай, Марусенько...»	142
Параска	143
Поезії в прозі	144
Весна	144
Заморожені фіалки	144
Ледові цвіти	145
Плач цвітів	145
Море	146
Обнова	147
Симфонія	147
Гердан	148
Осінь	149
Верба	150
Сумно самотньому	150
Щоб не тії гори	151
Вона (<i>Нарис</i>)	151
Твори для дітей	153
Незабудька (<i>Казка</i>)	153
Рожі	153
Муха	154
Сльоза (<i>Різдвяна казка</i>)	154
Пояснення діалектних та рідковживаних слів	159

Літературно-художнє видання

Серія «Рідне»

ЧЕРЕМШИНА МАРКО

ВЕРХОВИНА

Оповідання, поезії, твори для дітей

Головний редактор *О. В. Красовицький*

Відповідальний за випуск *Г. С. Таран*

Художній редактор *О. А. Гугалова-Мєшкова*

Комп'ютерна верстка: *О. В. Підлісна*

Коректор *М. М. Морозова*

Підписано до друку 17.06.2024. Формат 84 × 108 ¹/₃₂.
Умов. друк. арк. 10,08. Облік.-вид. арк. 7,07.
Тираж 1000 прим. Замовлення № .

ТОВ «Видавництво Фоліо»
вул. Римарська, 21А, м. Харків, 61057
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 5244 від 09.11.2016

Сайт та інтернет-магазин видавництва:
www.folio.com.ua
Електронна адреса:
market@folio.com.ua

Черемшина М.

Ч-46 Верховина: оповідання, поезії, твори для дітей / Марко Черемшина; худож.-оформлювач К. С. Дациук. — Харків: Фоліо, 2024. — 176 с. — (Рідне).

ISBN 978-966-03-9439-1 (Рідне).

ISBN 978-617-551-914-1.

До видання ввійшли новели Марка Черемшини із циклів «Верховина» та «Парасочка», в яких він змалював життя гуцульського селянства за польської влади, а також ранні твори письменника — його перше оповідання «Керманич», вірші, поезії в прозі й твори для дітей.

УДК 821.161.2